

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Випуск 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Білоус Петро Васильович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Гудзенко Олена Георгіївна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та філософії, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Добродум Ольга Вікторівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри культурології та філософської антропології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова;

Кралюк Петро Михайлович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет «Острозька академія»;

Коляда Еліна Калениківна, кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри практики англійської мови, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Міріца Стефанія-Крістіна, доктор філософії, Університет «Dunarea de Jos», м. Галац, Румунія;

Чижевський Фелікс, професор, доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (UMCS), м. Люблін, Польща;

Яновець Анжеліка Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної та української філології, Луцький національний технічний університет.

*Ілюстрація на обкладинці – картина із серії «Квіти – радість життя»
луцької художниці Світлани Костукевич (використана за згодою автора).*

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
10 червня 2023 р., протокол № 8

Науковий журнал «Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»
zareєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24805-14745P від 21.04.2021)

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1017 від 27 вересня 2021 року
(додаток 3) зі спеціальності 035 – Філологія.

Офіційний сайт видання: www.academstudies.volyn.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 81'42:821.161.2Лис]:130(045)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.1>

Н. Д. ДЕМЧЕНКО

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української лінгвістики, літератури
та методики навчання,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків, Україна
Електронна адреса: demchenko_natalia@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5792-0428>*

А. Г. ЧАЛА

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики, літератури
та методики навчання,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків, Україна
Електронна адреса: anya.chalaya@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5915-0965>*

ЛІНГВАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «САМОТНІСТЬ» У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «КАМІНЬ ПОСЕРЕД САДУ» ВОЛОДИМИРА ЛИСА)

У статті проаналізовано проблематику взаємодії мови й культури на сучасному етапі, окреслено антропоцентричний підхід у лінгвістиці, зосереджено увагу на поліпарадигмальному диференціюванні поняття концепт, зокрема визначено його одиницею ментального простору. Ураховуючи, що сучасна лінгвістична парадигма спрямована на визначення шляхів і способів вербального відображення внутрішнього стану людини, у розвідці досліджено особливості лінгвалізації концепту САМОТНІСТЬ. Джерельною базою обрано постмодерний український художній дискурс, зокрема роман Володимира Лиса «Камінь посеред саду», із огляду на те, що самотність є характерною рисою постмодерністської епохи.

Загострені специфікою сучасної доби почуття покинутості, непотрібності, відчуженості, ставлять на часі проблему самотності. Завданням для кожної людини стає не просто навчитись жити у суспільстві, але й гармонізувати стосунки з іншими людьми й головне – досягти гармонії свого внутрішнього світу.

Відображена у текстах сучасної української художньої прози ситуація переживання індивідом самотності кваліфікується як емоційна ситуація внутрішнього стану людини, під якою розуміємо фрагмент тексту, корелятом якого виступає емоційний концепт САМОТНІСТЬ, що знаходить своє вираження у семантиці стилістично нейтральних та стилістично маркованих мовних засобів.

Виразними складниками концепту САМОТНІСТЬ в аналізованому романі виступають символи: камінь, туман, кольори, емоційний стан людини (біль страх), духовний стан людини (душа, совість, сумління).

З'ясовано, що зміст концепту САМОТНІСТЬ у творі об'єктивується й на рівні художньої мови, тобто дійсного смислу, закладеного в усіх формальних компонентах, а саме: емоційно-експресивної лексики, метафоричних виразів, а також слів та словосполучень, семантично та асоціативно пов'язаних із лексемами «самотність».

Ключові слова: антропоцентризм, концепт, самотність, дискурс, лінгвалізація, символи, образи, метафори.

Вступ. У світлі сучасної антропоцентричної парадигми лінгвістики проблема взаємодії мови й культури набуває особливої актуальності. Мова акумулює надбання культури етносу, тому в ній втілені світогляд народу, його досвід, тра-

диції тощо. Важливою дефініцією дослідження взаємодії мови і культури є концепт.

Особливої уваги заслуговує дослідження приналежності концепту до етнокультурного світу людини. Семантичний його зміст при-

цьому інтерпретується в контексті думки носія мови як етнокультурна репрезентація. Пізнання концепту допомагає відтворити етнокультурний образ, особливість менталітету носія мови. «Концепт являє собою вираження етнічної специфіки мислення, і його вербалізація зумовлена лінгвокогнітивно етнокультурно маркованою асоціативною компетенцією носія концептуальної системи» [4].

Аналіз попередніх досліджень. Антропоцентричний підхід сучасної лінгвістичної парадигми зумовлює визначення шляхів і способів вербального відображення внутрішнього стану людини, одним з яких є самотність. Крім того, самотність вважається характерною рисою постмодерністської епохи. Тому науковці дедалі частіше цікавляться лінгвокогнітивним складником емоційних станів.

Творчість Володимира Лиса є об'єктом дослідження таких науковців, як В. Агеєва, С. Бородіца, О. Герасим'юк, О. Гонюк, О. Забужко, А. Кривопишина, В. Погорецький, Я. Поліщук. Дослідники зауважують, що дотичність романістики письменника до естетики постмодернізму є доцільним для вивчення її в межах постмодерністського дискурсу. Зауважимо, що на сьогодні роман «Камінь посеред саду» дещо залишається поза увагою науковців. Мотиви екзистенційності, а саме – лінгвалізація концепту САМОТНІСТЬ, є предметом наукової розвідки, оскільки в зазначеному аспекті роман на сьогодні не розглядався.

Серед лінгвістичних досліджень концептосфери виділимо розвідки таких учених, як Н. Демченко, В. Іващенко, Н. Коловоротна, В. Кононенко, К. Коротич, О. Савченко, А. Чала, Н. Яременко.

Окрім теоретичних розробок, з'явилася велика кількість робіт, у яких представлені конкретні описи тих чи інших концептів, зокрема таких дослідників: В. Кодимська, В. Ліщинський, Т. Лях, М. Мовчан, Т. Смушак, Н. Хамітов.

Незважаючи на це, своєчасним і важливим є звернення до вивчення концептуалізації та вербалізації саме САМОТНОСТІ як з огляду на його приналежність до базових емоцій, так і на те, що ця негативна емоція майже не розглядалась у інтонаційному плані.

Мета статті – лінгвалізація концепту САМОТНІСТЬ як структурно та змістовно складного

вербалізованого мисленнєвого конструкту людської свідомості в єдності його понятійного, образного та ціннісного компонентів на матеріалі роману «Камінь посеред саду» українського письменника Володимира Лиса.

Виклад основного матеріалу. Концепт формується поступово, усе, що вводиться в дискурс, функціонує в ньому, відбувається задля досягнення єдиної мети – творення концепту. Концепт знаходить свою реалізацію в сукупності мовних засобів, які прямо або побічно есплікується, уточнюючи і розвиваючи зміст концепту.

При всій різноманітності варіантів тлумачення «концепт» однак визначається одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу.

У працях лінгвопоеетологів САМОТНІСТЬ вивчають: як інтертекстему авторського світобачення [Іващенко], емоційний стан персонажу [Демченко], концептуальну єдність у художній картині світу окремих письменників [Коротич], складову лінгвокультурологічного концептуального простору.

Проблема самотності має амбівалентний характер. Європейська філософія розглядає її як особливу форму страждання, «екзистенціал людського буття, у межах якого відбувається зовнішнє або внутрішнє відособлення людей» [Ліщинський]. Самотність є результатом колізії комунікації, що спричинені виявом людини у світі як неповторної особистості. Тоді як психологічні студії презентують стан самотності як негативний. Психологи схильні до визначення самотності як соціально-психологічного явища, яке пов'язано з «відсутністю близьких, позитивних емоційних зв'язків з людьми та / або зі страхом їх втрати у результаті вимушеної або наявної психологічної причини соціальної ізоляції» [Ліщинський]. У рамках цього поняття розрізняють позитивну (самітність) і негативну (ізоляція) самотність, однак найчастіше поняття САМОТНОСТІ має негативні конотації.

Осмилюючи феномен самотності як проблему суспільного буття особистості, М. Мовчан зазначає: «Самотність має суперечливу, багатогранну й навряд чи вичерпну природу, обертаючись то самознищенням і подавленням

особистості, то її творчим і вільним началом» [Мовчан]. У широкому значенні, «самотність – це стан, пов’язаний зі втратою людиною зв’язків із колективом, сім’єю, суспільством» [Мовчан]. Погоджуючись із таким трактуванням, М. Мовчан не відкидає і думки американських учених, котрі вказують, що багато людей переживають найбільш болісний стан самотності не в фізичній ізольованості, а саме всередині групи, у колі сім’ї і навіть у товаристві близьких людей. «Відсутність духовного єднання – переживається як самотність» [Мовчан].

Відображена у текстах сучасної української художньої прози ситуація переживання індивідом самотності кваліфікується як емоційна ситуація внутрішнього стану людини, під якою розуміємо фрагмент тексту, корелятом якого виступає концепт САМОТНІСТЬ, що знаходить своє вираження у семантиці стилістично нейтральних та стилістично маркованих мовних засобів.

В одинадцятитомному «Словнику української мови» знаходимо таке визначення поняття САМОТНІСТЬ: «Властивість і стан за значенням самотній; усвідомлення такого стану» [Великий]. Словник позначає самотній як самітній, що означає «який залишився, живе і т. ін. наодинці, без нікого (про людину) сам», а також «який не має сім’ї, рідних, близьких; одинокий; сам» [Великий]. У тексті роману є рядки, які майже дослівно передають тлумачення дефініції самотність, подану в словнику: *«Наче я сам-самісінький на величезному стадіоні... Чужий самому собі... І це змусило подумати, що коли бути до кінця відвертим перед самим собою, то я досить слабка людина»* [Лис, 216: с. 8-30].

Проблема самотності була актуальною в усі часи існування людства. Це зумовлено тим, що людина за своєю природою є соціальною істотою, яка прагне спілкування та духовної єдності з іншими. Неспроможність реалізувати цю потребу призводить до екзистенційної порожнечі, зокрема, до самотності. Філософи акцентували увагу на різних чинниках, що спричинювали виникнення стану самотності.

Теоретико-методологічною основою аналізу проблеми самотності є твердження про подвійну екзистенційну сутність людини. З одного боку, кожна людина самотня як інди-

відуальність і в певні життєві ситуації добровільно прагне усамітнення, а з другого, – їй властива органічна потреба долати власну самотність шляхом встановлення духовної єдності з іншими. Незважаючи на те, що людина інколи потребує усамітнення, їй все ж таки більш властиве бажання єдності з іншими суб’єктами діяльності. Якщо вона не відчуває комунікативну та духовну єдність із соціумом, то переживає гостре почуття самотності, яке негативно позначається на психіці. Прагнення подолати самотність, установити органічний взаємозв’язок з іншими суб’єктами й відчувати вкоріненість у буття залежить від соціально-психологічних установок людини та її спонукань до діяльності, тому проблему самотності варто пов’язати з певними соціально-психологічними типами людини.

Ураховуючи встановлені особливості стану самотності та процесу усамітнення, самотність можна визначити як складний внутрішній і соціальний стан людини, що характеризується її відчуженням від процесів суспільного буття, суттєвим зниженням рівня соціальної активності, емоційною пригніченістю, зменшенням або втратою соціальних контактів, відсутністю духовної спорідненості з іншими суб’єктами діяльності, що виникає внаслідок егоцентричного способу життя та відчуженості від соціуму. Усамітнення – це процес добровільного та тимчасового уникнення соціальних контактів з метою активної внутрішньопсихологічної діяльності, спрямованої на самопізнання та духовний розвиток.

Сформульоване теоретико-методологічне підґрунтя аналізу проблеми самотності створює передумови для подальшого її дослідження в контексті сучасного глобалізованого світу.

Так, головний персонаж роману прагне втекти від самого себе і відчуває провинув перед усіма: дружиною, маленькою донечкою, роботодавцями, та, навіть, перед своїми коханками, з якими намагався забути біль і порожнечу від того, що його покинула дружина і він почувався нікому не потрібним і спустошеним: *«Мені легко, я легко йду вулицею. Я здоровий, нічого не болить. Так я тверджу після того, як за плечима в мене лишається шлях повернення. Тут, умісті, не вітряно і не зоряно. Зараз, певне, вже за північ. Я довго блукав, поки вийшов на*

цю вулицю. Що ж би було, якби я не зупинився? Те, чого я позбавився, і зробило спустошеним. Я немовби втік від своєї оболонки, але гостро відчуваю її потребу» [Лис, 2016: с. 174]. Герой не може знайти свого місця у цьому світі та суспільстві: «...Я наче кимось спеціально посаджений в карантин... «Нікому не цікава твоя думка, заспокойся», – наказав я собі.. Я раптом гранично чітко усвідомив: єдиний вихід у мене – це вдавати байдужого до всього, що відбувається і відбуватиметься далі. До цих сходинок і стін, до дихання за спиною, до трагікомедії, що розгрукатиметься у моїй квартирі. Абсолютно байдужим. Я чужий всьому цьому. Абсолютно чужий» [Лис, 2016: с. 26-49].

Самотність як стан існувала у всі часи, проте саме наш час породив проблему самотності, як вагомий психологічний і соціальний феномен. Додатково до всіх фізичних характеристик, а нерідко і на протигагу ним, самотність набуває суто психологічного забарвлення. Вона стає, перш за все, особистісною. У мові концепт САМОТНІСТЬ може бути репрезентований різнорівневими мовними засобами: від окремого слова до цілого тексту: «Нічия самотність мені не болить і не болітиме. Я не знаю-бо, що робити зі своєю власною... Я раптом фізично відчув довкола себе порожнечу. Наче я самсамісінький на величезному стадіоні. Почував себе цілою юрбою, якій ні з ким спілкуватися і сперечатися, бо нікого більше на стадіоні немає. Це було дивне відчуття, аж я здригнувся й оглянувся довкола. А втім, поруч мене й справді було порожньо – і праворуч, і ліворуч на якийсь десяток місць. Я наче кимось спеціально посаджений в карантин» [Лис, 2016: с. 26-173].

Ідіоми, за допомогою яких об'єктивується мовна сутність САМОТНОСТІ в українській мові, із одного боку, є номінативним компонентом структури досліджуваних категорій, а з іншого – характеризують національно-культурне ставлення носіїв мови до цих соціальних феноменів: «Ось і закінчилася наша безглузда розмова. Я стояв і чекав, коли вона піде. Зрештою, я повернувся й пішов сам. До біса все, і самотність в тому числі.... Ми йдемо тротуаром. Невмоливо наближаємося до зупинки і чим більше ми наближаємося, тим чіткіше я розумію, що мені не хочеться зараз бути

самому... Я сказав правду. І, коли усвідомив це, мене кинуло в жар. Невже причиною – моя самотність?» [Лис, 2016: с. 70, 128].

Зовнішня (соціальна) самотність є негативним явищем, що продукує в людині страх, невпевненість, недовіру та агресію до світу і призводить до деформації людської особистості та руйнації її внутрішніх зв'язків зі світом: «А втім, поруч мене й справді було порожньо – і праворуч, і ліворуч на якийсь десяток місць... Я сів на стілець, але, дивна річ, мене зовсім не огортала печаль. Тільки всередині зяяла порожнеча. Я міг би поклястися, що коли б я подивився збоку на себе, то побачив би її. Якоюсь миті в мене майнула думка, що вона навіть більша за мене самого... Ця думка наздоганяє мене при підході до власного будинку. Вона продукує мого спустошеного мозку, краще було б сказати – виснаженого. Або й спустілого. Виснаженого – чим?... Те, чого я позбавився, і зробило спустошеним. Я немовби втік від своєї оболонки, але гостро відчуваю її потребу» [Лис, 2016: с. 26-174].

Загострені специфікою сучасної доби почуття покинутості, непотрібності, відчуженості, ставлять на часі проблему самотності. Завданням для кожної людини стає не просто навчитись жити у суспільстві, але й гармонізувати стосунки з іншими людьми й головне досягти гармонії свого внутрішнього світу: «Тисячі й мільйони людей опинялися у становищі покинутих, їм було боляче. Це якщо кидали кохані. Дружини, яких любили. У мене зовсім не було болю. Не було вже й порожнечі. Десь на глибині пульсувала думка, що нічого, по суті, не втрачено. І раптом я зрозумів – це виправдання. Це моє намагання виправдатися... Я ступив крок до неї і подумав, що роблю велику дурницю. Нічия самотність мені не болить і не болітиме. Я не знаю-бо, що робити зі своєю власною» [Лис, 2016: с. 61-173].

У сучасних лінгвістичних дослідженнях значне місце відводиться вивченню семантики егоцентричних категорій, визначенню їх універсальних і етноспецифічних рис і характеристик, виявленню ціннісних смислів, що стосуються цих категорій у конкретній лінгвокультурі.

Мотив екзистенційної невлаштованості – це радше міфологемна основа сприйняття і худож-

нього показу внутрішнього світу людини, її самоусвідомлення. На текстовому рівні він зумовлює насичення поезії риторичними питаннями – міркуваннями про сенс життя взагалі і життєвого призначення людини зокрема: *«Підсвідомо я розумів, що мав би все ж зробити якісь кроки, що, можливо, Магда й сподівається на те, що буду шукати, може, хоче таким робом перевірити моє ставлення до неї, але... навіщо?... Хіба не можна просто жити, як живуть інші люди?... «Навіщо ти обдурюєш себе?» – сказав раптом чийсь голос біля мене... Я йшов міською вулицею, не відаючи, куди й навіщо. Додому йти не хотілося. Я зрозумів – Магда написала правду. Я лишився остаточно вільний і самотній. Одяг на мені був висушений і відчищений, але що з того?... Боявся. Тепер я теж боюся. Боюся жити далі, сам... «Хіба мало на світі, хіба мало в цьому місті самотніх людей?» – утішав я себе, але відчуття гнітючої тривоги не зникало» [Лис, 2016: с. 40-207].*

Концептуальне змістове й оцінне розв'язання цих питань забезпечують синтаксично розгорнуті структури-дефініції, пор.: *«Та ти ж один народився. Один, розумієш?... Як не дивно, вона звучала з мене самого.*

Особливе граматичне й семантичне навантаження у багатьох таких контекстах виконують особові (я, ми) та присвійні (моє, наше) займенники, які, із одного боку, забезпечують включення стрижневого образу в екзистенційну кореляцію людина – життя, а з другого – граматично пов'язують його з негативно-оцінними предикативними конотатами, пор.: *«А я, чому я не певен у собі?... От тільки я... ні, я намагався..., дідько візьми, намагався, мало не крикнути хочеться, але я мовчу... Я спинився, – сказав я. – А може, ми живемо на третьому поверсі?... Інакше, коли я не підведуся, кімната попливе кудись разом зі мною. Ми загубимося у безкрайому морі, назви якого я не годен добрати... Я досі ніколи не замислювався, що наше життя виходить ніби з нас самих... Але там було все зрозуміло – ліричний герой чи, може, й автор розмовляв із самим собою. Але обличчя у вікні не моє. Галюцинація? Я простягаю руку до скла. Обличчя зникає. Притуляю своє. [Лис, 2016: с. 12-243].*

Важливою рисою психологічного портретування, яка підтверджує універсальність міфологемного мотиву екзистенційної невлаштованості людини, є самотність. У романі метафори із загальним значенням САМОТНІСТЬ мають констатувальний характер. Зокрема, це стосується образних висловів, граматично оформлених як предикативні сполуки: *«...я досить слабка людина... Людина повинна все життя себе шукати... до Стефанії, до її свиней, вона теж людина, вона самотня», – твердив я. [Лис, 2016: с. 23-236].*

Метафоричний вираз «камінь посеред саду», що є назвою роману Володимира Лиса, з раціонального погляду, виражає два смисли: 1) природнього предмету, що знаходиться серед саду, і 2) складної психологічної проблеми людини, на виникнення якої впливають як суспільні, так і особистісні фактори.

Імпліцитно властива образам самотності негативна оцінність оригінально інтенсифікується у метафорах із загальним значенням «самотність втомлює людину». В індивідуальному баченні авторів психологічна нестерпність, обтяжливість цього психологічного стану смислово прирівнюється до стану фізичного обмеження свободи. Відповідний асоціативний зв'язок знаходить вираження через узалягнення в структурах генітивної метафори: *«Так, – подумки сказав самому собі, – так, дідько його візьми!... моя самотність?... Ти самотній, але самотність – не твоя біда, а твоя вина... Нічия самотність мені не болить і не болітиме... Самота, якої так боявся сьогодні, змусила вчепитися за Люсю... Я знову лишився сам» [Лис, 2016: с. 129-138].*

Внутрішнє портретування здійснюється також через розвиток менш розгорнутих, однак концептуально важливих для окреслення об'ємного психологічного образу людини мотивів сумління, совісті. Пор.: *«...А в тебе вона була, совість?- Під печінкою. – І на неї витікала жовч. Бідолашна совість... Тут заказано з'являтися жодній обіцянці, зрештою, сам не маю бажання щось обіцяти. Я більше не вірив у себе... Глум стосувався радше мене самого... Дивна річ, наступної миті прийшло відчуття, що я теж чужий... Що б їй сказати, цій жінці, що б сказати самому собі, але так переконливо, щоб повер-*

нутися до себе колишнього» [Лис, 2016: с. 196]. Текстове обігрування аж до контекстуальної синонімізації загальнономовних фразем притаманне мовостилю В. Лиса.

Важливий сегмент психологічного портретування людини – її емоційний образ. І природно, що до найбільш смислово навантажених емоційних характеристик належить метафорична репрезентація теми кохання. Вона підтримує згаданий вище й визначальний для розгортання всього емоційного портрета міфологемний мотив екзистенційної невлаштованості, засвідчує здебільшого песимістичну настроєвість, виразне тяжіння до асоціативного зіставлення кохання – рана, біль, страждання; кохання – нищівна повінь, кохання – спопеляючий вогонь тощо. Пор.: *«Я прогнав бридке видиво чужого кохання й відчув, як холодна, аж липка лютя виштовхує мене з ліжка... Так, я не кохав Магду, хоч тішив себе ілюзією кохання»* [Лис, 2016: с. 56-88].

Частотний вербалізатор пригніченого емоційного стану ліричного героя – образ болю. В аналізованому творі його семантика інтенсифікується в аксіологічно маркованих колоративних епітетах: *«Уривок розмови, що долетів до мене, сповнив моє єство глухим, якимось ниючим роздратуванням. Так починає боліти зуб, коли ще не усвідомлюєш цей біль. Або не хочеш усвідомлювати, намагаючись загнати біль туди, звідки він виник. Це відбувається інтуїтивно, надто коли ти зайнятий чимось іншим. Я ж не був нічим зайнятий. І в цьому була найбільша прикрість і причина того, що біль ростиме, поки його не спиниш... Над подвір'ям тоді висіла в'язка тиша осіннього ранку, землю повз вогкий холодний туман. Поволі, відчуваючи в грудях тупий біль образи, я йшов садом... Спіткнувся – і біль став поволі розтікатися всім тілом... Мій біль солоний, його присмак – на губах, мовби я прокусив сам собі руку. Я чую смак власної крові. І нічого не міняється від того, що я щирий, що мені треба позбутися самотності ... Дзенькіт скла й різкий біль у пальцях привів мене до тямі... Катя... Але чи втрата, остаточна втрата примареної Каті мені болить? Чи просто болить душа? Біль цей має назву, думається мені, але як його назвати, я ніяк не збагну»* [Лис, 2016: с. 59-236].

Людина може відчувати як зовнішню, так і внутрішню самотність. Під зовнішньою самотністю можна розуміти самотність, яка є результатом випадкової суперечності людини і соціального середовища. Зовнішня самотність передусім є результатом випадку-катастрофи, що фізично відокремлює людину від інших людей, викидаючи за межі соціуму. Хоча зовнішня самотність може бути і наслідком випадку-конфлікту, який розгортається в межах соціуму. У цьому разі відбувається психологічне відокремлення людини від інших людей. І фізична, і психологічна форми зовнішньої самотності близькі у тому, що їхні причини виступають стихійними відносно людини. Можливість вийти за межі зовнішньої самотності зводиться до специфічної техніки безпеки, яку можна сформулювати у вигляді усталених загальних правил, тих правил, які не залежать від неповторної специфіки особистості. *«Може, навіть страх впереміш зі співчуттям... в мені росла люта байдужа ненависть... Молоточки страху застукали об тім'я... Зрештою, хоч я й не вірю в долю, але... Я навмисне хочу спримітизувати своє теперішнє існування – і це мені таки вдається. Це виявилось не страшно... Дякую, — бурмочу, не знаючи, що говорити далі... Не знаючи, що мені робити – плакати чи сміятися... Я розмовляв, але почував легеньку тіль страху, що десь таки чипіла за спиною... Це, звісно, не більше, як чергова ілюзія, але я не знаю, що мені лишається натомість... Мусив триматися хоч цього, мусив сподіватися, не знаючи навіщо... Нічия самотність мені не болить і не болітиме. Я не знаю-бо, що робити зі своєю власною»* [Лис, 2016: с. 98-221].

На протигагу зовнішній самотності, внутрішня (екзистенційна) самотність сприяє розкриттю самоідентичності та цілісності духовного світу людини. Внутрішній світ кожної особистості характеризується різним ступенем поєднання властивостей розуму (ratio), із одного боку, і властивостей серця й душі (emotio) – із іншого. За релігійними уявленнями душа – безсмертна нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя, є джерелом психічних явищ і відрізняє її від тварини: *«А душа? Але в душу ніхто не зазирне, окрім мене самого... Я подивився в бокове скло. Ми їхали ранковим*

недільним містом, незвично тихим, майже безлюдним. І моя **душа** теж безлюдна... Тільки ж небо чисте-чисте. Ніде ні хмаринки, а хвилі все плюскочуть. І сколихується твоя **душа** хоч на якусь мить. Мабуть, так само виникає щось схоже на надію в людині, не сама надія, а щось схоже на неї, первісне і вкрай необхідне... Хто там, за цим вікном? Теж якась самотня **душа**?... «Гм, – сказав я собі іронічно, – виходить, друже, у тебе є ще й **душа**?»... Чи просто болить **душа**?...» [Лис, 2016: с. 8-236].

Одним із ключових символів, що забезпечує наповнення концепту САМОТНІСТЬ в романі «Камінь посеред саду», є символ каменя. Семантичні характеристики слова «камінь» розкриває сам автор: «...великий чорний каменисько, висотою до метра, може, трохи більше, напівкруглий, з кількома стесаними кутами...». Дуже символічним є великий сірий камінь, біля якого розпочинаються події у романі, тому що у житті Андрія Трояна настав саме такий момент, коли треба вирішити, хто ти, де ти, й куди йдеш: «Дільничний каже, що того чоловіка знайшли в саду придушеним **каменем**... Нарешті Верещук побачив і сам **камінь**. То був великий чорний **каменисько**... От тільки я... ні, я намагався..., дідько візьми, намагався, мало не крикнути хочеться, але я мовчу... Мене оточували зусібіч темні холодні будинки, іноді здавалося, що вони наближаються до мене, може, зігріти, а може, й задушити у своїх **кам'яних обіймах**... Краще все-таки думати про щось інше. Наприклад... Наприклад, про цей самий **камінь**. Я подумав, що вже давно не навідувався до цього **каменя**, дуже давно не сидів на ньому... Троян вирішив ще в лікарні або вночі **покінчити життя самогубством** і тому підняв **камінь**, який і придушив його... навіщось вирішив підняти **камінь**, можливо, хотів переверити себе після лікування, але не розрахував сили – і був придушений **каменем** [Лис, 2016: с. 5-248].

Особливе значення в творі має символ «туман», а саме «густий туман», що «виповзав із саду, схожий на шкіру брудного сірого кошлатого звіра» [Лис, 2016: с. 5]. У більшості культур туман – символ невизначеності й емблема сили, яка заплутує й приховує істину від спостерігача [Енциклопедичний]. За словами В. Кононенка, «туман водночас – щось неви-

разне, нечітке, невизначене, в чому важко розібратися, важко знайти істину; такий туман можна навіювати свідомо, аби відволікати від чогось важливого, значущого» [Кононенко]. У романі «Камінь посеред саду» слово «туман» виражає подібний символічний зміст: «**Туман** виповзав із саду, схожий на шкіру брудного сірого кошлатого звіра. Із середини цього звіра лунало розпачливе жіноче голосіння... **Туман** у саду начеб порідшав, зате війнув сирий, пронизливий вітер... Я надто вірила тобі колись, щоб тепер байдуже ставитися до того, що все це було **туманом** і брехнею... Над подвір'ям тоді висіла в'язка тиша осіннього ранку, землею повз вогкий **холодний туман**... одне за одним виповзають дерева з **туману** ... В саду знову стояв **туман** – тільки цього разу легкий, наче тоненьке, ледь помітне навутиння [Лис, 2016: с. 5-230].

Туман є постійною метафорою у творі Володимира Лиса, що позначає найтрагічніший період життя, випробування в житті героїв, їхню самотність: «Я шукав необхідне слово довго, доки не подумав знову про час, що схожий на вату. Вата, це крок, зусилля збудженого мозку – і постає слово **туман**. **Туман** – ілюзія. Ілюзія – **туман**. Повна ілюзія **туманів**. **Туман**, переповнений життям. **Туман туманів**... Раптом зникає м'який овал обличчя. Зникає зовсім поруч, за півкроку. Розпливається, мов розмитий **туманом**. У голові дедалі більше **туманилося**... Мовби тролейбус пливе серед **туману**, а той **туманисько** проникає у двері, вікна, всі щілини... не чути власного голосу, він тільки відчуває, як відкриває рота, а голос губиться десь у безмежжі **туману**, що оповиває сад» [Лис, 2016: с. 84-251].

Вагоме концептуальне навантаження у творі має символіка кольорів. Камінь асоціюється з сірим і чорним кольорами: «...схожий на шкіру брудного **сірого** кошлатого звіра... зненацька спитала Олена, і погляд її великих **сірих** очей я перехопив на собі... мої ідеї в життя, більше того, вони з кожним роком, новою розробкою виявлялися недолугими і банальними. **Сіримі**, як згряя вовків... Колючі **сірі** очі були зовсім поруч... Подивившись на **сірі** непривітні хвилі... І я знаю – ця ворожість теж **виходить од жінки** із зморщеним обличчям. Утім, воно не зморщене, а якесь дрібне, **сіре**, покрите

печаттю в томи, швидше, не в томи, а відчуженості від усього, що тут відбувається... Дивна річ, але коли дивлюся на цей білий, правильніше, вже **сірий** аркуш, то відчуваю трохи бен-тежне, та лагідне занепокоєння» [Лис, 2016: с. 5-184]. Сірий колір, який має місце в наведених метафоричних виразах, співвідноситься з самотністю. З точки зору психології кольору, сірий колір абсорбує негативні характеристики: боязнь втрати, меланхолія, хвороба, печаль, депресія. Поєднуючи в собі протилежні якості чорного і білого, сірий колір відчуває себе непотрібним, чужим і ніколи не стане першим (тому що в нього немає до цього внутрішнього прагнення). Сірий колір вважається самотнім, оскільки живе на межі чорного і білого, які становлять собою діаметрально протилежні символи позитивного й негативного.

Чорний колір, який Володимир Лис згадує в романі «Камінь посеред саду» (чорний камінь, чорне небо), практично завжди – символ темряви, зла, смерті, диявола тощо [Гонюк]. У романі чорний колір – це символ самотності, нещастя, горя. Для ілюстрації висловленого наведемо приклади: «...великий **чорний** каміньсько... Зате коли підвів голову вгору, побачив – крізь темно-сірі хмари прозирає **чорне** із синім відливом небо, на якому мерехтять кілька самотніх зірок... Постояв якусь хвилину, спостерігаючи метушливий рух рудих і **чорних** створінь, що почали було лізти і на мою ногу, струсонув ногою і поплентався далі... Постоявши трохи коло затемненого вікна, за яким був **чорний** нічний світ, я сів на підвіконня... кіт чкурнув у **чорні** безлисті кущі... піднести над головою великий **чорний** камінь... Поміж деревами виступала вже не **чорна**, а трохи сивувата пляма, яка стрімко росла й набувала чітких обрисів, [Лис, 2016: с. 5-251].

Виразними складниками концепту САМОТНІСТЬ в аналізованому романі виступають символи. Володимир Лис відзначається оригінальними підходами щодо творення та трактування таких символів, які, крім загальноприйнятих значень, набувають ще й нових, неповторних індивідуально-авторських утілень. Усі розглянуті в роботі символи є виявами життєвості предметів, що постають концентрацією смислових нашарувань духовного досвіду автора, відбитками специфічного суб'єктивного розуміння ним самотності. Символ, який має відповідне індивідуально-авторське смислове навантаження, фігурує навіть у назві твору.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що зміст концепту САМОТНІСТЬ у творі об'єктивується й на рівні художньої мови, тобто дійсного смислу, закладеного в усіх формальних компонентах, а саме: у значній кількості лексем з коренем сам-, емоційно-експресивної лексики, метафоричних виразів, а також слів та словосполучень, семантично та асоціативно пов'язаних із лексемами «самотність». Названі поетикальні елементи часто уподібнюються, іноді збігаються, що дає підстави говорити про те, що існує певна динаміка мовної художньої репрезентації концепту «самотності» Володимиром Лисом.

Подолати самотність і встановити єдність з іншими, людина може лише в тому випадку, коли вона є психологічно відкритою до конструктивного діалогу, коли бачить і поважає цінність іншого «Я», намагається його зрозуміти.

Перспективним видається проведення дослідження лінгвалізації концепту САМОТНІСТЬ в славістичному дискурсі, зокрема на матеріалі польської художньої літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородіца С. Рецепція прози В. Лиса в сучасному українському літературознавстві. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство.* 2016. № 1(36). С. 80–85.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Гонюк О. В. Жанрово-стильовий поліфонізм роману В. Лиса «Камінь посеред саду». *Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту): зб. наук. праць / ред. кол.: Н. І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. Дніпро: Ліра, 2018. Вип. 23. С. 13–18.*
4. Демченко Н. Д., Чала А. Г., Твердохліб В. О. Етнокультурні концепти українського діалектного дискурсу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер.: Філологія. Журналістика.* 2022. Т. 33(72). № 1. Ч. 1. С. 12–18.

5. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.
6. Іващенко В. Л. Термін «концепт» в контексті лінгвістичних методів дослідження. *Мовні й концептуальні картини світу*. Київ, 2004. Вип. 10. С. 182–191.
7. Кодимська В. В. Концепт «самотність» у романі А. Любки «Кімната для печалі» : дипломна робота бакалавра / ОНУ ім. І. І. Мечникова, філол. ф-т, каф. теорії літератури та компаративістики. Одеса, 2019. 59 с.
8. Коловоротна Н. Д. Вербалізація концепту «мовчання» в художньому дискурсивному просторі української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2014. 20 с.
9. Кононенко В. Концепти українського дискурсу : монографія. Івано-Франківськ, 2004. 248 с.
10. Коротич К. Комунікативні стратегії погрози та подолання страху в дискурсі української преси ХХ–ХХІ століть : мовні механізми впливу на реципієнта. *Вісник Львівського університету. Сер. : Філологічна*. 2009. Вип. 46. Ч. 1. С. 140–145.
11. Лис В. Камінь посеред саду: роман. 2-ге вид. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 256 с.
12. Ліщинський В. І. Психологічні наслідки відчуження як специфічного сприйняття навколишнього. *Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ, 2007. Ч. 1. Вип. 12. С. 225–231.
13. Лях Т. О. Метафізичний дискурс самотності в українській новелі кінця ХІХ–ХХ століть. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / ред.-упоряд. М. Пантюк та ін. Дрогобич: «Гельветика», 2022. Вип. 47. Т. 2. С. 107–113.
14. Мовчан М. М. Феномен самотності : проблеми і перспективи. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії* : зб. наук. праць. Запоріжжя : ЗДІА, 2004. № 17. С. 117–130.
15. Савченко О. О. До питання дефініції та структури концепту. *Шляхи формування й реалізації професійної іншомовної освіти*: матеріали наук.-практ. Інтернет-конф. Дрогобич: Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. І. Франка, 2018. С. 27–30.
16. Смушак Т. Концепт самотності й відчуження в літературному творі: специфіка трактування. *Південний архів. Філологічні науки*. 2018. Вип. 72(2). С. 137–140.
17. Хамітов Н. В. Самотність як феномен людського буття : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.04 / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ, 1998. 34 с.
18. Яременко Н. Вербалізація феномена страху у прозі О. П. Довженка періоду війни. *Літератури світу: поезика, ментальність і духовність* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2014. Вип. 3. С. 278–290.

REFERENCES

1. Boroditsa, S. (2016). Retsepsiia prozy V. Lysa v suchasnomu ukrainskomu literaturoznavstvi [Reception of V. Lys's prose in modern Ukrainian literary studies]. *Scientific Bulletin of the East European National University named after Lesya Ukrainka. Philological sciences. Literary studies*, 1(36). 80–85. [in Ukrainian].
2. Busel, V.T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
3. Gonyuk, O.V. (2018). Zhanrovo-stylovyi polifonizm romanu V. Lysa «Kamin posered sadu» [Genre-stylistic polyphony of V. Lys's novel «A Stone in the Garden»]. Zavertaliuk, N. I. (Ed.), *Secrets of the artistic text (to the problem of the poetics of the text): coll. of science works*. Dnipro: Lira, 23. 13–18 [in Ukrainian].
4. Demchenko, N.D., Chala, A.G., Tverdokhlib, V.O. (2022). Etnokulturni kontsepty ukrainskoho dialektneho dyskursu [Ethnocultural concepts of Ukrainian dialect discourse]. *Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Ser.: Philology. Journalism*, 33(72). 12–18 [in Ukrainian].
5. Kotsura, V.P., Potapenko, O.I., Kuybidy, V.V. (Eds.). (2015). *Etnokulturni kontsepty ukrainskoho dialektneho dyskursu [Encyclopedic dictionary of cultural symbols of Ukraine]* (5nd ed.). Korsun-Shevchenkivskiy: FOP Havryshenko V. M. [in Ukrainian].
6. Ivashchenko, V.L. (2004). Termin «kontsept» v konteksti linhvictychnykh metodiv doclidzhennia [The term «concept» in the context of linguistic research methods]. *Linguistic and conceptual pictures of the world*. Kyiv, 10. 182–191 [in Ukrainian].
7. Kodimska, V.V. (2019). Termin «kontsept» v konteksti linhvictychnykh metodiv doclidzhennia Kontsept «samotnist» u romani A. Liubky «Kimmnata dlia pechali» [The concept of «loneliness» in A. Lyubka's novel «Room for Sorrow»]. (Master's thesis). ONU named after I. I. Mechnikova, philol. f-t, café theories of literature and comparative studies, Odessa [in Ukrainian].
8. Kolovorotna, N.D. (2014). Verbalizatsiia kontseptu «movchannia» v khudozhnomu dyskursyvnomu prostori ukrainskoi movy [Verbalization of the concept of «silence» in the artistic discursive space of the Ukrainian language]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kharkiv. national ped. University named after H.S. Skovorody, Kharkiv [in Ukrainian].

9. Kononenko, V. (2004). *Kontsepty ukrainskoho dyskursu* [Concepts of Ukrainian discourse: a monograph]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
10. Korotych, K. (2009). Komunikatyvni stratehii pohrozy ta podolannia strakhu v dyskursi ukrainskoi presy XX–XXI stolit : movni mekhanizmy vplyvu na retsypienta [Communicative strategies of threats and overcoming fear in the discourse of the Ukrainian press of the XX–XXI centuries: linguistic mechanisms of influence on the recipient]. *Bulletin of Lviv University. Ser. : Philological*, 46. 140–145 [in Ukrainian].
11. Lys, V. (2016). *Kamin posered sadu* [A stone in the middle of the garden] (2nd ed.). Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho Dozvillia» [in Ukrainian].
12. Lishchynskyi, V.I. (2007). Psykholohichni naslidky vidchuzhennia yak spetsyfichnoho spryiniattia navkolyshnoho [Psychological consequences of alienation as a specific perception of the environment]. *Collection of scientific works: philosophy, sociology, psychology*, 1. 12. 225–231 [in Ukrainian].
13. Liakh, T.O. (2022). Metafizychnyi dyskurs samotnosti v ukrainskii noveli kintsia XIX–XX stolit [Metaphysical discourse of loneliness in the Ukrainian short story of the end of the 19th and 20th centuries]. *Current issues of the humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*, 47. 2. 107–113 [in Ukrainian].
14. Movchan, M.M. (2004). Fenomen samotnosti : problemy i perspektyvy [The phenomenon of loneliness: problems and prospects]. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy. Zaporizhzhia: ZDIA*, 17. 117–130 [in Ukrainian].
15. Savchenko, O.O. (2018). Do pytannia definitsii ta struktury kontseptu [To the question of the definition and structure of the concept]. *Ways of formation and implementation of professional foreign language education. Drohobych: Drohobych State. ped. University named after I. Franka*. 27–30 [in Ukrainian].
16. Smushak, T. (2018). Kontsept samotnosti y vidchuzhennia v literaturnomu tvori: spetsyfika traktuvannia [The concept of loneliness and alienation in a literary work: specifics of interpretation]. *Southern archive. Philological sciences*. 72(2). 137–140 [in Ukrainian].
17. Khamitov, N. V. (1998). *Samotnist yak fenomen liudskoho buttia* [Loneliness as a phenomenon of human existence]. (Extended abstract of Doctor's thesis). NAS of Ukraine, Institute of Philosophy named after H. S. Skovorody. Kyiv
18. Yaremenko, N. (2014). Verbalizatsiia fenomena strakhu u prozi O.P. Dovzhenka periodu viiny [Verbalization of the phenomenon of fear in the prose of O.P. Dovzhenka during the war]. *Literatures of the world: poetics, mentality and spirituality. Kryvyi Rih*, 3. 278–290 [in Ukrainian].

N. D. DEMCHENKO

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian Linguistics, Literature
and Teaching Methods,
Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy”
of Kharkiv Regional Council, Kharkiv, Ukraine
E-mail: demchenko_natalia@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5792-0428>*

A. H. CHALA

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Linguistics, Literature
and Teaching Methods,
Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy”
of Kharkiv Regional Council, Kharkiv, Ukraine
E-mail: anya.chalaya@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5915-0965>*

**LINGUISTICIZATION OF THE CONCEPT OF LONELINESS
IN THE MODERN UKRAINIAN ARTISTIC DISCOURSE (BASED ON THE NOVEL
“STONE IN THE MIDDLE OF THE FOREST” BY VOLODYMYR LYS)**

The article the issues of interaction between language and culture at the present stage are analysed, the anthropocentric approach in linguistics is outlined, it is focused on the polyparadigmatic differentiation of the concept, in particular, it is defined it as a unit of mental space. Given that the modern linguistic paradigm is aimed at identifying ways and means of verbal reflection of the human inner state, the study investigates the peculiarities of linguisticization of the concept of LONELINESS. The source material is the postmodern Ukrainian artistic discourse, in particular Volodymyr Lys's novel The Stone in the Middle of the Forest, given that loneliness is a characteristic feature of the postmodern era.

The feelings of abandonment, uselessness, and alienation, exacerbated by the specifics of the contemporary era, raise the problem of loneliness. The task for each person is not just to learn how to live in society, but also to harmonise relationships with other people and, most importantly, to achieve harmony in their inner world.

The situation of an individual's experience of loneliness reflected in the texts of contemporary Ukrainian fiction is qualified as an emotional situation of the human inner state, which is understood as a fragment of the text, the correlate of which is the emotional concept of LONELINESS, which is expressed in the semantics of stylistically neutral and stylistically marked linguistic means.

The expressive components of the concept of LONELINESS in the analysed novel are symbols: stone, fog, colours, emotional state of a person (pain, fear), spiritual state of a person (soul, conscience, conscience).

It has been found that the content of the concept LONELINESS in the novel is objectified at the level of artistic language, i.e. the real meaning inherent in all formal components, namely: emotionally expressive vocabulary, metaphorical expressions, as well as words and phrases semantically and associatively related to the lexemes of "loneliness".

Key words: anthropocentrism, concept, loneliness, discourse, linguisticization, symbols, images, metaphors.

УДК 81'373.46+179.1+177.3:316.77

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.2>

В. І. КАЛІНІЧЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна
Електронна пошта: kalinichenko.v@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9675-9174>

СВОЄРІДНІСТЬ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ПРАВДА В УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «УКРАЇНСЬКІ ПРИКАЗКИ, ПРИСЛІВ'Я І ТАКЕ ІНШЕ», УКЛАДЕНОЇ М. НОМИСОМ)

У пропонованій науковій розвідці з опертям на паремійний ілюстративний матеріал схарактеризовано особливості вербалізації концепту ПРАВДА в площині українськомовної картини світу в етнолінгвокультурологічному аспекті. Основні постулати наукової студії презентують сучасну методологію дослідження лінгвоконцепту, актуалізовано авторську дослідницьку методику. За результатами аналізу словникових дефініцій презентовано структуру концептуального фрагменту паремійної картини світу українців з ключовим концептом ПРАВДА; на основі аналізу вибраних паремійних зразків виокремлено (а) відповідні релевантні смисли, (б) типи комунікативної тональності і (в) параметри прагматичного навантаження, що дало змогу змоделювати структуру розглядуваного концепту в контексті вербальної об'єктивації правди як однієї з фундаментальних соціально-філософських категорій світосприйняття і світорозуміння українського соціуму. Резюмовано, що моделювання смислової структури концепту ПРАВДА в площині паремійної картини світу українських комунікантів реалізується, головне, через актуалізацію соціальних, духовних, релігійних та культурних чинників, аналізовані ілюстративні зразки також демонструють гендерно марковані смисли цього концепту, що фіксуються в українській колективній мовній свідомості. З'ясовано, що вербалізація досліджуваного концепту безпосередньо пов'язана з емотивною картиною світу української мовної спільноти, окрім того, концепт ПРАВДА здатний маніфестуватися й на рівні невербальних образів. За підсумками студіювання фактичного матеріалу додатково виявлено низку паремій, у формулюванні яких не міститься лексеми правда, однак які за допомогою імперативних конструкцій імпліцитно актуалізують смисл, пов'язаний з нею. Окреслено перспективні завдання студіювання специфіки вербальної маніфестації концептів у межах бінарної опозиції ПРАВДА – НЕПРАВДА (БРЕХНЯ) з опертям на зразки паремійного фонду української, англійської та інших лінгвокультур.

Ключові слова: концепт, вербалізація, паремія, бінарна опозиція правда – неправда (брехня), лінгвокультура, паремійна мовна картина світу.

Вступ. У сучасному українському мовознавстві простежуємо становлення нового перспективного наукового напрямку – лінгвістична ментіологія (або образно лінгвістика брехні), у межах якого на мовному та мовленнєвому матеріалі різних лінгвокультур студіюють особливості вербалізації категорії неймовірності як одного з елементів бінарної опозиції імовірність – неймовірність у процесі моделювання дискурсу неправди, брехні як опозиції до дискурсу правди. Зазначмо, що лінгвістичну ментіологію як новітній напрям започатковано та активно студіювано Т. Космедею [див.: Космеда 2022 б; Космеда 2021 та ін.]. Однією з проблем цього напрямку є дослідження мовних засобів вербалізації концептів, що утворюють бінарну

опозицію правда – неправда (брехня) [Єщенко; Каленюк; Калініченко 2022; Kalinichenko 2021 та ін.]. Зазначена опозиція своєрідно омовлюється в паремійній картині світу. Паремію розглядаємо з огляду на широкий підхід до її тлумачення, порівн.: «Традиційно паремію характеризують як *одиночку мовної системи*, яку досліджують у межах пареміології, що при широкому розумінні фразеології частково входить у її склад. (...) У сучасному мовознавстві актуалізовано статус паремії як *одиночки дискурсу й одиночки базової аксіоматики свідомості мовця* [Космеда, Колонюк 2022 а : 21]. В основі понять, презентованих пареміями, зрозуміло, лежить концепт, який розглядаємо як «згусток певної культурно-національної інформації, що

зафіксована в мові» [Космеда 2004 : 367]. Такий концепт потрактуємо як лінгвокультурний.

Концепт *ПРАВДА* досліджували в мові українського права, оскільки термін *право* етимологічно споріднений з ним (див.: Т. Мішеніна [Мішеніна 2017], Т. Космеда [Космеда 2010 (b); Космеда 2011]; його потрактовують як етно- та лінгвокультурний концепт і висвітлюють специфіку його вербалізації в українських народних казках (див.: С. Лавриненко [Лавриненко 2015]), у поетичних текстах Т. Шевченка (див.: Н. Єщенко [2013]), у п'єсах І. Огієнка (див.: Л. Марчук [Марчук 2017]). М. Мамич презентувала інтерпретацію концептуальної опозиції *правда – неправда* в семантико-стилістичному ракурсі [див.: Мамич 2002], опис вербалізації концепту *ПРАВА* в англійській картині світу запропоновано Я. Каленюк [див.: Каленюк 2009].

Мета цієї наукової студії – схарактеризувати своєрідність вербалізації концепту *ПРАВДА* у відповідному фрагменті паремійної мовної картини світу українців з урахуванням їхньої лінгвокультури. Для цього проектуємо завдання: (1) виокремити структуру концепту *ПРАВДА* в українській мові на основі аналізу словникової дефініції та (2) змодельовати структуру концепту *ПРАВДА*, що вербалізований в українських пареміях, виокремивши відповідні смисли, прагматичне навантаження, відповідну комунікативну тональність. Орфографію в пареміях не змінюємо.

Матеріал дослідження – збірка паремій «Українські приказки, прислів'я і таке інше», укладена М. Номисом (1863)¹. Методом суцільної вибірки укладено картотеку, що містить понад 100 паремій, які вербалізують концепт *ПРАВДА* (далі вводимо скорочення УП-Н з указівкою в прикладах конкретної сторінки).

Методи, що застосовані в науковій розвідці: метод *аналізу словникових дефініцій*, за допомогою якого інтерпретовано тлумачення, що містяться у відповідних словниках української мови; метод *трансформаційного аналізу* використано з метою виявлення семантичних і прагматичних смислів аналізованих паремій; метод *класифікації* – для згрупування та роз-

межування паремійних ознак, їхньої семантики і прагматики; за допомогою *методу моделювання* створюємо комплексну структуру розглядуваного концепту; *дискурс-аналіз* спроектовано на з'ясування соціальних, духовних, релігійних, культурних чинників впливу на семантику і прагматику аналізованих паремій, що мотивують експліцитні та імпліцитні смисли; *аксіологічний* аналіз дає змогу окреслити ціннісні компоненти національної комунікації. За допомогою *описового* методу здійснюємо виклад матеріалу, його узагальнення та висновкування.

Виклад основного матеріалу. Поняття *правди* є одним з основних понять лінгвофілософії й української зокрема. В академічному тлумачному словнику української мови подано таке його тлумачення: «**ПРАВДА**, и, жін. 1. Те, що відповідає дійсності; істина. (...) // Певна сукупність достовірних відомостей про що-небудь (...); (...) // Дійсний стан речей (...). 2. Правдивість; правильність (...) // чого, у знач. означ. Який відповідає істині, дійсності (...). 3. Справедливість; порядок, який ґрунтується на справедливості: протилежне кривда (...). // Соціально зумовлено розуміння справедливості (...). 4. Уживаються як назва кодексів середньовічного права. *Руська Правда*. (...). 5. у знач. присудк. сл. Справді, насправді. (...). 6. у знач. вставн. сл. Справді. (...). // Щоправда. (...)» (СУМ, с. 497). На основі аналізу цієї словникової статті виокремлюємо смислову структуру концепту *ПРАВДА*: 'відповідність дійсності', 'істина', 'достовірність', 'дійсний стан', 'правдивість', 'правильність', 'справедливість', 'порядок', 'соціальна зумовленість', 'моральність', 'етика', 'щирість', 'відсутність сумніву', 'відвертість', 'кодекс', 'закон', 'переконавання'.

Як наголошує А. Безпаленко, «слово *істина* – науковий термін і має лише це одне значення. Слово ж *правда* має більш широкий зміст, і, хоча й включає одним із значень також і поняття *істина*, однак має й друге значення – *справедливість*. Тут корінь *прав-*(ий) є спільнослов'янським і надзвичайно вживаним у цьому значенні: “*наше дело правое*” (= справедливе), “*не у силі Бог, а у правді*” (= справедливості), “*верховенство права*” (= справедливості), “*немає правди* (= справедливості) *у світі*”. Слова *правда* й *істина* схожі

¹ Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. К.: Либідь, 1993. 768 с.

за семантикою, але не тотожні за змістом. Це означає, що є низка значень, для вираження яких обидва слова повністю взаємозамінні (...). Логіко-лінгвістичний аналіз допомагає зрозуміти, що ці судження абсолютно протилежні за змістом: перше можна “перекласти” як “*рідне вище, ніж правда*”, а друге як “*рідне нижче, ніж правда*”» [Безпаленко].

Спробуємо схарактеризувати особливості презентації концепту ПРАВДА в дискурсивному просторі збірки паремій «Українські приказки, прислів'я і таке інше», що укладена М. Номисом. Наголосімо, що *правда* як базове слово цього концепту може безпосередньо входити у склад паремії або не входити, коли вербалізація цього концепту відбувається за допомогою інших мовних засобів. У значенні ‘істина’, ‘справедливість’ (порівн.: *Тепер правдою на світі не проживеш* /УП-Н, с. 71/; *Така тепер у світі правда* /УП-Н, с. 71/) вербалізується прагматика жалю, щодо відсутності істини, справедливості в реальності, довірливості. Порівн. також: *Великим панам трудно правду казати* (УП-Н, с. 91) – актуалізовано значення ‘правду важко довести сильним світу цього’; *Хто не звик правди поважати, той завше ласий панувати* – у цій паремії актуалізоване значення ‘саме зневажання істиною, справедливістю дає змогу панувати’. М. Номис надає таке тлумачення цьому висловлюванню: «*Кажуть з панством неправдувати, чи не з правдою панувати* – *якось так, чудно*» (УП-Н, с. 91). Як бачимо, для тлумачення паремії моделюється інфінітив *неправдувати* та синонімічний усталений вираз *не з правдою панувати*, тобто ‘підтримувати неправду’. Наведімо й інші паремії із цим значенням: *Пани в світі блукаюця, та з правдою не знаюця* (УП-Н, с. 91); *Пани правдою кепкують – проте ж в світі й панують* (УП-Н, с. 91) – вербалізовано прагматичні смисли ‘зневага до справедливості, істини’; *Пан шапку хоч і здійма, та в шапці правди нема* (УП-Н, с. 94) – ‘лицемірство, зневага до справедливості’.

Омовлено антонімну опозицію *правда мужича* і *правда панська*: указівка на протиставлення *правди (народної)* і *неправди (панської)*, порівн.: *Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча* (УП-Н, с. 99). Вербалізовано прагматику досади, жалю щодо

існування такого різного світобачення. Водночас у цій паремії містяться антонімні означення, виражені прикметниковими формами *колюча – гнуча*, тобто омовлено смисли *мужича правда*, що ‘неприємна панам, гостра’, і *панська правда* – ‘мінлива, залежна від ситуації, неістинна’.

В аналізованій збірці М. Номиса наведено прецедентний вислів, що належить Т. Шевченку. На думку укладача, цей вислів набув статусу паремії, порівн.: *А правда наша п'яна спить* (УП-Н, с. 131), де вжито інтимізований займенник *наша*, тобто ‘така, що близька народу, істинна’, реалізовано оказіональну валентність *правда п'яна*, що створює оригінальний образ ‘захмеліла, така, яка сприймається як нереальна’.

Простежуємо низку паремій, у яких моделюється інтимізований смисл щодо сприйняття *правди* як належної окремій особі, що вербалізується не лише за допомогою присвійного займенника у формі множини – *наша*, але й у формі однини – *моя*, напр.: *Б'ють нас, и наша правда* (УП-Н, с. 205); *И горе мені, и добре мені – и б'ють мене, и правда моя* (УП-Н, с. 205). Моделюється значення ‘хоч істина на боці народу, проте його за це і карають’.

У паремійній картині світу *правда* набуває усталених епітетів, зокрема *щирая правда* (*Добрая тая рада, де щирая правда* /УП-Н, с. 289/; *Щирая правда всюди куток найде* /УП-Н, с. 310/).

У народній свідомості фіксується віра в те, що *правда* переможе, як би її не приховували, вона стане відомою, їй не страшні жодні перепони, *правда* ‘сильна’ й ‘непереможна’, її не можна приховати, напр.: *Правда и в морі не втоне* (УП-Н, с. 310); *Правда не втоне в воді, не згорить в огні* (УП-Н, с. 310); *Правда зі dna моря верне ...виймає* (УП-Н, с. 310); *Правда – як олива наверх вийде. Вийде воно, як олива наверх. Вийде наверх, як олива на воді* (УП-Н, с. 314); *Хоч правду женуть люде, але ж правда завше буде* (УП-Н, с. 310); *Як світ світом – значення цієї паремії висвітлює укладач збірки, порівн.: ‘буде правда, минеця брехня’* (УП-Н, с. 313). Вербалізовано й узагальнене твердження щодо існування правди у вигляді окличної стверджувальної синтаксичної конструкції: *Одже воно и по правді!* (УП-Н, с. 837), а також спонування,

щоб завжди шукати *правду* – *Нема приповідки без правди* (УП-Н, с. 346).

Водночас констатовано, що інколи *правду* приховують досить надійно і її важко віднайти, напр.: *Правда на дні мора спочиває* (УП-Н, с. 311); *Була колись правда ... та заржавіла... заиржавіла... зачерствіла... вдавилася* (УП-Н, с. 315).

Паремії, що концептуалізують *правду*, вербалізовані як відповідні мовленнєві жанри, напр., рекомендації, порівн.: *Жінці правди не кажи, чужої дитини не бери, з панами не братайся* (УП-Н, с. 363). Ця паремія відображає патріархальне ставлення до жінки ('дружини'), якій не у всьому потрібно довіряти; не говорити їй правди не вважалося гріхом. Водночас сакралізовано образ-концепт матері: *Нема в світі правди – тільки рідна мати* (УП-Н, с. 415).

Народна свідомість українців вербалізує позитивну оцінку, що стосується правдивих людей. Вербалізовано імперативні конструкції, порівн.: *Хто любить світ, той любить правду* (УП-Н, с. 310), *По правді роби, по правді й буде* (УП-Н, с. 310); *Хліб їж, а правду ріж* (УП-Н, с. 312), тих, хто бореться за правду: *Души не вбивай, правду виявляй* (УП-Н, с. 314); *Не буду душі вбивать, буду правду казати* (УП-Н, с. 338); *Нігде правди діти... треба сказати. Нігде дітись... треба правду казати* (УП-Н, с. 339); *За правду ходить; Ходить за правду, не за що!* (УП-Н, с. 311), а про брехунів усталилися глузливо-іронійні смисли: *Не любить правди, як пес мила* (УП-Н, с. 312).

У народній свідомості образ-концепт ПРАВДА пов'язаний з такими смислами, як 'відсутність багатослів'я', оскільки зайві слова можуть її нейтралізувати, перетворити на неправду – *На правду мало слів* (УП-Н, с. 311); *Правда розмислу не потребує* (УП-Н, с. 311), а також 'правда – мрія': *Що б то й було, як би всі в правду жили* (УП-Н, с. 311). Водночас у кожній громаді своя правда: *Своя хата – своя правда; Чия хата, того и правда* (УП-Н, с. 427): змодельовано смисл 'у кожного буває своя правда'.

Однак *правда* підпадає під сумнів: вербалізовано 'зневіру у справедливість', актуалізовано твердження, що 'правди не існує', що 'вона зникла', 'її знищили', напр.: *Хочеш ти правди!., правда давно вже згоріла* (УП-

Н, с. 311); *Була колись правда, пожила – та й гайда* (УП-Н, с. 311); *Була правда, та позички злили* (УП-Н, с. 311); *Не все тому правда, що в пісні співають* (УП-Н, с. 315). Простежуємо міфічне число *сім*, що вказує на невизначений час зникнення правди, її відсутності: *Уже сім літ, як правди ніт* (УП-Н, с. 311).

Виявлено чимало паремій, у яких відсутня лексема *правда*, однак імпліцитно смисл, пов'язаний з нею, він актуалізований, зокрема, за допомогою імперативних конструкцій, порівн.: *З палця не виссав!* (УП-Н, с. 311) – 'не придумав, бо це правда', а також протиставних конструкцій: *За що купив – за те й продаю* (УП-Н, с. 311) – 'говорю правду, те, що мені відомо, те, про що дізнався'; значення 'істинне', 'добре відоме' вербалізовано в паремії *Як свої п'ять пучок знаю* (УП-Н, с. 311), де за допомогою присвійного займенника *свої* актуалізовано й інтимізований смисл, що вказує на близькість істини мовцю. Значення 'правду завжди видно, оскільки вона очевидна' омовлено в паремії з порівняльною конструкцією *Видно, як удень* (УП-Н, с. 311), значення очевидності правди зафіксовані і в таких виразах, як *Перед очима діло* (УП-Н, с. 311); *Причина перед очима!* (УП-Н, с. 311), протиставленням того, що може бути придуманим, висловленим як осуд, плітка, неправда, з утвердженням потреби говорити безпосередньо у вічі те, що обговорюється щодо вияву правди, порівн.: *Не за очі – в вічі* (УП-Н, с. 312): у наведених прикладах омовлено невербальний чинник сприйняття довкілля: очі як засіб спостерігати, бачити, пізнавати довкілля – *Хоч Правда очі коле* (УП-Н, с. 312), тобто, вербалізація неправди приводить до негативних відчуттів. Однак *правда* пов'язана зі *світлим оком*, порівн.: *Світле око, хоч где знайдець – інтерпретація укладача словника є такою: 'діло справедливе'* (УП-Н, с. 311).

Необхідність добиватися істини в судах омовлено паремією з окличною тональністю *Хоч и позвать перед великі вікна!:* у цьому разі міститься тлумачення укладача, порівн.: *«на суд за правду»* (УП-Н, с. 311). *Вікна*, очевидно, образ справедливого, прозорого суду, правди закону. Хоч простежуємо й негативну, іронійно вербалізовану тональність щодо *великих вікон* і чинника *багато світла* як характеристики осель багатіїв, де править неправда, порівн.:

Там, де великі вікна, багато світла, а **мало правди** (УП-Н, с. 837).

У мовній свідомості українців **правда** сакралізується, вона схвалюється як така, що відповідає основним заповідям християнства, а факт вербалізації неправди є гріхом, порівн.: **Що правда, то не гріх** (УП-Н, с. 311); **Люби, Боже, правду!** (УП-Н, с. 311); **Правду мовивши, одного Бога бійся** (УП-Н, с. 312); **Скажи правду, та одного гріха бійся** (УП-Н, с. 312); **Дай мені, Боже, так по правді вік изжить и дітей розпорядить, як я по правді кажу** (УП-Н, с. 312); **Хто по правді живе, то й Бог дає** (УП-Н, с. 310); **Дай, Боже, и поконать (або: смерті) по правді** (УП-Н, с. 310); **По правді живи, по правді й вмреш!** (УП-Н, с. 310). Трапляються й паремії, у яких смисли ‘Бог схвалює правду, вимагає лише правду’ вербалізується й без наявності лексеми **правда**, тобто імпліцитно **Як би з Богом говори!** (УП-Н, с. 312), **правда** є такою: **Як и світ світом, а Бог Богом. Як сонце на небі!** (УП-Н, с. 313).

Паремії вербалізують і формули прокляття, що характерні для української народної свідомості. Ці формули засвідчують, що людина говорить правду, а якщо інакше, то повинно з нею статися нещастя, тобто неправда засуджується, напр.: **Бодай б же я неділоньки святої не діждала, коли не правда** (або якого іншого свята, вечора и д.); **Хай я не діжду Пречистої! Хай я лопну. Щоб я жила, що правда! Щоб я так на світі була! Хай у мене духу не буде! Нехай мені на полуду! Та хай в мене стільки болячок!** (УП-Н, с. 312); **Щоб я до світа сонця не бачив!** (УП-Н, с. 312); **Щоб нас живих земля пожерла!** (УП-Н, с. 312); **А щоб же я тричі Ляхом став!** (УП-Н, с. 312). Отже, українці – віддані християни: для них брехня є великим гріхом, який може призвести до негативних результатів – забороною відзначати християнські свята, отримувати фізичні вади й навіть зазнавати смерті, а також перетворюватися на людей, яких зневажають, яким не довіряють.

Іронійне використання слова **правда**, що вербалізує протилежний смисл (‘неправда’), презентують паремії, які містять образні порівняння, смисли ‘нереальне, неможливе’, простежуємо омовлення глузливо-жартівливої, зневажливої тональності, напр.: **Така правда, як вош кашля** (УП-Н, с. 318); **Це така правда,**

як ти попада (УП-Н, с. 318); **Оце тому правда була, що вкусив заєць за хвоста вола** (УП-Н, с. 318); **Така правда, як у рові вовк издох** (УП-Н, с. 318); **Так то правда, як пси триву ідять** (УП-Н, с. 318); **Убрався в правду, як Татарин в зброю** (УП-Н, с. 319); ‘абсолютна відсутність правди’ – **Стільки правди, як у решеті води** (УП-Н, с. 319). Зафіксовано вигуківу конструкцію, що стверджує негативну емоційну реакцію на факт неправди, порівн.: **О, це це правда!** (УП-Н, с. 319).

Дещо затемнено значення паремії **Правда Сидорова! Киселем млинці помазані, на паркані сушяця** (УП-Н, с. 318): як уважають науковці, колись **сидором** називали багату людину, можливо, купця, який був особливо жадібний і сварливий і, очевидно, брехливий², тому, імовірно, простежуємо явище апелятивізації (антонімазії) зі значенням ‘про людину, яка схильна говорити неправду’, а лексема **кисіль** має значення ‘нехитра проста страва, що є об’єктом жартів’ [Жайворонок : 285], вираз **Киселем млинці помазані, на паркані сушяця** вербалізує небилицю, алогізм. Наведена паремія містить нашарування низки смислів, що об’єктивують концепт **НЕПРАВДИ**. Комунікативна здатність людини маніпулювати **правдою** (перетворювати її на неправду) презентована в паремії **Поклепав правдою** (УП-Н, с. 319).

Вербалізоване й поняття **напівправди** – ‘неповної правди, часткової правди’, комунікативної здатності маніпулювати поняттям **правда**. Така здатність людини обманювати засуджується, висміюється, порівн.: **Сказав на гривню правди** (УП-Н, с. 319); **Стільки правди, як в шелягу сребра** (УП-Н, с. 319); **Правди на ніготь, а прибавиця на лікоть** (УП-Н, с. 322).

Результати й висновки. Аналіз фрагменту української паремійної картини світу дає змогу окреслити (1) розуміння українським народом поняття **правди**, (2) змодельовати концепт **ПРАВДИ**, що презентує низку смислів, серед яких такі, що схвалюють **правду**, сакралізують її, стверджують факт її існування; те, що вона завжди переможе. (3) За допомогою використання присвійних займенників та інтимізованих означень-прикметників **правда** інтимізується, набуває позитивного сприйняття.

² Фразеологізм **сидорова коза** та його значення: Електронний ресурс: <http://poradu.pp.ua/nauka/32510-frazeologizm-sidorova-koza-ta-yogo-znachennya.html>

(4) Вербалізовано форми проклять, скеровані на того, хто говорить неправду, віра в те, що ті, хто приховує правду, буде покараний. (5) Висока моральність українців виявляється в тому, що правду вони омріяють, пов'язують з концептом *МАТИР*, а концепт *ЖІНКА* презентований іронійно, оскільки від жінки правду слід приховувати, а отже, (6) концепт *ПРАВДА* має гендерно марковані смисли. Продемонстровано, як (7) вербалізовано поняття *напівправди*, *часткової правди*, (8) омовлено сумніви в тому, що абсолютна *правда* існує чи її можна знайти; стверджується, що (9) *правда* може бути не лише об'єктивною, але й суб'єктивною. У багатіїв, нечесних людей інша *правда*: у цьому разі вербалізовано концепт *НЕПРАВДА (БРЕХНЯ)*. Продемонстровано, що (10) для вербалізації концепту *НЕПРАВДА* інколи використовується

лексема *правда*, що набуває іронійних смислів, омовлюється глузливо-зневажлива чи жартівлива тональність, вербалізуються відповідні емоції. (11) Концепт *ПРАВДА* об'єктивується за допомогою маніфестації невербальних образів, мотивованих переважно лексемою *очі* (зорове сприйняття докільля).

Доведено, що моделювання смислової структури концепту *ПРАВДА*, що вербалізований у паремійній картині світу українців, здійснюється за допомогою актуалізації соціальних, духовних, релігійних та культурних чинників.

Перспектива цієї наукової розвідки полягає в необхідності вивчення своєрідності вербалізації концепту *НЕПРАВДА (БРЕХНЯ)* в паремійній картині світу українців і порівняння специфіки мовної об'єктивації концептуальної опозиції *ПРАВДА – БРЕХНЯ*.

СПИСОК ПРИЙНЯТИХ СКОРОЧЕНЬ

1. УП-Н – Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ: Либідь, 1993. 768 с.
2. СУМ – Словник української мови (СУМ): в 11 томах. АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; [ред. кол.: І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін.]. Том 7. К.: Наукова думка, 1976. 723 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпаленко А. М. Концепти «правда» та «істина» в українській та російській мовах (порада політикам). *Materialy IV Mezynárodní vědecko-praktická konference "VĚDA A VZNIK – 2008/2009" 27 prosinci 2008 – 05 ledna 2009 Díl 13 Filologické vědy. – Praha: Publishing House Education and Science s.r.o, 2009. s. 42–44.*
2. Єщенко Н. Концепт правда у поетичних творах Тараса Шевченка. *Шевченкознавчі студії: Збірник наукових праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2013. Вип. 16. С. 225–233.
3. Каленюк Я. Ю. Концепт «ПРАВДА» в англійській картині світу. *Студентські наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острозьк: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. Вип. 2. С. 50–53.
4. Калініченко В. І. Неправда як смисловий компонент у структурі українськомовного псевдоніму. *Монографія (Ювілейний збірник наукових праць), присвячений 65-річчю з дня народження Т. А. Космеда*. Харків: Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2022. С. 527–541.
5. Космеда Т. Концепти «дума», «думка» в українському мовленні крізь призму аксіологічної прагмалінгвістики. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 367–372.
6. Космеда Т. Прагматика мовчання крізь аксіологічну призму (сфера судочинства). *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского: науч. журнал. Сер. Филология*. Симферополь: ТНУ ім. В. И. Вернадского, 2005. Т. 18 (57). № 1. С. 134–137.
7. Космеда Т. (а). Прислів'я і приказки як засіб вербалізації законів комунікації з огляду на ментальність українців. *«Slovo. Tekst. Czas X» Jednostka frazeologiczna w tradycyjnych i nowych paradygmatach naukowych* / [pod red. M. Aleksiejenki i H. Waltera]. Szczecin–Greifswald, 2010. С. 224–232.
8. Космеда Т. (б). Сакральність у термінології правознавства. *Парадигма sakrum & profanum у літературі і культурі: Збірник наук. праць*. Дрогобич: Посвіт, 2010. Вип. IV. С. 220–227.
9. Космеда Т. Концептосфера права в мовній свідомості українців як віддзеркалення духовності нації. *Збірник статей за матер. III Міжнар. наук. конф. «Розвиток громадянського суспільства: духовність і право»*. Львів: Вид-во Львівського нац. університету ім. Івана Франка, 2011. С. 200–216.
10. Космеда Т. А. Вербалізація категорії неймовірності: формування орнаментальної ментіології (на матеріалі співомовок С. Руданського). *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: Вид-во КНУ імені Т. Шевченка, 2021. Вип. 70 (3). С. 29–45.

11. Космеда Т., Колонюк С. (а). Багатоликий статус паремії та аспекти її дослідження. Міжнародний збірник наукових праць «Лінгвістичні студії». Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. Вип. 43. С. 20–31.
12. Космеда, Т. (b). Моделирование псевдоинформации в научном лингвистическом дискурсе: активные манипулемы. *Perswazja językowa w różnych dyskursach* [Речевое воздействие в разных дискурсах], кол. монограф. (под ред. Александры Климкевич). Гданськ: Изд-во Гданьского университета, 2022. Т. 7. С. 155–175.
13. Лавриненко С. Т. Лінгвокультурний концепт «правда» в українських народних казках. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 38. С. 190–195. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrkpnu_fil_2015_38_45 (Дата звернення: 05.06.2023).
14. Мамич М. В. Концепти *правда–неправда* в українській літературній мові: семантико-стилістичний аспект: *Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук*. Одеса, 2002. 16 с.
15. Марчук Л. М. *Вербальне втілення концепту ПРАВДА в п'єсах Івана Огієнка*. 2017. Режим доступу: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3022/Marchuk-L.M.-Verbalne-vtillennia-kontseptu-PRAVDA-v-piesakh-Ivana-Ohiiienka.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Дата звернення: 05.06.2023).
16. Мішеніна Т. М. *Концепт ПРАВДА в мові українського права: лінгвокультурологічний аспект*. Одеський лінгвістичний вісник. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. Електронний ресурс: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16926> (Дата звернення: 05.06.2023).
17. Kalinichenko V. I. The category of fake in present-day linguistic studies. V. I. Kalinichenko (Ed. in Chief). *V International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers "Topical Issues of Humanities, Technical and Natural Sciences" (March 25, 2021)*. Vinnytsia: Vasyli' Stus DonNU, 2021. Pp. 267–272.

ДЖЕРЕЛА

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. 703 с.
2. Словник української мови (СУМ): в 11 томах. АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні ; [ред. кол. : І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін.]. Том 7. К.: Наукова думка, 1976. 723 с. Електронний ресурс: <http://sum.in.ua/s/pravda> (Дата звернення: 05.06.2023).
3. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклад М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. К.: Либідь, 1993. 768 с.
4. Фразеологізм *сидорова коза* та його значення. Електронний ресурс: <http://poradu.pp.ua/nauka/32510-frazeologizm-sidorova-koza-ta-yogo-znachennya.html> (Дата звернення: 07.06.2023).

REFERENCES

1. Bezpalenko, A. M. (2009). Kontsepty «pravda» ta «istyna» v ukrainskii ta rosiiskii movakh (porada politykam) [The concepts of «truth» and «dinkum» in the Ukrainian and Russian languages (advice to politicians)]. *Materialy IV Mezynarodni vědecko-praktická konference "VĚDA A VZNIK – 2008/2009" 27 prosinců 2008 – 05 ledna 2009 Díl 13 Filologické vědy*. Praha: Publishing House Education and Science s. r. o, 42–44.
2. Yeshchenko, N. (2013). Kontsept *pravda* u poetychnykh tvorakh Tarasa Shevchenka [The concept of *truth* in Taras Shevchenko's poetic works]. *Shevchenkoznachchi studii: Zbirnyk naukovykh prats Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka* [Shevchenko Studies: Taras Shevchenko Kyiv National University Collection of Scientific Works]. K.: KNU imeni Tarasa Shevchenka, 16, 225–233.
3. Kaleniuk, Ya. Yu. (2009). Kontsept «PRAVDA» v anhlovmovnij kartyni svitu [The concept of «TRUTH» in the English language worldview]. *Studentski naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»* [The National University «Ostroh Academy» Student Scientific Papers]. Serii «Filolohichna» [Philology Series]. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 2, 50–53.
4. Kalinichenko, V. I. (2022). Nepravda yak smyslovyi komponent u strukturi ukrainskomovnoho psevdonimu [Untruth as a semantic component in the structure of a Ukrainian pseudonym]. *Monohrafiia (Iuvileinyi zbirnyk naukovykh prats), prysviachenyi 65-richchii z dnia narodzhennia T. A. Kosmedy* [Monograph (Anniversary collection of scientific works), dedicated to the 65th T. A. Kosmeda's birth anniversary] (s. 527–541). Kharkiv: Vyd-vo KNU im. V. N. Karazina [V. N. Karazin Kharkiv National University Publishing Office].
5. Kosmeda, T. (2004). Kontsepty «duma», «dumka» v ukrainskomu movlenni kriz pryzmu aksiolohichnoi prahmalinhvistyky [The concept of «thought» («duma», «dumka») in Ukrainian speech through the axiological pragmalinguistics prism]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii «Filolohichna»* [Lviv University Scientific Bulletin. Philology Series]. Lviv: LNU im. I. Franka, 34/1, 367–372.
6. Kosmeda, T. (2005). Prahmatyka movchannia kriz aksiolohichnu pryzmu (sfera sudochynstva) [Pragmatics of silence through an axiological prism (judicial sphere)]. *Uchenie zapiski Tavricheskogo natsionalnoho universiteta im. V. I. Vernadskogo* [V. I. Vernadskyi Taurida National University Research Papers]. Nauch. zhurnal. Ser. Filologiya [Scientific Journal, Philology Series]. Simferopol: TNU im. V. Y. Vernadskogo, T. 18 (57), 1, 134–137.
7. Kosmeda, T. (2010 a). Prysliv'ia i prykazky yak zasib verbalizatsii zakoniv komunikatsii z ohliadu na mentalnist ukrainsiv [Proverbs and sayings as a means of verbalizing the communication laws with regard to the mentality of

Ukrainians]. «Slovo. Tekst. Czas X» *Jednostka frazeologiczna w tradycyjnych i nowych paradygmatach naukowych* / [pod red. M. Aleksiejenki i H. Waltera]. Szczecin–Greifswald, 224–232.

8. Kosmeda, T. (2010 b). Sakralnist u terminolohii pravoznavstva. Paradyhma sakrum & profanum u literaturi i kulturi [Sacredness in the jurisprudence terminology. Paradigm sakrum & profanum in literature and culture]. *Zbirnyk nauk. prats [Collection of Scientific Papers]*. Drohobych: Posvit, IV, 220–227.

9. Kosmeda, T. (2011). Kontseptosfera prava v movnii svidomosti ukraintsiv yak viddzerkalennia dukhovnosti natsii [The law conceptual sphere in the linguistic consciousness of Ukrainians as the nation spirituality reflection]. *Zbirnyk statei za mater. III Mizhnar. nauk. konf. «Rozvytok hromadianskoho suspilstva: dukhovnist i pravo»* [Collection of Papers based on the Conference Proceedings of the III International Scientific Conference «Development of Civil Society: Spirituality and Law»]. Lviv: Vyd-vo Lvivskoho nats. universytetu im. Ivana Franka, 200–216.

10. Kosmeda, T. A. (2021). Verbalizatsiia katehorii neimovirnosti: formuvannia ornamentalnoi mentioloohii (na materialii spivomovok S. Rudanskoho) [Verbalization of the improbability category: the ornamental mentiology formation (based on S. Rudanskyi's interviews material)]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu [Linguistic and conceptual worldviews]*, 70/3, 29–45.

11. Kosmeda, T., Koloniuk, S. (2022 a). Bahatolykyi status paremii ta aspekty yii doslidzhennia [The multifaceted status of a paremia and its research aspects]. *Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats «Linhvistychni studii» [International Collection of Scientific Papers «Linguistic Studies»]*. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, 43, 20–31.

12. Kosmeda, T. (2022 b). Modelirovanie psevdoinformatsii v nauchnom lingvisticheskom diskurse: aktivnye manipulemy [Modeling pseudo-information in scientific linguistic discourse: active manipulations]. *Perswazja językowa w różnych dyskursach [Rechevoe vozdejstvie v raznykh diskursah]*, kol. monograf. [Speech influence in different discourses], collective monograph (s. 155–175.) (T. 7, pod red. Aleksandry Klimkevich) [Aleksandra Klimkevich (Editor-in-Chief)]. Gdansk: Izdatel'stvo Gdan'skogo universiteta [Gdansk University Publishing Office].

13. Lavrynenko, S. T. (2015). Linhvokulturnyi kontsept «pravda» v ukrainskykh narodnykh kazkakh [The linguistic and cultural concept of «truth» in Ukrainian folk tales]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podil'skoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohiiienka [Ivan Ohienko Kamianets-Podil'skyi National University Collection of Scientific Papers]*. *Filolohichni nauky [Philological sciences]*, 38, 190–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2015_38_45 (Access mode: 05.06.2023).

14. Mamyh, M. V. (2016). Kontsepty pravda–nepravda v ukrainskii literaturnii movi: semantyko-stylistychnyi aspekt [The concepts of truth and untruth in the Ukrainian literary language: semantic and stylistic aspects]. *Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk. [Author's abstract on thesis for obtaining a candidate degree in Philology]*. Odesa.

15. Marchuk, L. M. (2017). *Verbalne vtilennia kontseptu PRAVDA v piesakh Ivana Ohiiienka* [Verbal realization of the TRUTH concept in Ivan Ohienko's plays]. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3022/Marchuk-L.M.-Verbalne-vtilennia-kontseptu-PRAVDA-v-piesakh-Ivana-Ohiiienka.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Access mode: 05.06.2023).

16. Mishenina, T. M. (2017). Kontsept PRAVDA v movi ukrainskoho prava: linhvokulturolohichni aspekt [The concept of TRUTH in the language of Ukrainian law: the linguistic and cultural aspect]. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk [Odesa Linguistic Bulletin]*. Odesa: Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia». URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16926> (Access mode: 05.06.2023).

17. Kalinichenko, V. I. (2021). The category of fake in present-day linguistic studies. V. I. Kalinichenko (Ed. in Chief). *V International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers “Topical Issues of Humanities, Technical and Natural Sciences” (March 25, 2021)*, (Pp. 267–272). Vinnytsia: Vasyl' Stus DonNU.

SOURCES

1. Zhaivoronok, V. V. (2006). *Znaky ukrainskoi etnokultury [Symbolic signs of Ukrainian ethnoculture]*: Slovnyk-dovidnyk [Dictionary reference]. K.: Dovira.

2. *Slovník ukrainskoi movy (SUM) [Dictionary of the Ukrainian language]*: v 11 tomakh (1976). AN URSR, Instytut movoznavstva im. O.O. Potebni ; [red. kol. : I.K. Bilodid (hol.), A.A. Buriachok, V.O. Vynnyk ta in.]. Tom 7. K.: Naukova dumka. URL: <http://sum.in.ua/s/pravda> (Access mode: 05.06.2023).

3. *Ukrainski prykazky, pryslivia i take inshe [Ukrainian fables, proverbs, and such like]* (1993). Uklav M. Nomys / Uporiad., prymit. ta vstupna st. M. M. Paziaka. K.: Lybid.

4. *Frazeolohizm sydorova koza ta yoho znachennia [Phraseologism of sydorova koza (to be horsewhipped) and its meaning.]*. URL: <http://poradu.pp.ua/nauka/32510-frazeologizm-sidorova-koza-ta-yogo-znachennya.html> (Access mode: 07.06.2023).

V. I. KALINICHENKO

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

E-mail: kalinichenko.v@donnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9675-9174>

**VERBALIZATION FEATURES OF THE “TRUTH” CONCEPT
IN THE UKRAINIAN PAREMIES (BASED ON THE “UKRAINIAN FABLES,
PROVERBS AND SUCH LIKE” COLLECTION, COMPILED BY M. NOMYS)**

The paper is based on paremic illustrative material and studies the verbalization peculiarities of the TRUTH concept within the Ukrainian-language worldview plane, taking into consideration the linguistic and ethnocultural aspects. The main postulates of this research represent the modern linguistic concept analysis methodology; the author's original methodology, in particular, has been as well applied in the given piece. According to the results of the dictionary definitions analysis, the structure of TRUTH as one of the key concepts in the Ukrainian paremic worldview has been modelled. On analyzing the list of selected paremic samples the author identifies (a) relevant meanings, (b) communicative tonality types, and (c) pragmatic load parameters, which made it possible to structure the investigated concept in the verbal realization context of *truth* as one of the Ukrainian community's fundamental socio-philosophical categories in terms of world perception and understanding. The paper finds that semantic structure modelling of the TRUTH concept at the level of Ukrainian speakers' paremic worldview is manifested, mainly, via implementing social, spiritual, religious, and cultural factors. The illustrative samples under consideration also demonstrate the gender-marked meanings of the TRUTH concept, which are fixed in the Ukrainian collective consciousness. The author claims that verbalization of the studied concept is directly related to the Ukrainian language community's emotive worldview, moreover, the TRUTH concept can also display itself at the non-verbal images level. According to the empirical material study results, the author has identified a number of paremies that do not contain the *truth* lexeme in their wording, but which by means of imperative constructions implicitly objectify the meaning associated with it. The article as well outlines prospective tasks for contrastive study of the verbal manifestation specifics within the TRUTH-UNTRUTH (LIE) concepts binary opposition based on the paremic fund units of Ukrainian, English-speaking and other language communities.

Key words: concept, verbalization, paremy, binary opposition *truth – untruth (lie)*, linguistic culture, paremic language worldview.

УДК 821.161.2.08:811.111'373.45

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.3>

С. В. ЛЕНСЬКА

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри української літератури,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Електронна пошта: svlenska@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9061-2777>

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ АНГЛІЗМІВ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ СЕРГІЯ ЖАДАНА

У статті розглянуто стилістичну специфіку функціонування лексико-семантичних груп англійзмів на матеріалі оповідань збірки «Біг Мак та інші історії» Сергія Жадана з опертям на функційну граматику сучасної української мови.

Широке розмаїття лексико-семантичного наповнення англійзмів, репрезентованих в оповіданнях збірки, дає змогу виокремити такі тематичні групи, різні за наповненням і продуктивністю: «соціальні реалії», «гастрономічні реалії», «апелятиви», «одяг і стиль», «культура та спорт», «економічні реалії», «цифрові реалії», «побутові реалії», «кримінальні реалії», «медичні реалії».

З'ясовано специфіку вираження стилістичного потенціалу одиниць англійського походження кожної з виокремлених лексико-семантичних груп. Репрезентанти груп «соціальні реалії» й «апелятиви» виявляють найвищу продуктивність та найпотужнішу експресивність. Це пов'язано з актуальністю позначуваних ними понять для реалізації авторської ідеї. Англійзми на позначення культурних і гастрономічних реалій є менш продуктивними, проте мають у собі значне ідейне навантаження, слугуючи в оповіданнях символом чужинності й неприродності засилля американської культури. Відтак, засвідчено високий стилістичний потенціал англійзмів цих груп. Лексеми на позначення цифрових та економічних реалій мають обмежену продуктивність та експресивний потенціал. Найменш продуктивними є групи, що йменують одяг, а також кримінальні, побутові й медичні реалії, які виявляють стилістичну маркованість лише в певних контекстах. Обмежену експресивність цих одиниць пояснюємо їхнім відносно низьким ідейно-символічним навантаженням.

Отож, доведено наявність взаємозв'язку між реалізацією стилістичного потенціалу англійзмів, що належать до окремих лексико-семантичних груп із різною продуктивністю, та художнім навантаженням аналізованих лексем щодо реалізації авторської ідеї.

Ключові слова: англійзм, запозичення, художній дискурс, Сергій Жадан, реалія, стилістична специфіка, експресивність.

Поставлення проблеми. Інтенсифікація процесу запозичення англійської лексики до української мови, що спостерігається на початку ХХІ століття, знаходить своє втілення у творах сучасної української літератури. Письменники дедалі частіше послуговуються англійзмами зі стилістичною метою задля розкриття певного ідейного або символічного навантаження, реалізації свого авторського задуму, прокладаючи місток до читача-реципієнта. Відтак, вивчення різних аспектів функціонування англійськомовних запозичень в українській літературі формує актуальний прошарок досліджень, що сприяє глибшому осягненню механізму лінгвокультурної взаємодії в тканині художнього дискурсу.

Сергій Жадан є одним із найвизначніших письменників сучасності, який часто послуговується у своїх творах англійзмами для якнай-

кращого віддзеркалення динаміки українських реалій сучася. Збірка оповідань «Біг Мак та інші історії» надає досить репрезентативний матеріал для дослідження стилістичного потенціалу англійзмів в українському художньому тексті, адже наявні в ній одиниці англійського походження виявляють тематичне різноманіття й вирізняються високим стилістичним навантаженням. Так, на наш погляд, існує потреба у системному вивченні стилістичних рис різних лексико-семантичних груп англійськомовних запозичень згаданої вище збірки, аналіз яких на сьогодні є вкрай актуальним.

Аналіз попередніх досліджень. Специфіка вживання англійзмів у текстах сучасних українських художніх творів являє собою плідний матеріал для опанування лінгвістами. Найрепрезентативнішими вважаємо розвідки, де про-

аналізовано застосування англійзмів на різних мовних рівнях, зокрема графічному, лексичному та стилістичному. Дослідники А. П. Перевал і Л. М. Бороденко розглядають особливості графічної презентації англійзмів на базі сьогочасного українського художнього виміру (зокрема, творів Д. Корній, Т. Владмирової, О. Забужко, І. Карпи [Бороденко; Перевал]. Семантичні нюанси англійзмів, виявлені у творах Л. Дереша, С. Жадана, М. Кідрука, І. Карпи й ін., уходять до кола наукового інтересу О. В. Головіної та Н. В. Гудими [Головіна; Гудима : 2015; Гудима : 2011]. Прикметно, що Н. М. Кравчук висвітлює стилістичні риси вживання англійзмів на матеріалі творів низки українських авторів сучасності (Л. Дереша, С. Жадана, І. Карпи, Є. Кононенко, С. Майданської) [Кравчук]. На перетині лексичного і стилістичного зрізу перебувають розвідки щодо сленгових одиниць англійського походження в художньому тексті (праці О. М. Грачової та М. Ю. Столяр за творами Ю. Андруховича, Ю. Іздрика, І. Роздобудько, С. Жадана, Л. Дереша) [Грачова; Столяр]. Функціонування різношарових одиниць як категорій тексту розкривають С. П. Галаур та ін. [Halaur]. Методичні засади творчої діяльності під час організації та проведення роботи з лінгвальними одиницями у закладах освіти України випрацюють М. А. Бойченко тощо [Boichenko]. У європейському мовознавчому вимірі удокладнене лінгвокультурологічне вивчення англійзмів з оперттям на суспільну думку здійснив З. Ніколовскі [Nikolovski]. Глибоке висвітлення процесу асиміляції англійзмів на базі провідних європейських мов виконали Р.-К. Корбеану, А. Нікулеску-Горпін та М. Васілеану [Corbeanu]. Уточненню англійзмів у різних галузях людської діяльності присвятили свої праці К. Лухан-Гарсія [Lujan-Garcia], С. Сімон [Simon] та ін.

Слід водночас указати, що різноаспектні дослідження англійзмів у творчому доробку Сергія Жадана представили такі українські лінгвісти, як Н. В. Гудима, О. М. Лапінська, Н. М. Кравчук, М. Ю. Столяр й О. М. Грачова. Окреслено, зокрема, стилістичні риси англійзмів-сленгізмів (М. Ю. Столяр, О. М. Грачова), неологізмів англійського походження [Лапінська]. Виокремлено й деякі семантико-стилістичні аспекти експлікування англійзмів у роботах

указаного автора (Н. В. Гудима, Н. М. Кравчук). Потребує, однак, ґрунтовного з'ясування стилістичний потенціал англійзмів різних тематичних груп, репрезентованих у доробку письменника. Цим зумовлена наукова новизна та значущість пропонованої роботи.

Мету статті вбачаємо у всебічному аналізі основних стилістичних особливостей застосування англійзмів різних тематичних груп у збірці оповідань Сергія Жадана «Біг Мак та інші історії».

Виклад основного матеріалу. Збірка оповідань Сергія Жадана «Біг Мак та інші історії» є своєрідним дзеркалом сучасного життя в Україні. Письменник використовує різні соціальні, економічні, технічні, побутові, культурні, гастрономічні й інші реалії як тло для розгортання подій. На етимологічному рівні значна кількість експлікаторів таких реалій є англійськими; крім того, на наш погляд, автор інтенційно збільшує частку цих лексем у певному контексті, аби показати «чужинність» відповідних понять та ідей для української культури.

Матеріалом дослідження слугували 518 англійзмів різної тематичної належності. Аналіз їхньої спрямованості у збірці дозволяє виокремити кілька осібних за функційною активністю лексико-семантичних (тут і далі – ЛСГ) груп, із якими надалі працюватимемо, серед них такі: «соціальні реалії», «гастрономічні реалії», «апелятиви», «одяг і стиль», «культура та спорт», «економічні реалії», «цифрові / технічно-інформаційні реалії», «побутові реалії», «кримінальні реалії», «медичні реалії»). Результати добірки презентовано у рис. 1.

Детальний аналіз запропонованих вище груп дозволяє говорити про таке: ЛСГ «соціальні реалії», за нашим спостереженням, вирізняється високою продуктивністю через актуальність суспільних явищ у житті героїв (129 одиниць, 25%). Англійзми на позначення таких явищ набувають особливо гострої експресії у збірці, що уособлює прагнення автора донести своє ставлення до нагальних питань сучасного існування: *Моя б воля, я побудував би яку-небудь ідеальну Китайську Народну Республіку..., щоб там не було ніяких бойз-бендів, селф-мейд-менів, мідл-класу, інтелектуалів й андерграунду, натомість – прості емоції...*

Рис. 1. Продуктивність англізмів у творі «Біг Мак та інші історії» Сергія Жадана

а головне – ніякого кабельного телебачення. [Жадан : 85]. Тут Сергій Жадан інтенційно використовує низку англізмів як символ конфлікту культур, йдеться про імплементацію американської свідомості на ґрунті власне українського менталітету.

Високої експресивізації зазнають англізми на позначення професій або роду занять. Зафіксовано, зокрема, такі стилістичні засоби увиразнення: дисфемізація як вияв пейоративної оцінності (*Всі менеджери й рекламні агенти – п*дари і сучі діти!* [Жадан : 169]); синекдоха, що має основою дихотомію «плюральність – сингулярність» (*Громадяни ці були іноземцями, вони анітрішки не нагадували нашого брата-інтернаціоналіста...* [Жадан : 257]); елементи ритмізації й римізації в прозовому тексті (*... під [теплим вавилонським небом] доводиться пройти всім утікачам та репатріантам, ветеранам і комерсантам, туристам, юристам і перебіжчикам* [Жадан : 301]); алітерація, тавтологія та метафора, експонована прикладковими конструкціями (*Закінчувався фільм об'ємною вакханальною сценою... якогось бізнесланчу десь на лісовій галявині, щоправда, радше схожій на бейсбольне поле, де поряд із бізнесменами-лісовими бобрами сиділи бізнесмени-люди...* [Жадан : 103]).

Деякі соціальні реалії експліковані за допомогою прецедентних елементів. Особливу продуктивність ці одиниці виявили під час опису автором виробничих реалій, де актуалізовано інтертекстуальні зв'язки з творами Т. Г. Шев-

ченка й Данте Аліґ'єрі: *...вже на ранок вгрузли в туман, в якому ховалась уся промислова інфраструктура і лежав увесь індастріел – і мертвий і живий і ненароджений...* [Жадан : 150]; *Індастріел проходить сім кіл виробничого пекла і перетворюється на мертвий індастріел* [Жадан : 148].

Англізми, що належать до тематичної групи «гастрономічні реалії» (30 одиниць, 6%), не є настільки численними, як соціальні номінації, проте вирізняються високою стилістичною маркованістю. Насамперед прослідкуємо глибоке символічне навантаження деяких гастрономічних явищ. Так, назви американської їжі швидкого приготування слугують символом чогось штучного, неприродного, шкідливого або навіть деградаційного, що засвідчено у збірці: *: В об'єднаній Європі навіть із пива почали робити фаст-фуд, американці просто засирають мізки всьому світові своїми ноу-хау на зразок пивних пляшок із різьбою...* [Жадан : 5]. Сама назва аналізованої збірки оповідань – «Біг Мак та інші історії» – містить гастронім, що втілює згубність американізації для української культури.

Високий експресивний потенціал гастрономічних англізмів сприяє їхньому продуктивному використанню у складі стилістичних засобів увиразнення, наприклад, порівняння (*... тости, про які вона забула, остигали й холонули, мов далекі згаслі зірки* [Жадан : 383]), анафори (*...п'є лише воду, п'є джус, п'є колу, а гербати не п'є* [Жадан : 144–145]), антитези

й іронії (*Легкі наркотики коштують стільки ж як кока-кола, хоча кока-колу, на відміну від легких наркотиків, тут ніхто не вживає з огляду на її шкідливість* [Жадан : 151]).

Одиниці англійського походження лексико-семантичної групи «культура та спорт» виявляють ту ж продуктивність, що й гастрономічні номінації, та схожі характеристики експресії (32 одиниці, 6%). Англізми на позначення культурних реалій мають подібний до гастрономічних ідейний зміст: *...ось вони, ці продюсери й телемагнати, які перетворили нашу не таку вже й погану цивілізацію на купу ідеологічного гівна та маскультової бутафорії* [Жадан : 81]. Автор так підкреслює неприродність американського світосприйняття для українського менталітету, застосовуючи метафору, побудовану на дисфемії: *Он ви скільки всього придумали, уся ця ваша бойова термінологія, вигадані вами терміни й поняття: «конформізм», «нонконформізм», «альтернатива», «субкультура» – ви розливаєте це гівно зі своїх брендбойтів* [Жадан : 82].

Значущість ідейного змісту в цьому разі зреалізована в різноманітні стилістичних засобів, вияву яких сприяє творче опрацювання культурних реалій, зокрема, натрапляємо на такі стилістичні засоби, як епітет (*...спочатку треба було вислухати хвилину сорок забойного атонального саунду* [Жадан : 12]); епітет у поєднанні з метафорою (*Сильві, як завжди, мала повні кишени свого прибабаханого нового джазу...* [Жадан : 3]); риторичні фігури (*...ну подумайте самі, скільки може існувати бойзбендів на душу населення?* [Жадан : 83]); прецедентні елементи (*Ну, значить секс, драгз і так далі, – наполягав він* [Жадан : 264]); евфемічні опущення (*поклавши на всі принципи олімпійського руху та фаєр плею й ігноруючи команди інших белградських шкіл...* [Жадан : 92]); використання асимільованих одиниць англійського походження з негативною оцінністю (*Баланеску-квартет грав ворлд-м'юзик...* [Жадан : 80]).

Тематична група «одяг і стиль» є відносно малопродуктивною в аналізованій збірці оповідань (9 одиниць, 2%). Номінації на позначення одягу або елементів індивідуального стилю людини насамперед сприяють створенню портретної характеристики персонажів, увираз-

нюючи їхній образ. Так, деякі лексеми сигналізують про належність героя до відповідних соціальних груп, зокрема, одиниці *джинси, дреди, татуйований* вияскравлюють молодь, студентство, представників різних альтернативних угруповань. Незважаючи на обмежену продуктивність англізмів групи, у текстах зафіксовано такі стилістичні засоби на позначення одягу та стилю: дисфемізація (*...знаходить у ванній самого Елвіса, який спить у теплій воді, знаходить його гаманець, його ковбойські чоботи, його засраний екологічно чистий одяг* [Жадан : 180]); алітерація й тавтологія (*Мала жовті кучері й кілька значків із Джексоном на джинсовій куртці* [Жадан : 279]; *...на підлозі валяються їхні футболки, може, якась футбольна команда, думаю я...* [Жадан : 21]).

Лексико-семантична група «апелятиви» наділена найвищою продуктивністю з усіх у добірці, її репрезентанти мають неабиякий стилістичний потенціал (151 одиниця, 29%). Серед загальної лексики англійського походження найпотужнішу експресію виявляють сленгізми (*...ніжно шепоче, давай, бебі, давай – зараз тебе порве...* [Жадан : 175]), етикетні формули (*...сорі, мем – нічого з цього не вийде* [Жадан : 169]), дисфемізми (*Фак, – говорить вона і виходить слідом за ним* [Жадан : 177]), оцінні номінації (*...я мама Елвіса і щоб я здохла, якщо я бачила де-небудь таких лузерів, таких мудозвонів як ви* [Жадан : 179]), англізми з низьким ступенем асиміляції (*...ліворуч сидить його вумен, теж у джинсах, і доки він однією рукою ставить новий вініл, друга його рука лежить на плечі вірної скво* [Жадан : 23]) тощо.

Високий експресивний потенціал апелятивів виявляється у низці стилістичних прийомів, зокрема, епітетах (*Супермаркетами снували хіба що навіки розгублені емігранти* [Жадан : 61]); порівняннях (*...в ДДР люди просто не старіли, зберігаючи довший час бадьорість духу та пружність тіла. Як ельфи. Або зомбі* [Жадан : 257]); риторичних фігурах (*...де це бачено, аби в стриптиз-барах давали сандвічі з шинкою?* [Жадан : 173–174]); полісиндетоні (*І вітер плутався в її густій перуці, і кораблі сигналили їй із рейду, і вартові віддавали салют...* [Жадан : 234]); евфемізації (*Усе це щоразу перетворювалося на велике збіговисько всіля-*

ких неврівноважених **суб'єктів** [Жадан : 123]); прецедентних елементах (...*тішитися й сподівається побачити свого персонального Ісуса-немовля* [Жадан : 34]).

Іменування економічних реалій англійського походження несе в собі потужну ідею компонента авторського задуму, саме тому їхнє вживання є доволі значущим у текстах аналізованих оповідань (47 одиниць, 9%). Вага і функція таких лексем подеколи зреалізована через репліки персонажів: *Якщо ти не цікавишся шоу-бізнесом і макроекономікою, тебе просто вважають за симулянта й дезертира...* [Жадан : 63]. Уживання англізмів цієї групи також пов'язане з категорією прецедентності в авторському вимірі Сергія Жадана: ...*залишившись сам на сам із порожнечою, з фінансовою безнадією та солодким безробіттям, вони могли рушити вперед, проходячи крізь вогонь, кригу й скляні двері супермаркетів* [Жадан : 302]. Фраза «*проходити крізь вогонь, кригу й скляні двері супермаркетів*» є пародією на відомий вислів «*проходити крізь вогонь, воду й мідні труби*». Іншим прикладом актуалізації категорії прецедентності є використання загальновідомих епонімів: ...*релігія обов'язково повинна мати регіональне забарвлення, інакше це вже не релігія, а макдоналдс* [Жадан : 164]. Саме тут спостережено трансформацію оніма в апелятив, коли іменник «макдонал(ь)дс» як назва мережі закладів швидкого харчування перейшов до загальних номінацій (графічним маркером цього є відсутність лапок і капіталізації), що potwierджує явище антономазії.

Крім розглядуваних вище, засвідчено й використання інших стилістичних засобів, які плідно розкривають специфіку авторського бачення проблеми засилля елементів однієї культури в іншій. Це передусім антитеза (...*когось цікавить жива економіка, когось – мертва* [Жадан : 165]), метафора (*Молодий український капіталізм пожирає сам себе* [Жадан : 148]), зокрема й метонімія (*Звали його Гешою, і відповідав він за інвестиційний клімат у регіоні* [Жадан : 210]), епітет і риторичні фігури (*[аутсайдеру] складають сіль нашого пошматованого дотаціями й дефолтом суспільства, бо яка радість спілкуватися, скажімо, з керівниками банків чи комерційних структур, вони*

ж говорять цитатами з власних бізнес-планів... [Жадан : 38]).

Англізми, що називають цифрові / технічно-інформаційні реалії, мають еквівалентну економічним номінаціям – англізмам продуктивність (49 одиниць, 9%). Найпотужніше стилістичне забарвлення з-поміж них виявляють назви, пов'язані з комп'ютерною технікою, особливо ті, які актуалізують концептуальні метафори «КОМП'ЮТЕР – це ТАЄМНИЦЯ» та «КОМП'ЮТЕРНИК – це ШАМАН»: *Він дістає з наплічника якусь штуку, щось, без сумніву, пов'язане з веб-дизайном, і починає проробляти з нею незрозумілі маніпуляції, час од часу проговорюючи своє сакральне «процесор»* [Жадан : 100]; ...*вони обмежуються всілякими деталями, дисками, електронними шматками..., вимовляючи при цьому всілякі позитивні для своїх чакр слова, як-от «процесор», «вінчестер» чи войовниче «антивірус»* [Жадан : 100]. У цьому зразку лапки слугують графічним маркером експресивності, підкреслюючи абсолютну необізнаність героїні одного з оповідань з відповідними технічними реаліями.

До комплексу плідних стилістичних засобів серед одиниць цієї групи зараховуємо метафору (*Я думаю, вони пахнуть майкрософтом* [Жадан : 100]; *на розробленому Аліком форумі паслося безліч відвідувачів* [Жадан : 103]), зокрема персоніфікацію (*Тягачі та джипи мляво котилися собі зі Сходу на Захід...* [Жадан : 6–7]), дисфемізацію (...*це вам не срані кодаки, не дешевий одноразовий замітник* [Жадан : 115]; *Сильві зателефонувала йому з ..., мовляв, ми вже тут, із бухлом і сиром...* [Жадан : 26]), а також риторичні питання (*Ну, то й що – в мене не може закохатися комп'ютерник?* [Жадан : 96]).

Тематична група «побутові реалії» охоплює 14 одиниць, що складає 3% суцільної добірки. Функціонування побутових номінацій в оповіданнях часто пов'язане з описом техніки домашнього вжитку, що так само передбачає застосування англізмів з експресивним потенціалом. Зактуалізовано, зокрема, перифраз (...*пральної машини, для цієї корови вашого побуту, великої рогатої худоби постіндустріального суспільства* [Жадан : 184]); метафору й тавтологію (...*жахлива, знаєте, дорога, жахливий експрес, ну,*

ви розумієте, просто **рефрижератор** якийсь... [Жадан : 72]).

Потужним стилістичним потенціалом наділені епонімні номінації на позначення предметів побуту, що походять від назв відповідних прецедентних брендів: *...я бреду коридором із готельним рушником і геденшолдерсом у пошуках душі* [Жадан : 20]; *...він справді сподівається побачити Ісуса-немовля в білосніжному **памперсі**...* [Жадан : 32]. Інші англізми на позначення назв побутових речей також можуть виявляти стилістичну маркованість у деяких контекстах: *...курва, де мої окуляри, де мій **кейс**, де мої таблетки* [Жадан : 181].

Дещо вищу продуктивність порівняно з побутовими номінаціями англійського походження має група «кримінальні реалії» (19 одиниць, 4%). Відносну продуктивність кримінальної англійськомовної лексики можемо пояснити змалюванням альтернативного способу життя деяких персонажів: *...коли вони курять **дран**, вони ж не просто курять **дран**, вони займають певну соціальну позицію, твою матір, і з ними треба рахуватися...* [Жадан : 84].

Функціонування англізмів на позначення кримінальних реалій супроводжується актуалізацією таких стилістичних засобів: епітет (*Сам Баланеску нагадував старого **прикриміналізованого** власника тиру* [Жадан : 79–80]); перифраз (*вони всі думають про порошок, про пральний порошок, пральний порошок – цей **кокаїн** для домогосподарок* [Жадан : 181]), тавтологія та емпфаза (***Джойнт**, кричить він, араби, це джойнт, зараз ми його з вами викуримо, стійте* [Жадан : 33]), метафора й гумор (*Елвіс, Джордж дабл ю Буш, Мікі Маус – все це **порнографія*** [Жадан : 112]). Відтак, вони виявляють свій високий експресивний потенціал і стилістичну маркованість одиниць аналізованої групи.

Англізми на позначення медичних реалій є відносно малопродуктивними в тексті збірки «Біг Мак та інші історії» (14 одиниць, 3%), проте можуть відзначатися потужним стилістичним потенціалом у деяких контекстах: *читали по літерах назви химерних засобів від безсоння та безсмертя, ...уважно підступались до полиць зі шприцями та **скальпелями**, недовірливо зиркали на гори китайських **презервативів**, заздрісно мружили очі на весь*

*цей **фармакологічний** пересит... і полегшено видихнувши з грудей усю цю несамовиту **фармакологію**, виходили на свіже повітря* [Жадан : 225–226]. У цьому прикладі апробовано низку стилістичних засобів, зокрема, це ампліфікація, граматичним маркером якої виступають однорідні присудки, епітет, метафора, параномазія й тавтологія.

Найактивніше Сергій Жадан послуговується назвами медичних реалій, пов'язаних зі специфічними психологічними станами або речовинами, які їх викликають: *Третій здійснив крадіжку в місті, зламавши двері аптеки і набивши кишені якимись **імпортними препаратами** від застуди, котрі у взаємодії з **колою** давали **галюциногенний ефект*** [Жадан : 240]. Подеколи англізми цієї групи мають експресивну маркованість, реалізують стилістичні засоби увиразнення, наприклад, сарказм (*...газом він народ труїв у стані **психічного афекту** і без злого умислу* [Жадан : 196]), анафору й ампліфікацію (*...вони контролюють мої телефонні розмови, моє харчування, моє самопочуття, моє здоров'я, мої **транквілізатори**, мої сновидіння, мої щоденникові записи, мою вагітність* [Жадан : 171]).

Висновки. Отож, ступінь стилістичної забарвленості й продуктивність окремих лексико-семантичних груп англізмів в оповіданнях збірки «Біг Мак та інші історії» корелюють зі значущістю відповідних одиниць для реалізації авторського задуму. Так, найпотужнішу стилістичну виразність має тематична група «соціальні реалії», що пов'язано з гостротою і суспільною вагою описуваних автором явищ життя. Друге місце за експресивністю займають апелятиви. Поряд із стилістичною маркованістю одиниць цієї групи укажемо на нееквівалентний стилістичний потенціал усередині самої групи, що пов'язано з домінуванням номінативної функції серед деяких англізмів загального вжитку. На третьому місці за експресивною виразністю перебувають тематичні групи «культура й спорт» та «гастрономічні реалії». Як і в попередньому випадку, стилістична маркованість англізмів цієї групи тісно пов'язана з їхнім ідейним навантаженням, а саме: вияв концепту чужинності й розкриття культурного конфлікту між американською культурою, що сприймається багатьма представниками україн-

ської молоді як високостатусна, та власне українськими реаліями. Четверте місце за глибиною стилістичного потенціалу посідають цифрові / технічно-інформаційні й економічні номінації англійського походження. Вони мають дещо нижче ідейне навантаження порівняно з культурними й гастрономічними англізмами і, відповідно, нижчу експресивність. До малопродуктивних груп з обмеженою стилістичною маркованістю зараховуємо кримінальні, побутові й медичні реалії, а також назви одягу. Утім, малопродуктивні групи також можуть реалізу-

вати потужний стилістичний потенціал у деяких контекстах (особливо для кримінальних номінацій).

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні стилістичного потенціалу різних тематичних груп запозичень в інших художніх творах, дослідженні стилістики окремих груп англізмів (колоквіалізмів, сленгізмів, жаргонізмів тощо) у сучасному українському дискурсі, розкритті прагматичних і лінгвокультурних аспектів функціонування таких лексем у художньому вимірі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бороденко Л. М. Структурні типи графічно-орфографічних іншомовностей-англіцизмів (на матеріалі творів сучасних письменників). *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2008. Т. 22. С. 6–14.
2. Головіна О. В. Структурно-семантичні типи та функціонування англізмів у мові сучасної постмодерної прози : магістерська робота / наук. кер. д. філол. н., проф. Валух З. О. Київ, 2019. 103 с. [Електронний ресурс] Режим доступу <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/501>.
3. Гудима Н. В. Квантитативний аспект функціонування запозичень як один із способів поповнення лексичного складу української мови (на матеріалі творів українських постмодерністів). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2009. № 2, Т. 22 (61). С. 288–292.
4. Гудима Н. В. Семантика та стилістичні функції запозичень у мові української постмодерністської прози : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.01. Чернівці, 2011. 20 с.
5. Грачова О. М. Англійськомовні запозичення в молодіжному сленгу (на матеріалі прози сучасних українських письменників) : магістерська робота / наук. кер. – к. філол. н., доц. Вавринюк Т. І. Кривий Ріг, 2022. 77 с. [Електронний ресурс] Режим доступу <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/6713>.
6. Кравчук Л. М. Стилiстичнi функцiї англiцизмiв (на матерiалi сучасноi української прози) : магістерська робота / наук. кер. – к. філол. н., доц. Кухар Н. І. Вінниця, 2019. 76 с. [Електронний ресурс] Режим доступу <https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/5681/1/%D0%BC%D0%B0%D0%B3%20%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%282%29.pdf>.
7. Лапінська О. М. Неологічна лексика на базі англіцизмів у мові творів української художньої літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*. 2013. Т. 21. № 19 (1). С. 164–170. [Електронний ресурс] Режим доступу http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2013_21_19%281%29_28.
8. Перевал А. П. Графічне оформлення іншомовних вкраплень (на матеріалі роману «Крила кольору хмар» Дари Корній і Тали Владмирової). *XXI Всеукраїнська наукова конференція молодих учених «Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених»* : зб. матер. доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2019. С. 316–317.
9. Столяр М. Ю. Молодіжний сленг у постмодерній українській прозі: прагмалінгвістичний аспект : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.01. Одеса, 2018. 22 с.
10. Boichenko, M., Kozlova, T., Kulichenko, A., Shramko, R., & Polyezhaev, Y. Creative activity at higher education institutions: Ukrainian pedagogical overview. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11 (59). P. 161–171. [Електронний ресурс] Режим доступу <https://doi.org/10.34069/AI/2022.59.11.15>.
11. Corbeanu, R.-C., Niculescu-Gorpin, A.-G., Vasileanu, M. New trends in the assimilation of verbal anglicisms in Romanian. *Revue Roumaine de linguistique-Romanian Review of linguistics*. 2020. Vol. 65. Issue 1. P. 81–91. [Електронний ресурс] Режим доступу http://www.lingv.ro/images/RRL%201%202020_06-RCorbeanu...pdf.
12. Halaur S., Shramko R., Pedchenko S. Positional emphasis in the modern literary text. *AD ALTA*. 2021. Vol. 11. Issue 01. P. 287–292. [Електронний ресурс] Режим доступу https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/1101/papers/A_shramko.pdf.
13. Lujan-Garcia, C. Anglicisms in Spanish gastronomy: new words for new eating habits. *Sintagma: revista de lingüística*. 2023. Vol. 35. P. 51–69. [Електронний ресурс] Режим доступу <https://doi.org/10.21001/sintagma.2023.35.04>.
14. Nikolovski, Z. Les anglicismes en français dans la société et la culture. *Naslede*. 2018. Vol. 14. Issue 40. P. 317–328. [Електронний ресурс] Режим доступу http://www.filum.kg.ac.rs/dokumenta/izdavastvo/nasledje/brojevi/nasledje_40.pdf.

15. Simon, S., Stoian, C. E., Dejica-Cartis, A., & Kriston, A. The use of anglicisms in the field of education: a comparative analysis of Romanian, German, and French. *SAGE Open*. 2021. Vol. 11(4). [Електронний ресурс] Режим доступу <https://doi.org/10.1177/21582440211053241>.

ДЖЕРЕЛА

1. Жадан С. В. Біг Мак та інші історії : книга вибраних оповідань / худож.-оформлювач О. Г. Жуков. Харків : Фоліо, 2011. 314 с.

REFERENCES

- Borodenko, L. M. (2008). Strukturni typy hrafichno-ortofrafichnykh inshomovnostei-anhlitsyzmiv (na materialii tvoriv suchasnykh pysmennykiv) [Structural types of graphic and orthographic foreign words-anglicisms (on the base of works of modern writers)]. *Donetskyi visnyk Naukovoho tovarystva im. Shevchenka – Donetsk Bulletin of Taras Shevchenko Scientific Society*. Donetsk : Ukrainyskyi kulturolohichnyi tsentr, Shidnyi vydavnychy dim, 22, 6–14 [in Ukrainian].
- Holovina, O. V. (2019). Strukturno-semantychni typy ta funktsionuvannya anhlizmiv u movi suchasnoi postmodernoi prozy: mahisterska robota / nauk. ker. – d. filol. n., prof. Valiukh Z. O. [Structural-semantic types and functioning of English borrowings in the language of contemporary postmodern prose : diploma paper / research adviser – DSc., full professor Valiukh Z. O.]. Kyiv. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/501> [in Ukrainian].
- Gudyma, N. V. (2009). Kvantytatyvnyi aspekt funktsionuvannya zapozychen yak odyn iz sposobiv popovnennia leksychnoho skladu ukrainskoi movy (na materialii tvoriv ukrainskykh postmodernistiv) [The quantitative aspect of functioning of borrowings as one of the ways of reinforcement of the vocabulary of the Ukrainian language (on the basis of Ukrainian postmodernists' works)]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii – Scientific notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Philology. Journalism*. № 2. Vol. 22 (61). 288–292 [in Ukrainian].
- Gudyma, N. V. (2011). Semantyka ta stylistychni funktsii zapozychen u movi ukrainskoi postmodernistskoi prozy : avtoref. dys. ... k. filol. n. : 10.02.01 [Semantics and stylistic functions of borrowings in the language of Ukrainian postmodern prose : extended abstract of doctor's thesis : 10.02.01]. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Hrachova, O. M. (2022). Anhliiskomovni zapozychennia v molodizhnomu slenhu (na materialii prozy suchasnykh ukrainskykh pysmennykiv) : mahisterska robota / nauk. ker. – k. filol. n., dots. Vavryniuk. T. I. [English borrowings in youth slang (based on prose of contemporary Ukrainian writers) : diploma paper / research adviser – Ph. D., Associate professor Vavryniuk T. I.]. Kryvyi Rih. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/6713> [in Ukrainian].
- Kravchuk, L. M. (2019). Stylistychni funktsii anhlitsyzmiv (na materialii suchasnoi ukrainskoi prozy) : mahisterska robota / nauk. ker. – k. filol. n., dots. Kukhar N. I. [Stylistic functions of anglicisms (on the base of modern Ukrainian prose) : diploma paper / research adviser – Ph. D., Associate professor Kukhar N. I.]. Vinnytsia. URL: <https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/5681/1/%D0%BC%D0%B0%D0%B3%20%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%282%29.pdf> [in Ukrainian].
- Lapinska, O. M. (2013). Neolohichna leksyka na bazi anhlitsyzmiv u movi tvoriv ukrainskoi khudozhnoi literatury kintsia XX – pochatku XXI st. [Neologisms based on anglicisms in the language of works of Ukrainian fiction of the late 20th – early 21st cc.]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii: Movoznavstvo – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Linguistics*. Vol. 21. № 19 (1). 164–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2013_21_19%281%29__28 [in Ukrainian].
- Pereval, A. P. (2019). Hrafichne oformlennia inshomovnykh vkraplen (na materialii romanu “Kryla koloru khmar” Dary Kornii i Taly Vladmyrovoi) [Graphic design of foreign language inclusions (based on the novel “Cloud-coloured wings” by Dara Kornii and Tala Vladmyrova)]. *XXI Vseukrainska naukova konferentsiia molodykh uchenykh “Aktualni problemy pryrodnychkykh i humanitarnykh nauk u doslidzhenniakh molodykh uchenykh” : zb. mater. dop. uchasn. II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [21st All-Ukrainian scientific conference of Young scientists “Topical problems of natural sciences and humanities in the research of young scientists” : collection of reports of participants of the II International scientific and practical conference]*. Cherkasy: ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho. 316–317 [in Ukrainian].
- Stoliar, M. Yu. (2018). Molodizhnyi slenhu u postmodernii ukrainskii prozi: prahmalinhvistychnyi aspekt : avtoref. dys. ... k. filol. n. : 10.02.01 [Youth slang in postmodern Ukrainian prose: pragmalinguistic aspect : extended abstract of doctor's thesis : 10.02.01]. Odesa [in Ukrainian].
- Boichenko, M., Kozlova, T., Kulichenko, A., Shramko, R., & Polyezhayev, Y. (2022). Creative activity at higher education institutions: Ukrainian pedagogical overview. *Amazonia Investiga*, 11 (59), 161–171. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.59.11.15> [in English].
- Corbeanu, R.-C., Niculescu-Gorpin, A.-G., Vasileanu, M. (2020). New trends in the assimilation of verbal anglicisms in Romanian. *Revue Roumaine de linguistique-Romanian Review of linguistics*, 65 (1), 81–91. URL: http://www.lingv.ro/images/RRL%201%202020_06-RCorbeanu...pdf [in English].
- Halaur S., Shramko R., Pedchenko S. (2021). Positional emphasis in the modern literary text. *AD ALTA*, 11 (01), 287–292. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/1101/papers/A_shramko.pdf [in English].

13. Lujan-Garcia, C. (2023). Anglicisms in Spanish gastronomy: new words for new eating habits. *Sintagma: revista de lingüística*, 35, 51–69. URL: <https://doi.org/10.21001/sintagma.2023.35.04> [in English].
14. Nikolovski, Z. (2018). Anglicisms in the French language in society and culture. *Naslede*, 14 (40), 317–328. URL: http://www.filum.kg.ac.rs/dokumenta/izdavastvo/nasledje/brojevi/nasledje_40.pdf [in French].
15. Simon, S., Stoian, C. E., Dejica-Cartis, A., & Kriston, A. (2021). The use of anglicisms in the field of education: a comparative analysis of Romanian, German, and French. *SAGE Open*, 11 (4). URL: <https://doi.org/10.1177/21582440211053241> [in English].

SOURCES

1. Zhadan, S. V. (2011). *Bih mak ta inshi istorii : knyha vybranykh opovidan* [Big Mac and other stories : a book of selected stories]. Kharkiv : Folio [in Ukrainian].
-

S. V. LENSKA

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Ukrainian Literature,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine
E-mail: svlenska@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-9061-2777>*

STYLISTIC FUNCTIONS OF ENGLISH BORROWINGS IN SERHII ZHADAN'S OEUVRE

This article reveals the exploration of stylistic specificity of various lexical-semantic groups of anglicisms based on the short story collection “Big Mac and Other Stories” by Serhii Zhadan via the functional grammar of the modern Ukrainian language.

The short stories exemplify a broad spectrum of English borrowings which makes it possible to identify distinct thematic groups of varying productivity that include “social realia”, “gastronomic realia”, “appellatives”, “clothes and style”, “culture and sport”, “economic realia”, “digital realia”, “everyday realia”, “criminal realia”, as well as “medical realia”.

The article elucidates the specific ways in which English loan words from each of the lexical-semantic groups fulfil their stylistic potential. The groups “social realia” and “appellatives” are characterized by the highest representativeness and expressiveness, which is attributable to the relevance of the concepts they denote in fulfilling the author’s idea. Although less productive, anglicisms denoting cultural and gastronomic realia bear a substantial ideological load. In the short stories, they serve as symbols of the alienation and unnatural dominance of American culture, thereby highlighting the considerable stylistic potential of English borrowings within these groups. Units that denote digital / technical-informational and economic realia exhibit limited productivity and expressive potential. The groups denoting clothing, as well as criminal, everyday, and medical realia are the least productive. These units function with stylistic markedness only in specific contexts, with their limited expressiveness attributable to relatively low ideological and symbolic load.

In conclusion, the article ascertains a correlation between the realization of the stylistic potential of anglicisms that belong to diverse lexical-semantic groups of different productivity, and the artistic load of the units analysed, within the context of fulfilling the author’s idea.

Key words: anglicism, borrowing, literary discourse, Serhii Zhadan, realia, stylistic specificity, expressiveness.

УДК 821.161.2.09:911.375.1

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.4>

В. Є. ОРМАНЖИ

аспірантка філологічного факультету,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Електронна пошта: victoriamatveev@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4362-4393>

ТРАДИЦІЯ МІСТОЦЕНТРИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: КОНЦЕПТИ УРБАНІСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Навколо міста вибудовується цивілізація, тож активний розвиток «міського тексту» часто сприймається як ознака культурної вишості, сталої мистецької традиції. Містоцентричність української літератури довго замовчувалася задля створення іміджу «другосортності» на тлі здобутків імперії, проте в усі часи розвивалася відбиваючи нові етапи творення національного урбаністичного середовища.

У статті проаналізовано та розподілено за функціональними ознаками моделі урбаністичного середовища, якими вони постають в українському мистецтві різних періодів. Поряд із тим визначено усталені концепти, тісно пов'язані типами міст, що зумовлює й відповідну ідейно-тематичну спрямованість творів, належних до того чи іншого простору.

Найдавніший тематичний концепт, пов'язаний з образом міста – це влада. Укріплені фортеці, розвинені адміністративні центри чи найбільше поселення племені обов'язково мають своїх керівників, незалежно від рівня розвитку. Місто як уособлення влади має потужну лінію розвитку, часто залежну від історичних реалій: тут виокремлюються столиця, провінція, колонія, завойоване місто чи місто-в'язниця – усі вони репрезентують той чи інший тип взаємин спільноти з представниками правлячої верхівки. Інший, не менш давній концепт, – це місто-храм, сакральний топос поклоніння. Тут реалізуються мотиви протистояння чи підкорення гріху, а масштаб проблем розширюється: людина чи спільнота взаємодіють з вищими силами, переймаються глобальними питаннями. Окрім зовнішніх ознак (наявності соборів, храмів, просто місця для поклоніння), такі топоси часто ідеалізовані, зображені неначе зовні. Демократичніша модель, яка представляє собою горизонтальну (усі на рівних), а не вертикальну (ієрархічну) структуру, – це місто-ринок. Можливі варіації – ярмарок, карнавал, порт, тобто усі вияви «низиного», народного життя.

Ще одна важлива модель, окреслена в статті, – це місто-академія, освітній та культурний центр, в межах якого відбувається становлення певної ідеології. Цей концепт, на нашу думку, пізніший, до того ж він обмежений історичним плином подій, оскільки тісно пов'язаний з біографіями персонажів-прототипів.

За результатами дослідження окреслено особливості вияву названих моделей та їхня трансформація в процесі становлення української літератури.

Ключові слова: культурна пам'ять, літературна традиція, містоцентричність, просторова модель світу, прототип, трансформація, урбаністичний простір.

Постановка проблеми. Урбаністичний простір у художньому творі свідомо чи несвідомо вбирає в себе ознаки міста-прототипа, характері й настрої його мешканців; постає цілісним образом із власною динамікою розвитку. Рецепт міського тексту, аналіз його як цілісної парадигми дає також ключ до розуміння комплексу проблем відповідного історичного періоду й пов'язаної з ним генерації. Містоцентричні твори, таким чином, уподібнюються не лише за формальними ознаками простору (багатолюдність, масштабність, прискорений темп життя), а й за специфікою ідейно-художнього навантаження: вони формують семіотичні системи, у яких середовище набуває символічного значення. Урбаністичний дискурс вітчизняної

літератури має тривалу історію, його формування й досі триває – і це надзвичайно складний і болісний процес, адже він змушує усвідомити всі травми сучасного суспільства. Літературознавча рецепція онтологічного виміру дискурсу теж значно розширюється, давно уже не обмежуючись звичним протиставленням центру й периферії, урбаністичного та рустикального.

У процесі формування художнього простору української літератури утворюються й особливі моделі міст – не унікальні типи, але наділені певною національною своєрідністю, зумовленою частково географічним положенням (Одеса знаходиться на березі моря, тому сприймається як курортне місто), а частково – історичними подіями (Львів – торговельне й ремісниче місто,

оскільки після надання йому Магдебурзького права з'явилося більше свободи для ведення бізнесу). Звісно, що більше місто, що багатша його історія, то більшою кількістю моделей може оперувати його текст – крім того, усі ці іпостасі можуть поєднуватися, створюючи цілісний синкретичний образ. Ми вважаємо, що при творенні такої типології ключову роль відіграють функції міст, тобто, основні потреби, які задовольняються існуванням певного топосу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження художнього простору української літератури має тривалу історію, а цілісні дослідження урбаністичного дискурсу починаються в 1990-х рр. Біля витоків досліджень міської теми в українському літературознавстві – В. Агеєва, Д. Білоус, І. Вихор, Т. Гундорова, Л. Демська-Будзуляк, Н. Копистянська, С. Павличко, Я. Поліщук, С. Філоненко, В. Фоменко, М. Штогрин та інші. При цьому формальний погляд на простір і часопростір як його невід'ємний складник поступово відходить у минуле, тоді як новіші дослідження враховують не лише формально виражений образ міста, а й приховані його сенси, взаємозв'язки з усіма аспектами людського буття. Активна увага приділяється культурному та історичному просторам, а також травмопросторам – їхні дослідження дають можливість осмислити й сучасні процеси, адже травма ніколи не закінчується, якщо її не пережити й не усвідомити. В. Агеєва, наприклад, вказує на тісний зв'язок між урбаністичними мотивами та розвитком фемінізму: «Романістів двадцятих років цікавлять якраз жінки-бунтарки, і такий бунт можливий лише в урбаністичних ландшафтах. Село непорівнянно міцніше пов'язане з патріархальним минулим, і в рустикальних координатах для нешеренгової жінки майже не зостається простору свободи й можливостей вибору» [Агеєва :. 112].

За останні десять років все актуальніше звучать теми локальної та просторової ідентичності, травми внаслідок вимушеного переміщення. Здебільшого йдеться про соціологічні, психологічні та філософські дослідження (Ю. Барабаш, Я. Верменич, І. Гукалова, Л. Донченко, С. Єкельчик та інші). Зокрема, Н. Яковенко, пишучи про історичні підвалини української ідентичності, прямо вказує на важливість

освоєного й історично легалізованого (визнаного іншими) простору, а ним найчастіше ставали саме міста як осередки централізованої влади: «відповідні маєтки на Волині маркуються не через «землю», а через відсилку до укріплених міст (“у Луцьку”, “у Володимирі”, “у Крем'янці”, “у Турійську”), тобто апелюють до найуживанішого в цьому переліку поняття “волость” – військово-адміністративна одиниця, з якої мала виконуватися збройна служба» [Яковенко :. 46].

Крім того, простір осмислюється комплексно: з'являються нові типології та виокремлюються певні урбаністичні моделі та концепти. І. Вихор, досліджуючи міське середовище в поетичних творах, виокремлює власне урбаністичний, індустріальний, архітектурний, пейзажний, історіософський топоси [Вихор]. Дослідниця звертається до предметно-тематичного характеру урбаністичного топосу, вирізняючи конкретні особливості кожного. Така класифікація, безумовно, досить точно відбиває характер середовища, однак у межах конкретного (особливо, прозорого) твору різні типи можуть поєднуватись. Загалом, у межах сучасного українського урбаністичного дискурсу набирають ваги дослідження, спрямовані на рецепцію простору як обов'язкового складника соціокультурного розвитку народу.

Мета дослідження полягає в окресленні основних функціональних моделей міста та визначенні їхніх особливостей, властивих українському контексту.

Виклад основного матеріалу. У літературному творі урбаністичне середовище частіше має типові риси, закріплені за ним функції, які залежать від уявлення про топос у межах певного періоду. Прототип (реальне місто, буття якого багатогранне та неоднорідне) переживає значну трансформацію в уявленні автора, а через нього спільноти й культури. Часто авторське бачення залежить від тематичних, стильових доміант твору, його мети та аудиторії. Розглядаючи подібні типи, ми беремо до уваги багатогранність міського середовища та варіантів його опису, тож один і той самий простір у різних творах може мати різне прочитання. Наприклад, Київ у повісті І. Нечуя-Левицького «Хмари» постає академічним середовищем, у повісті «Кайдашева сім'я» –

сакральним. Крім того, така типологія обмежується сферами впливу описаного простору й, залежно від сюжету, може сполучати ознаки багатьох різновидів.

Ми пропонуємо типологію, що ґрунтується на виділенні функціональних домінант в образі міста. Зовні вона дещо подібна до вже згаданої класифікації І. Вихор, проте йдеться не так про зовнішній аспект сприйняття топосу, як про особливості внутрішнього його життя, котрі висуваються на перший план та утворюють певну парадигму, зумовлюючи образну систему, проблематику й особливості конфлікту.

Оскільки цивілізація в основі своїй містоцентрична, найдавнішим урбаністичним типом є місто-центр, у межах якого зосереджено управління громадським та соціальним життям як самого міста, так і його околиць. Основна його функція – адміністративна, саме звідси відбувається керування всіма важливими для життя спільноти процесами. Звісно, що така модель найповніше асоціюється з владою, тож вибудовується навколо ледь не кожного більш-менш великого населеного пункту бодай регіонального значення. Її маркерами є описи чиновницького побуту, зображення усіх гілок управлінської системи (судова правоохоронна система, міська адміністрація тощо) та проблем, що в них існують. У цьому аспекті варто розрізняти столицю та провінцію, оскільки вони уособлюють головний та підпорядкований простори та загалом ілюструють ієрархічну будову суспільства.

Столиці, котрі асоціюються із вищою владою, обов'язково нею й позначаються: у «Слові про похід Ігорів» до Києва на нараду скликає всіх князь Святослав і сюди ж повертаються з походу воїни, у поемі «Сон» Т. Шевченка під час подорожі Петербургом зображено не лише царські палати, але й самих царя та царицю. Відповідно, рецепція міста продиктована ставленням до влади, тому в обох вищезазначених творах Київ – святе місто, навколо якого мають згуртуватися слов'яни; а Петербург (у Шевченковому «Сні») – середовище лицемірів і зрадників, обитель усіх можливих пороків.

Мешканці міста з чітко окресленою домінантою центральності чи навіть столичності завжди поділені на різні соціальні групи, причому обов'язково знедолені будуть проти-

ставлятися представникам владних структур. Останні часто описуються як байдужі або навіть ворожі (Шестірний в «Лихих людях» П. Мирного, Вишневецький у повісті І. Нечуя-Левицького «Князь Єремія Вишневецький»), а в кращому випадку – як просто нічого не варті і наділені безліччю недоліків (Націєвський в трагікомедії І. Карпенка-Карого «Мартин Боруля»). На противагу чиновникам й аристократам звичайний народ якщо не високоморальний і духовний, то принаймні був таким, доки «вони» не привели його до падіння (як у романі П. Мирного «Повія»). Ця більшою мірою реалістична традиція усіляко підтримується й за часів СРСР, але, звісно, не по відношенню до радянської влади.

Образ аристократа або чиновника як носія кращих рис в українській літературі майже не представлений – не беремо до уваги, наприклад, образ Костянтина Острозького в романі А. Чайковського «Сагайдачний» або образ Богдана Хмельницького в однойменному романі П. Загребельного, оскільки тут йдеться про непересічних історичних персоналій, котрі неминуче ідеалізуються в літературній традиції. Позитивно сприймається влада й у давньоукраїнській літературі («Слово про похід Ігорів», «Повість минулих літ»), а от XVIII–XIX ст. марковані негативним ставленням. Навіть у творчості аристократки Лесі Українки існує протиставлення зажерливої влади та народу (або недооціненого митця) – варто пригадати поеми «Боярина» чи «Оргія»; а чиновник М. Коцюбинський (як до нього чиновник П. Мирний або дворянин М. Старицький) якщо не засуджує своїх колег та абсурдну імперську систему («Коні не винні», «Intermezzo»), то уникає будь-яких коментарів з цього приводу. На нашу думку, це явище викликане кількома століттями імперського гніту, коли йдеться навіть не лише про тотальну бідність, а й про усвідомлену українськими митцями боротьбу ідентичностей (зрештою, більшість із них мала альтернативу – реалізувати свій потенціал в межах імперської культури). Тобто, знов протиставляються «свій» та «чужий», але тут, на відміну від містоцентричної концепції Київської Русі, йдеться про внутрішню загрозу.

Україна кілька століть перебувала в складі різних імперій, тому влада сприймається як

щось чуже народові. Так виникають мотиви боротьби, зокрема й за незалежність, недовіри до керівництва, розмежування «народу» та «влади» замість отождолення їх. І якщо в реалістичній літературі адміністративні структури пов'язані із незрозумілою спільноті «паперовою тяганиною» (так, формується ще й установка про «неграмотний» народ, цілий комплекс неповноцінності вибудований на цьому концепті), то в літературі про період Розстріляного відродження вони становлять загрозу самому існуванню нації. У СРСР про владу критично відгукуватись неможливо, тому в тогочасній літературі спостерігаємо лише відгомін страшних травматичних подій, як-от у «Я (Романтика)» та «Санаторійна зона» М. Хвильового.

З образом влади пов'язана абсолютна більшість апокаліптичних мотивів та екзистенційних страхів, тож місто як уособлення владних структур не втрачає своєї актуальності упродовж кількох століть. В результаті спостерігаємо сприйняття міста як в'язниці, котра не відпускає від себе й не дає жодної свободи вибору – однак цей образ виникає вже наприкінці XIX–початку XX ст.

Інші дві міські моделі теж дуже давні та пов'язані із основною діяльністю будь-якої цивілізації. Це місто-ринок та місто-собор. Їх об'єднує наявність «третього місця» (ринку, площі або ж церкви), які не належать нікому та є майданчиками для взаємного обміну не лише товарами та послугами, але й інформацією, світоглядними та культурними тенденціями. Обидва різновиди свідчать про високий ступінь економічного та соціального розвитку – фінський соціолог А. Турунен вважає, що саме такий толерантний та відкритий простір формує успішне середовище з безліччю можливостей [Турунен : 13]. І водночас вони репрезентують несумісні моделі поведінки: за Біблією, котра значною мірою лежить в основі української культури, Ісус Христос нагайкою виганяє із храму торговців, тож зміщувати їх не можна, оскільки тоді сакральність заплямовується матеріальною вигодою.

Як народна думка, так і літературна творчість часто протиставляють корисливі мотиви чистоті душі, а владу грошей внутрішній свободі. Водночас в описах базарів (таким постає

Харків в оповіданнях Г. Квітки-Основ'яненка) значно більше соціальної взаємодії, й люди тут виявляють свою істинну сутність, живучи своїм повсякденним життям, тоді як простір, підвладний релігії, часто описується крізь призму внутрішнього сприйняття персонажа, через його рефлексії та звернення до вищих сил. Місто-ринок гомінке, яскраво прикрашене, демократичне, має розвинену інфраструктуру. Воно становить колоритний інформаційний простір, у межах якого розкривається більшість соціальних, побутових проблем, створюється цілісна картина усіх верств суспільства. Основний тип комунікації тут – полілог, багатоголосся, де чути думку загальну й не чути індивідуальної. Міжособистісна комунікація теж відіграє важливу роль, однак не відрізняється інтимністю. Це взаємообмін інформацією або вирішення якихось громадських питань, різні аспекти соціальної реалізації (до яких відносимо сварки, залицяння та інші практики).

Місто-собор – це сакральний простір, місце для паломництва і молитви. До речі, саме опис паломників найповніше описує соціальні взаємодії, властиві цьому типу – приклади знаходимо як у «Кайдашевії сім'ї» І. Нечуя-Левицького, так і в значно пізнішій «Марусі Чурай» Л. Костенко. Замість численних комунікацій описуються інтер'єри, пейзажі, котрі впливають на світовідчуття: через них відбувається комунікація з Богом (у традиційній українській культурі, випеченій на християнському ґрунті), Всесвітом, красою (тут уже відбиваються модерністські та постмодерністські рецепції).

Крім того, можемо виокремити академічні та індустріальні міста, для яких властиві особливі зовнішні ознаки – а також докорінно відмінні типи мешканців. Якщо в першому випадку це студенти й викладачі, здебільшого молодь, яка має певні плани на майбутнє та значну частку оптимізму, то в другому йдеться про зовсім іншу кольорову й смислову палітру, про вже дорослих людей, мрії більшості з яких не справилися.

Ті топоси, що сприймаються як освітні центри, в українській літературі з'являються в епоху Ренесансу – здебільшого Острог та Київ, меншою мірою – Львів, а вже значно пізніше – Харків. Специфіка студентського життя

зумовлює певну відокремленість цієї соціальної групи. Такі особливості галузі: освіта давала достатньо інструментів для досягнення та відтворення навколишнього світу, але часто з критичних позицій, через гумор та сатиру. А що навчання у вищому навчальному закладі епохи Відродження було чоловічим привілеєм, то могли відбуватись конфлікти з місцевими парубками – це явище описував і П. Мирний у «Лихих людях», й А. Чайковський у «Сагайдачному».

Тобто, освітній центр сприймався як невід’ємна частина топосу, але також і не належав до нього, лишаячись привілейованою спільнотою. З іншого боку, як учні, так і викладачі прибували з різних куточків України, могли багато подорожувати (про що свідчить історія поширення шкільної драми), тож мали удосталь досвіду для аналізу загальної суспільної ситуації. А з іншого – вони відрізнялися від середньостатистичних міщан, тож і сприймалися як «чужі».

Коли йдеться про місто-академію, то його маркерами будуть: власне навчальний заклад, гуртожитки (або кімнати, які учні знімають) та «третє місце», де відбувається комунікація з міщанами – народні свята та гуляння, корчма, площа, базари та крамниці. Винятковість проблематики такого топосу зумовлена невизначеністю його майбутнього, адже студенти лише обирають власний життєвий шлях, власну траєкторію розвитку. Тож час тут дуже динамічний через постійну зміну генерацій, і водночас застиглий: зовнішні події рідко щось кардинально змінюють у житті самого закладу.

Інші особливості має індустріальне місто – продукт XIX ст., у межах якого відбуваються стрімка урбанізація і глобалізація. Щоправда, першість у цьому питанні належить Західній Україні: внаслідок реформ Марії-Терезії процес індустріалізації тут починається дещо раніше, ніж на решті нашої території (якраз у XIX ст.). Лівобережна Україна не має таких прогресивних керманців, тому індустріалізація – набуток, скоріше, XX ст. Передусім такий топос вирізняється наявністю промислових зон: заводів, фабрик, тож деякі риси індустріального міста виявляються й описуються значно раніше, ніж «офіційно» починається індустріалізація. Зокрема, проблема переходу на

промислове виробництво та пов’язаний із нею злам суспільної свідомості властиві уже найпершим етапам цього процесу.

Основний тип містянина – це робітник, часто умови його праці надзвичайно важкі, на тлі чого розкривається або духовність, або нищість персонажа. Крім того, саме на прикладі таких образів відбувається протиставлення «традиційного» укладу «новому», а «влада землі» поступається «владі грошей». Такі типи віднаходимо в «Борислав сміється» І. Франка, «Fata morgana» М. Коцюбинського. Тут вбачаємо власне українську специфіку, коли відмова від землі сам по собі є для людини травмою, це фактично ментальна зрада, що знов свідчить про народолобство без ототожнення з народом власне митця.

Інший аспект індустріального міста – його візуальний образ, весь побудований на сірому й коричневому кольорах. Впізнаванням топос роблять металеві та кам’яні конструкції, часто йдеться про відсутність зелені, запилюженість. Тобто, цей образ протиставляється «природному» існуванню, що певним чином відкидає українське мистецтво до просвітницької концепції «природної людини», але в більш технологічному середовищі. Часто згадуються автомобілі, потяги та гамірливі натовпи людей – досить повно рецепція цього концепту реалізована в антиурбаністичній новелі М. Коцюбинського «Intermezzo». Ідеальною метафорою, яка виражає ірраціональний (а, можливо, й цілком пояснюваний) страх людини XIX ст. перед динамічним розвитком урбаністичного середовища, є «залізна рука города», котра лише ненадовго випускає змученого митця зі своїх обіймів. Тож, якщо в українській літературі кінця XIX – початку XX ст. образ індустріального міста замовчується, то викликаний ним жах передається з усією повнотою. Пізніше, коли цей тип топосу стає звичним і бажаним в українському мистецтві, подібну точку зору транслює Б.-І. Антонич (див. поезію «Апокаліпсис»).

Стрімко індустріалізується урбаністичне середовище вже після Першої світової війни, і навіть після громадянської. Яскраві замальовки, марковані не відразу, а захопленням, створюють М. Йогансен, В. Підмогильний, М. Семенко, М. Хвильовий та інші. Це аполо-

гети майбутнього нового світу, чії надії скоро знищують, внаслідок чого й простір набуває апокаліптичних рис. Зовсім іншим індустріальне місто постає у творчості сучасних письменників, але тут погляди неоднорідні: частково це змертвіле середовище, яке не залишає найменшої надії на щасливе майбутнє, або простір втрати себе (С. Жадан, Л. Дашвар); з іншого боку, йдеться про роль особистого вибору. Для нашого дослідження рецепція індустріального топосу представниками Розстріляного відродження та наступними за ними поколіннями митців має визначальне значення, адже свідчить про зміну світогляду та процес виходу із травми.

Радянська українська література формує власний образ міста, у межах якого не може існувати внутрішніх протиріч. Як правило, міський простір стає контекстом пригодницького, шпигунського роману. Але тенденція протиставлення «правильному» життю українця, який обов'язково прагне працювати на землі, лишається. Традиції української містоцентричності не лише поглиблюються із плином часу, але й починають усебічно аналізуватися. Це зумовлює також зростання інтересу до класичної літератури та переосмислення її смислоутворювальної парадигми. Зрештою, українське місто – це культурний феномен, який поряд з історичними подіями впливає на життя кожного окремого митця і на творення мистецтва загалом, що передбачає формування національного світогляду.

Висновки. Як бачимо, кожен історичний період накладає власний відбиток на рецепцію українською культурою урбаністичного

середовища. Унаслідок того, що здобуття державності було дуже складним процесом, який то переривався, то знов відновлювався, ставлення до міста в українській культурі досить неоднозначне. Сучасне мистецтво намагається всіляко осмислити не лише реалії сьогодення, але й події минулих століть, тож отримуємо дедалі глибшу й масштабнішу рецепцію контексту, вагома роль у якому відведена простору.

Спостерігаємо формування функціональних концептів, кожен із яких має власний комплекс символів та образів, асоціюючись із тими чи іншими функціями міста в житті суспільства. Найпоширенішим в українській літературі є образ міста як керівного центру, здатного впливати на життя околиць, сіл, зрештою, цілої країни. Цей образ неоднозначний, адже тривалий час українські землі перебували в складі різних імперій. Адміністративні структури, як і правляча верхівка, сприймаються частіше негативно, а пересічний містянин становить опозицію для них. Із цього образу з'являється й бачення міста як в'язниці.

Інші іпостасі міського буття більш вітаїстичні: місто-академія (осередок освіти й науки), місто-ринок, місто-собор, індустріальне місто. Рецепція останнього асоціюється із радянською дійсністю, тому часто сприймається подвійно: з одного боку, йдеться про економічний розвиток, а з іншого – про репресії, голодомори, колективізацію тощо. Тож освоєння українським мистецтвом міста відбувається поступово, і лише за часів Незалежності може йтися про оформлений урбаністичний дискурс, реалізований на багатьох рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева В. «Бути самій собі ціллю...». *Урбанізм і фемінізм* : урбаністичні студії IV. Київ : Всесвіт, 2018. С. 112–127.
2. Вихор І. Поетичний топос міста та його тематичні різновиди. *Studia methodologica*. 2011. Вип. 31. С. 140–144.
3. Турунен А. Забуті історії міст: як багатство та культурний розвиток здобуваються толерантністю. Київ : Ніка-Центр, 2018. 280 с.
4. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–початку XVIII століття. Київ : Laurus, 2012. 472 с.

REFERENCES

1. Aheieva, V. (2018). «Buty samii sobi tsilliu...» ["To be one's own goal..."]. *Urbanizm i feminizm* : urbanistychni studii [Urbanism and feminism: urban studies], (IV), 112–127. [in Ukrainian].
2. Vykhor I. (2011). Poetychnyi topos mista ta yoho tematychni riznovydy [The city's poetic topos and its thematic varieties]. *Studia methodologica* [Studia methodologica]. (31), 140–144. [in Ukrainian].
3. Turunen A. (2018). Zabuti istorii mist: yak bahatstvo ta kulturnyi rozvytok zdo buvaiutsia tolerantnistiu [The Forgotten Stories of Cities: How Wealth and Cultural Development Are Achieved by Tolerance.]. Kyiv, Nika-Tsentr, [in Ukrainian].

4. Yakovenko N. (2012). *Dzerkala identychnosti. Doslidzhennia z istorii uiavlen ta idei v Ukraini XVI–pochatku XVIII stolittia* [Mirrors of identity. Studies on the history of ideas and ideas in Ukraine in the 16th–early 18th centuries]. Kyiv, Laurus, [in Ukrainian].

V. YE. ORMANZHY

*Postgraduate Student of the Faculty of Philology,
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine
E-mail: victoriamatveev@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4362-4393>*

**THE CITY-CENTRIC TRADITION OF UKRAINIAN LITERATURE:
CONCEPTS OF THE URBAN ENVIRONMENT**

Civilization is built around the city, so the active development of the “urban text”; is often perceived as a sign of cultural superiority, a stable artistic tradition. The city-centricity of Ukrainian literature has been silenced for a long time in order to create an image of “second-rateness” against the background of the achievements of the empire, but at all times it was developing, reflecting new stages of the creation of a national urban environment.

The article analyzes and distributes the models of the urban environment as they appear in Ukrainian art of different periods according to their functional features. Along with that, established concepts are defined, which are closely related to the types of cities, which determine the corresponding ideological and thematic orientation of the works belonging to one or another space.

The oldest thematic concept related to the image of the city is power. Fortified fortresses, developed administrative centers or the largest settlement of the tribe necessarily have their leaders, regardless of the level of development. The city as the personification of power has a powerful line of development, often dependent on historical realities: a capital, a province, a colony, a conquered city or a prison city are distinguished here – all of them represent one or another type of community relationship with representatives of the ruling elite. Another, no less ancient concept is the city-temple, a sacred topos of worship. Here the motives of resisting or conquering sin are realized, and the scale of the problem expands: a person or a community interacts with higher forces, are concerned with global issues. Except external signs (presence of cathedrals, temples, simply places for worship), such topos are often idealized, depicted as if from the outside. A democratic model, which represents a horizontal (all equal) rather than a vertical (hierarchical) structure, is a market city. Variations are possible – a fair, a carnival, a port, each of which is of “lowland”, folk life.

Another important model presented in the article is the city-academy, an educational and cultural center within which a certain ideology is formed. This concept, in our opinion, is later, moreover, it is limited by the historical course of events as it is closely related to the biographies of the prototype characters.

According to the results of the research, the peculiarities of the named models and their transformation in the process of formation of Ukrainian literature were revealed.

Key words: cultural memory, literary tradition, city-centricity, spatial model of the world, prototype, transformation, urban space.

УДК 811.161.2'373.45:[821.09(477)]1991/... "КАРПА:7.049.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.5>

С. О. ПЕДЧЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Електронна пошта: sypedchenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3995-6619>

РОЛЬ АНГЛІЗМІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ КОМІЧНОГО (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ІРЕНИ КАРПИ «ЯК ВИХОДИТИ ЗАМІЖ СТІЛЬКИ РАЗІВ, СКІЛЬКИ ЗАХОЧЕТЕ»)

У статті окреслено роль англійськомовних запозичень в експлікуванні естетичної категорії комічного на тлі твору «Як виходити заміж стільки разів, скільки захочете» Ірени Карпи. Пропонована розвідка покликана висвітлити особливості передовсім тих англізмів, що вжиті з метою створення комічного ефекту, а також тих специфічних стилістичних засобів, які реалізують комічний потенціал указаних одиниць.

З'ясовано, зокрема, що з метою створення комічного письменника послуговується низькоасимільованими запозиченнями (варваризмами), а також англійськомовними фраземами в оригінальній чи транскрибованій формі. Прецедентні оніми англійського походження та запозичені одиниці зниженого регістру на текстовому тлі роману експлікують потужне комічне навантаження. Крім того, англізми поглиблюють комедійний потенціал деяких питомих ідіом, цей процес супроводжується дериваційними, морфологічними й синтаксичними трансформаціями.

За результатами наукового експерименту гумор, іронію, сатиру й сарказм кваліфіковано як основні стилістичні засоби, що сприяють створенню комічного ефекту. Установлено, що в романі гумор є найпродуктивнішим різновидом комічності з огляду на його доброзичливу настанову. Іронію та сарказм використано для вираження жартівливого чи критичного ставлення персонажа до явищ об'єктивного буття за участю семантично двозначних фраз. Сатиру подеколи застосовано для критики негативних суспільних явищ або рис характеру людей.

Ідентифіковано також інші стилістичні засоби з комедійним ефектом, що мають у складі англізми, а саме: парадокс, перифраз, параномазію, ампліфікацію, порівняння, антономазію, антитезу, зевгму й ремінісценцію. Виявлено й високу продуктивність риторичних запитань з англізмами, доповнених іншими риторичними фігурами, зокрема окличними реченнями та звертаннями.

Засвідчено, що англійськомовні запозичення мають високий комедійний потенціал, детермінований їхньою орієнтованістю на виконання експресивної функції. Вони відіграють одну з провідних ролей у реалізації естетичної категорії комічного в книзі Ірени Карпи «Як виходити заміж стільки разів, скільки захочете». Примітно, що самі англізми не мають комедійного ефекту, а лише сприяють його створенню в певному контексті разом з іншими одиницями. Відтак, взаємодія запозичених і питомих одиниць покращує реалізацію різних стилістичних ефектів, а отже, є перспективним напрямом для подальших наукових студій.

Ключові слова: експресивний потенціал, комічний ефект, стилістичні засоби, англізм, трансформація.

Поставлення проблеми. Потужний експресивний потенціал англізмів формує передумови до їхнього вживання з метою надання комічного ефекту в сучасних українських творах жанру «нон-фікшн», зокрема й книг у жанрі «селф-гелп». Виразне оприявлення категорії комічності в більшості праць такого взірця пов'язане з певною зміною авторської дидактичної парадигми, прагненням «повчати без явного повчання» та пошуком альтернативних засобів художнього впливу на свідомість читача. Саме комічна настанова творів жанру «селф-гелп» уможливорює необхідний прагматичний вплив на реципієнта й може стратегічно використовуватися авторами для пропагування саморозвитку.

Ірена Карпа є однією з найвідоміших сучасних українських письменниць, яка в художньому та публіцистичному дискурсі активно використовує англізми. Її твір «Як виходити заміж стільки разів, скільки захочете» вийшов друком 2020 р., одразу ж посівши гідне місце з-поміж українських бестселерів. Розважально-комічний зміст указанного видання зорієнтований на масового читача, що зумовлено інтенсивним уживанням в українському лінгвальному просторі останніх десятиліть сленгізмів, колоквіалізмів та інших одиниць англійського походження. З огляду на це аналізований роман являє собою продуктивний матеріал для вивчення особливостей реалізації

комічного потенціалу досліджуваних одиниць у жанрі «нон-фікшн», зосібна творах різновиду «селф-гелп».

Аналіз попередніх досліджень. Категорію комічного активно вивчають у межах парадигми наукового знання, це, зосібна, лінгвістика, філософія, естетика, психологія, соціологія, культурологія тощо. На окремі аспекти репрезентації категорії комічного натрапляємо в розвідках І. А. Блинової, В. П. Сиротенко, О. В. Альтгауза, О. П. Демиденко, О. Т. Тимчук, А. Є. Болдирєвої, О. Г. Підгрушної та ін. [Альтгауз; Блинова; Сиротенко]. Найзагальніше потрактування цього феномену пов'язане з ефектом «обманутого очікування», отже, невідповідністю між певним стереотипним образом та його наявною репрезентацією [Raskin].

Реалізація комічності може супроводжуватися актуалізацією різних прийомів увиразнення мовлення й функціонування стилістично маркованих елементів, наприклад, лексичних запозичень з інших мов. Потужний комічний потенціал англійців став предметом опису багатьох студій, присвячених стилістичним особливостям функціонування саме таких одиниць у різних типах текстів. На комічну підфункцію англійців в українському лінгвальному просторі вказує, зокрема, Р. Г. Шрамко [Шрамко]. Рівнозначний аналіз категорії тексту пропонує С. П. Галаур [Halaur]. О. М. Лапінська висвітлює феномен мовної гри як один із прийомів створення комічного на матеріалі англійців українського художнього дискурсу [Лапінська]. Н. М. Кравчук характеризує роль англійців у створенні мовної гри, пародіювання й карнавальності в сучасній українській художній літературі [Кравчук]. І. В. Борисенко зважає на комічну настанову вживання деяких англійців-колеквіалізмів в українській мові [Борисенко]. Педагогічний потенціал різних форм роботи під час вивчення англійців у шкільній практиці аналізує М. А. Бойченко [Boichenko]. Сучасні тренди у вживанні англійців у європейських мовах окреслюють К. Лухан-Гарсія [Lujañ-García], Р.-К. Корбеану й ін. [Corbeau].

Уживання англійців у творчості Ірени Карпи є предметом досліджень Л. М. Бороденко, О. В. Гаврилової, В. В. Гуцаленко, Н. В. Гудими, Н. М. Кравчук, О. В. Головіної та ін. [Головіна; Гудима; Гуцаленко; Borodenko]. Попри велику

кількість означених вище праць, на сьогодні до кінця не окреслено роль цих одиниць у реалізації категорії комічності в художньому доробку авторки. Цим і зумовлена актуальність пропонуваної розвідки та її новизна.

Мета статті – з'ясувати специфіку реалізації категорії комічного засобами англійців у романі Ірени Карпи «Як виходити заміж стільки разів, скільки захочете».

Виклад основного матеріалу. Репрезентація категорії комічного у творі Ірени Карпи «Як виходити заміж стільки разів, скільки захочете» нерозривно пов'язана із застосуванням стилістично маркованих англійців. Високий експресивний потенціал досліджуваних одиниць є передумовою їхнього функціонування як «будівельного матеріалу» для стилістичних засобів із виразним комічним навантаженням. З'ясуємо специфіку англійськомовних одиниць, застосовуваних із комічною метою, а також основні стилістичні прийоми, у межах яких англійці реалізують своє художнє призначення.

Письменниця регулярно послуговується низько асимільованими одиницями (варваризмами) англійського походження, передаваними засобами української або латинської графіки: *Ми вже вирішили, що між ними іскра і бінго, коли він взяв і заявив моєму чоловікові: мовляв, божечки, вона ж товста! «WTF?!», сказала я, і мій словниковий запас закінчився. Бо потім ці люди скаржаться на самотність і відсутність соулмейта! І хто їм лікар?..* [Карпа : 61–62]. Подеколи Ірена Карпа використовує популярні англійські ідіоми-варваризми засобами латинської чи української графіки за участю прийому транскрипції: *А ви що думали – тільки в дівок такі проблеми?.. Хе-хе. You'll be surprised* [Карпа : 60]; *Апология борщикам. Якщо ви любите їсти і готувати їжу – гуд фор ю... Але бабоньки, не будьте дурні й не нехтуйте цим інструментом...* [Карпа : 70].

Примітно, що під час створення засобів комічного Ірена Карпа вдається не лише до вживання варваризмів, але й розлогіх синтаксичних структур: *Казав усім однаковий текст: «Хай принцес! Ю гонна бьорн лайк хел! Лет мі пун ю сам крім он!»* (ну ви поняли: привіт-принцеса-ти-щас-згориш-к-***-дай-ка я тебе-намажу кремом) [Карпа : 146]. Можемо навіть говорити про застосування письменницею

code-switching, проте від повноцінного перемикання коду її відділяє використання транскрипції (передавання англійської фрази засобами української графіки) та наявність перекладу в дужках, запропонованого читачам, які не знають значення оригінальної репліки. Зауважимо, що використання української графіки переслідує ще одну мету: передати акцент недолугого залицяльника.

Комічне навантаження інколи несуть онімні номінації англійського походження. Розглянемо такі приклади: *Карочі, аж тільки в ліфті я побачила, що від жару і їдла та моя ЧП розповзлася по всій моїй пиці, й була я схожа на Джекера* [Карпа : 47] – у цьому контексті авторка апелює до образу Джекера з однойменного психологічного трилера; *Але зазвичай ми їх [родичів] якщо і чуємо, то щосили намагаємося їх (і себе) переконати, що наш обранець – сіль землі і моці Бреда Піта* [Карпа : 95] – антропонім Бред Піт ужито з метою іронічного опису ставлення деяких жінок до своїх обранців; *Ніяких сраних оченят ката зі «Шрека» і вигляду побитої собаченьки чи майбутньої яжематері. Фу-фу-фу* [Карпа : 74] – назва культового американського мультфільму слугує прецедентним елементом, віддзеркалюючи зв'язок з образом Кота в чоботях у сучасній мем-культурі.

Важливим джерелом комізму є також англізми зниженого реєстру, які використовують для окреслення явищ, пов'язаних із низьким рівнем культури чи виховання окремих членів суспільства або громади загалом: *Той, хто прийшов би слухати класичний концерт у філармонію, навряд чи трапиться вам у клубешнику середньої руки, де грає «умца-умца»* [Карпа : 31] – експресивність англізму **клубешник** посилюють дериваційні засоби; *Коли я розказую на виступах про тих самих французок, постійно цитую смішний постулат Каролін де Магре про те, що завжди треба бути fuckable* [Карпа : 39] – авторка послуговується навіть обценною лексикою англійського походження, удаючись до дисфемізації задля створення комічного ефекту. Питому лексику низького реєстру часто поєднують з англізмами, орієнтованими в такому контексті на реалізацію категорії комічного: *І хай собі поети вигадують, що сонце вийшло з-за хмар саме для них, а інстаграмні тьолочки біжать ловити його*

промені в «найкращий час»... [Карпа : 44].

Водночас зауважимо, що до засобів репрезентації категорії комічності в романі належать і питомі фразеологізми, стилістичний потенціал яких слугує тлом для вияскравлення англізма в структурі українського речення: *...ну таке, до фітоняші йому ще як до неба рачки...* [Карпа] – так авторка з іронією змальовує зовнішність персонажа, застосовуючи пейоративну оцінність.

Використання англізмів із комічною метою супроводжується помітними трансформаціями українських фразем, наприклад: *Усі ці юнацькі потяги незрілої душі до bad guys хоч і описуються всіма можливими психологами..., а все одно як об стіну зеленим горошком...* [Карпа : 197] – застосування демінутивної форми *горошком* замість нейтральної *горохом*, а також додавання прикметника *зеленим* до сталої фрази допомагає письменниці вибудувати асоціативну гру на тему незрілості; *Мій універсальний лайфхак непотрапляння пальцем в небо, якщо ви трошечки дальтонічка, – купуйте і вдягайтесь у все чорне* [Карпа : 20] – спостерігаємо субстантивізацію дієслівної фраземи *потрапляти пальцем у небо*. Трансформованим фразеологізмом, що виконує роль означення, керує англізм *лайфхак*. Як бачимо, функціонування англізмів у творі активно супроводжуване фразеологічними трансформаціями, зреалізованими за участю дериваційних, морфологічних і синтаксичних засобів.

Серед стилістичних прийомів найяскравішими експлікаторами аналізованої категорії є засоби створення комічного, зокрема гумор, іронія, сатира й сарказм [Сиротенко : 76]. До найпродуктивніших з-поміж них у розгляданому романі належить гумор, що детерміновано домінуванням настанови добродушного висміювання: *...жер-жер мужик жахливий фастфуд, бо махнув на себе рукою, а тут ви така – фея стейків і салатів. Прилетіли в костюмі Супер Спіруліни і кажете: «Коханий, я тебе врятую!..»* [Карпа : 55] – категорію комічного репрезентовано з допомогою прийому пародіювання, де манеру оповіді стилізовано під жанр казки.

Доволі часто гумор у творі експлікований такими стилістичними засобами, як риторичні запитання, окличні речення, емпфаза,

парцеляція, парентеза тощо: *А оця-от дівчача тема – ходити в туалет парами?.. Шоби шо? Бо вовк нас поїсть там?! (Вам тут не видно, але я роблю фейспалми)* [Карпа : 105]; *Поліфонія вже-не-перших дзвіночків. (Алярма! Та ти глуха, чи шо? Альо! Чи тобі повилазило?! Не, не чули)* [Карпа : 124]. Найвищою продуктивністю авторка наділяє парентезу, пунктуаційно відділяючи дужками найбільш експресивні елементи, зокрема й англізми: *Ця педантка й акуратистка навіть не вбила нас, коли собака зжерла її улюблену подушку й подряпала двері. (Тут я роблю фейспалм)* [Карпа : 99]; *Можливо, вас періцили: татовим ременем, маминими руками (що пахнуть хлібом, як запевняють нас поети).., дідовим дрючком чи класичною лозиною (тепер би це називали еко-френдлі)* [Карпа : 134].

Іронія є яскравим репрезентантом глузливого критичного ставлення письменниці до описуваних явищ: *Ех, жаль, що нічого в них не вийшло. Була би прекрасна закохана пара: «старий» і «товста». Нема на них ейджизм-контролю й бодіпозитиву* [Карпа : 62]. Графічним маркером іронії часто слугують і лапки, що почасти посилюють двозначну семантику висловлення: *Ну а якщо у вас із меном таки любов, а з його родичами ніяк не складається – ліміуйте ці «теплі» родинні візити* [Карпа : 95]; *Ну бо нас ще з чарівних казок вчили «суперській» стратегії сидіти і ЧЕКАТИ принца* [Карпа : 149].

Особливим різновидом іронії є самоіронія, де об'єктом висміювання стає наратор. Серед прикладів самоіронії у творі доволі продуктивними вважаємо епітети прикладкового типу з негативною конотацією, виражені неологізмами англійського походження: *З рахунками в офшорах, червцем і самовідданим коханням до фріка-мене* [Карпа : 184]; *І вже насамкінець, сучо з відчаю, підійшов до мене – на той момент двадцятичотирирічного панкчудовиська з коротким червоним волоссям* [Карпа : 147].

Найуїдливішим підтипом іронії в тканині твору позиційовано сарказм, що має підкреслену емоційність і пафос заперечення [Альтгауз : 19]: *Женіть невідготовленого мена на силові тренування лише тоді, коли твердо хочете лишитися веселою вдовою* [Карпа : 59] – зазначимо, що цей приклад перебуває на

межі між сарказмом і чорним гумором, адже об'єктом висміювання виступають потенційно трагічні реалії (смерть особи через фізичне перенавантаження).

Сатиру як засіб комічного вирізняє її викривальна настанова й різкий критицизм [Альтгауз : 18]. «Жало» сатири може бути спрямоване проти негативних соціальних явищ або рис характеру людини: *Йому в тих піснях, бач, ввижалася істинна духовність. (Тридцять три фейспалми)* [Карпа : 157]. Так, Ірена Карпа використовує сатиру для критики «низькопробного» естетичного смаку обранця чи окремих ще не досить сформованих рис характеру, употужнюючи її гіперболою: *Вам уже по тридцять стукнуло, пора знімати памперси...* [Карпа : 141]. Епонім англійського походження *памперси* сприяє утворенню гострої сатири як критики несамостійності («проявів дитинності») деяких дорослих та актуалізації концептуальної метафори «ДОРΟΣЛИЙ – це ДИТИНА».

Значно нижчим ступенем продуктивності, порівняно з описуваними вище, наділені інші стилістичні прийоми з комічним посилом у праці Ірени Карпи «Як виходити заміж стільки разів, скільки захочете». З-посеред них виокремимо такі: зевгма, парадокс, риторичні запитання, риторичні окличні речення, перифраз, параномазія, ампліфікація, порівняння, антономазія, антитеза, ремінісценція тощо. Реалізація категорії комічності із застосуванням таких стилістичних прийомів має свою специфіку в кожному з обстежуваних контекстів, пор.:

– парадокс: *...коли мені ліньки йти працювати у коворкінг чи в кав ярню..., я стаю ідеальною ілюстрацією мемасіка «Що довше залишаюся вдома, то у мене бездомніший вигляд»* [Карпа : 51];

– (евфемістичний) перифраз: *Утім, він сам теж не Бред Піт довготелесий, лисий, трохи зсутулений* [Карпа : 62];

– параномазія: *Ну ОК, це був наочний приклад такого «завойовника»: Пилипа-прилипа* [Карпа : 147];

– ампліфікація: *Тож просто зараз можна взяти і покохати себе БЕЗ: вілли біля моря, «Оскара», мільйонів на рахунку, ...«мерседеса макларена», підкореного Евереста, дуни, як у Кім Кардаш'ян* [Карпа : 108];

– порівняння: *До речі, настільки з себе непо-*

казний, що і поганка проти нього як Джеймс Дін [Карпа : 212];

– антономазія: *Моя подруга-косметологиня розказує страшні речі про жінок, які в паніці намагаються... омолодитися за один день якимись дикими пілінгами в шарлатанів, а відтак вже приходять до неї із зареваним обличчям Фреді Крюгера і тонесеньким «ряту-уй...»* [Карпа : 168];

– антитеза: *В чому ми ходимо? Із самого ранку... із укладкою й мейком цокаємо одинадцятисантиметровими шпильдрами порожнім домом?.. Ніт. Ми в піжамі чи в спортивках, патлаті й часто невмиті, жеремо йогурти, гладимо kota і клацаємо в компі* [Карпа : 50–51];

– ремінісценція: *От є ж цей старий жарт: якщо дуже хочеться заміж, треба йти в супермаркет у відділ напівфабрикатів і знайти з тим мужиком, що дивиться на заморожені пельмені найбільш безнадійним поглядом* [Карпа : 38].

У межах шляхів репрезентації категорії комічного в тексті спостережено риторичні фігури з англізмами, що надають оповіданню особливої експресії та глибини, найпродуктивнішими серед них є риторичні запитання на зразок *Але я задумалася: який же він, згаданий тіндерним лицарем «такий» погляд? І якщо його можна юзати тільки заради одного-єдиного..., то з якого переляку озвучувати це на весь тіндер?* [Карпа : 42–43]. Такі запитання не передбачають відповіді, письменниця послуговується ними винятково з метою інтенсифікувати експресію висловлення. У тому чи тому контексті їх часто поєднано з іншими риторичними фігурами, а саме:

– окличними реченнями: *Як же ж це – рафінований кієвській мальчик (завидний холостяк!) одружується з якоюсь непонятною панк-чухією, та ще й україномовною?!* [Карпа : 79];

– звертаннями: *Що, дівчата, знайшли свою категорію?.. Ану бігом писати Андрєєві. Засохне ж без інсайтів, сарака!* [Карпа : 212].

Середній ступінь продуктивності виявляє зевгма (підтип мовної гри й еліпсису) як засіб створення комічного в тексті роману: *Той іще челендж: не з'їсти одне одного... Ділячи горе, радість і робочий стіл, бо ж обоє тепер працюєте з дому, а дітям вчителька надсилає завдання онлайн* [Карпа : 202]. Загалом основою для створення зевгми слугують полісемантичні дієслова з кількома об'єктами, кожен із яких актуалізує окреме значення основного слова: *...заганяти його назад у вагон і в ще глибшу депресію, пояснюючи, що я просто йому всміхалася, ввічливо й людинолюбно, а тепер бажую чудового дня...* [Карпа : 44].

Висновки. Отже, Ірена Карпа в романі «Як виходити заміж стільки разів, скільки захочете» активно застосовує потенціал англізмів для реалізації категорії комічного. Це, безперечно, зумовлено низкою сприятливих чинників, передусім потужним експресивним навантаженням аналізованих одиниць, їхньою маркованою графічно-фонетичною структурою (головно варваризмів), специфічним конотативним забарвленням та образністю, які формують передумови для введення англізмів до складу різних стилістичних прийомів.

Активне використання запозичень з англійської мови створює ефект несподіваності, незвичайності оповіді, деавтоматизує процес сприйняття повідомлення, що забезпечує втілення принципу «обманутого очікування», на якому й ґрунтується природа категорії комічного. Зауважимо однак, що за своєю природою англізми не наділені комічним змістом, а набувають його лише в певному контексті в сув'язі з іншими одиницями.

Комічність є універсальною категорією, властивою людській культурі загалом, однак конкретні особливості її реалізації виявляються на лінгвокультурному тлі. Доречність уживання англізмів в українському художньому дискурсі, їхній вплив на формування національної культуромовної парадигми мають бути предметом окремих наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтгауз О. В. Актуалізація та відтворення комічного: лінгвостилістичний та перекладознавчий аспекти (на матеріалі художнього та аудіовізуального перекладів) : кваліфікаційна робота / наук. кер. к. філол. н., доц. Главацька Ю. Л. Херсон, 2020. 76 с. [Електронний ресурс] Режим доступу http://ekhsuir.kpsu.edu/bitstream/handle/123456789/11472/althouse_fif_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
2. Блинова І. А. Особливості індивідуально-авторського стилю крізь призму виявлення прийомів комічного. *Мова і культура*. Київ : ВД ім. Дмитра Бурого, 2015. Вип. 18. Т. 4. С. 75–83.

3. Борисенко І. В. Особливості функціонування англомовної розмовної лексики в українській мові. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. Чернігів, 2021. № 1 (6). С. 18–29. [Електронний ресурс] Режим доступу https://web.archive.org/web/20220310013525id_/http://seducation.academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/Borysenko-I.-V.pdf.
4. Головіна О. В. Структурно-семантичні типи та функціонування англійців у мові сучасної постмодерної прози: кваліфікаційна робота з української мови / наук. кер. Валюх З. О. Київ, 2019. 103 с. [Електронний ресурс] Режим доступу <http://ter.knlu.edu.ua/xmlui/handle/78787878/501>.
5. Гудима Н. В. Семантика та стилістичні функції запозичень у мові української постмодерної прози: монографія. Кам'янець-Подільський: Вид. Зволейко Д. Г., 2013. 191 с.
6. Гуцаленко В. В., Гаврилова О. В. Специфіка використання лексики у творчості Ірени Карпи. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні»: зб. тез доп. (II ч.)*. Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. С. 54–56. [Електронний ресурс] Режим доступу http://libs.mfkukim.mk.ua/bitstream/123456789/891/1/Гуцаленко_55-58.pdf.
7. Кравчук Л. М. Стилiстичнi функцiї англiцизмiв (на матерiалi сучасної української прози): магістерська робота / наук. кер. Кухар Н. І. Вінниця, 2019. 76 с. [Електронний ресурс] Режим доступу <https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/5681/1/маг%20кравчук%20%282%29.pdf>.
8. Лапінська О. М. Англiцизми у функцiї мовної гри. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*. Херсон: ХДУ, 2013. Вип. 20. С. 46–49. [Електронний ресурс] Режим доступу <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/1107/10%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
9. Сиротенко В. П. Про сміх гумористичний, сатиричний і не тільки: деякі міркування з приводу категорій комічного. *Вісник Донецького національного університету. Гуманітарні науки*. 2011. № 2. С. 21–27.
10. Шрамко Р. Г., Прийма Л. Ю. Англiзми в сучасному масмедiйному дискурсі: семантико-функцiйний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 28. Т. 2. С. 62–72. [Електронний ресурс] Режим доступу <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.2.11>.
11. Boichenko, M., Kozlova, T., Kulichenko, A., Shramko, R., & Polyezhaev, Y. Creative activity at higher education institutions: Ukrainian pedagogical overview. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11 (59). P. 161–171. [Електронний ресурс] Режим доступу <https://doi.org/10.34069/AI/2022.59.11.15>.
12. Borodenco L. M. Genetic peculiarities of borrowed language elements on modern study of Ukrainian literature (on the material of idiostyles of Yu. Andrukhovich, I. Karpa, I. Rozdobudko, O. Zabuzhko). *Лінгвістичні студії*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2016. Вип. 32. С. 42–45.
13. Corbeanu R.-C., Niculescu-Gorpin A.-G., Vasileanu M. New trends in the assimilation of verbal anglicisms in Romanian. *Revue Roumaine de linguistique-Romanian Review of linguistics*. 2020. Vol. 65. Issue 1. P. 81–91. [Електронний ресурс] Режим доступу http://www.lingv.ro/images/RRL%201%202020_06-RCorneanu...pdf.
14. Halaur S., Shramko R., Pedchenko S. Positional emphasis in the modern literary text. *AD ALTA*. 2021. Vol. 11. Issue 01. P. 287–292. [Електронний ресурс] Режим доступу https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/1101/papers/A_shramko.pdf.
15. Lujan-Garcia, C. Anglicisms in Spanish gastronomy: new words for new eating habits. *Sintagma: revista de lingüística*. 2023. Vol. 35. P. 51–69. [Електронний ресурс] Режим доступу <https://doi.org/10.21001/sintagma.2023.35.04>.
16. Raskin V. *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht: Reidel, 1985. 284 p.

ДЖЕРЕЛА

1. Карпа І. Як виходити заміж стільки разів, скільки захочете. Київ: Книголав, 2019. 214 с.

REFERENCES

1. Althauz, O. V. (2020). Aktualizatsiia ta vidtvorennia komichnoho: linhvostylistychnyi ta perekladoznavchy aspekty (na materiali khudozhnoho ta audiovizualnoho perekladiv): kvalifikatsiina robota / nauk. ker. k. filol. n., dots. Hlavatska Yu. L. [Actualization and reproduction of the comic: lingual-stylistic and translational aspects (based on the material of artistic and audiovisual translations): diploma paper / research adviser Ph. D., Associate professor Hlavatska Yu. L.]. Kherson. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/11472/althouse_fif_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
2. Blynova, I. A. (2015). Osoblyvosti individualno-avtorskoho styliu kriz pryzmu vyjavlennia pryiomiv komichnoho [Peculiarities of the individual author's style via the prism of detection of comic techniques]. *Mova i kultura – Language and culture*. Kyiv: VD im. Dmytra Buraho. Issue. 18. Vol. 4. 75–83 [in Ukrainian].
3. Borysenko, I. V. (2021). Osoblyvosti funktsionuvannia anhlomovnoi rozmovnoi leksyky v ukrainii movi [Peculiarities of the conversation vocabulary functioning in the Ukrainian language]. *Naukovyi visnyk Sivershchyny. Serii: Osvida. Sotsialni ta povedinkovi nauky – Scientific herald of Sivershchyna. Series: Education. Social and behavioral Sciences*. Chernihiv. № 1 (6). 18–29. URL: https://web.archive.org/web/20220310013525id_/http://seducation.academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/Borysenko-I.-V.pdf [in Ukrainian].

4. Holovina, O. V. (2019). Strukturno-semantychni typy ta funktsiiuvannia anhlizmiv u movi suchasnoi postmodernoï prozy: kvalifikatsiina robota z ukraïnskoï movy / nauk. ker. Valiukh Z. O. [Structural-semantic types and functioning of English borrowings in the language of contemporary postmodern prose: diploma paper / research adviser DSc., full professor Valiukh Z. O.]. Kyiv. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/501> [in Ukrainian].
5. Gudyma, N. V. (2013). Semantyka ta stylistychni funktsii zapozychen u movi ukraïnskoï postmodernoï prozy: monohrafiia [Semantics and stylistic functions of borrowings in the language of Ukrainian postmodern prose: a monograph]. Kamianets-Podilskyi: Vyd. Zvoleiko D. H. [in Ukrainian].
6. Hutsalenko, V. V., Havrylova, O. V. (2015). Spetsyfika vykorystannia leksyky u tvorchosti Ireny Karpy [The specificity of the vocabulary use in the oeuvre of Irena Karpa]. *Materialy Vseukraïnskoï naukovy-praktychnoi konferentsii «Stan ta perspektyvy rozvytku kulturolohichnoi nauky v Ukraini»: zb. tez dop. (II chast.)*. [Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference «State and prospects of the development of cultural science in Ukraine»: collection of reports (Part II)]. Mykolaiv: VP «MF KNUKIM». 54–56. URL: http://libs.mfkukim.mk.ua/bitstream/123456789/891/1/Гуцаленко_55-58.pdf [in Ukrainian].
7. Kravchuk, L. M. (2019). Stylistychni funktsii anhlitsyzmiv (na materiali suchasnoi ukraïnskoï prozy) : mahisterska robota / nauk. ker. k. filol. n., dots. Kukhar N. I. [Stylistic functions of anglicisms (on the base of modern Ukrainian prose): diploma paper / research adviser Ph. D., Associate professor Kukhar N. I.]. Vinnytsia. URL: <https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/5681/1/mar%20кравчук%20%28%29.pdf> [in Ukrainian].
8. Lapinska, O. M. (2013). Anhlitsyzmy u funktsii movnoi hry [Anglicisms in the function of a language game]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Lnhvistyka – Scientific Herald of the Kherson State University. Series: Linguistics*. Kherson: KhDU. Vol. 20. 46–49. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/1107/10/d0%b0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
9. Syrotenko, V. (2011). Pro smikh humorystychnyi, satyrychnyi I ne tilki.: deiaki mirkuvannia z pryvodu katehorii komichnoho [About laughter, humorous, satirical and beyond: some considerations about the categories of the comic]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Humanitarni nauky – Bulletin of Donetsk National University. Series: The Humanities*. № 2. 21–27. [in Ukrainian].
10. Shramko, R. H., Pryima, L. Yu. (2023). Anhlizmy v suchasnomu masmediinomu dyskursi: semantyko-funktsiinyi aspect [Anglicisms in the contemporary Ukrainian mass media discourse: semantic and functional aspects]. *Transcarpathian Philological Studies*. Issue 28. Vol. 2. 62–72. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.2.11> [in Ukrainian].
11. Boichenko, M., Kozlova, T., Kulichenko, A., Shramko, R., & Polyezhayev, Y. (2022). Creative activity at higher education institutions: Ukrainian pedagogical overview. *Amazonia Investiga*, 11 (59), 161–171. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.59.11.15> [in English].
12. Borodenko, L. M. (2016). Genetic peculiarities of borrowed language elements on modern study of Ukrainian literature (on the material of idiosyles of Yu. Andrukhovich, I. Karpa, I. Rozdobudko, O. Zabuzhko). *Linhvistychni studii – Linguistic studies*, 32, 42–45 [in English].
13. Corbeanu, R.-C., Niculescu-Gorpin, A.-G., Vasileanu, M. (2020). New trends in the assimilation of verbal anglicisms in Romanian. *Revue Roumaine de linguistique-Romanian Review of linguistics*, 65 (1), 81–91. URL: http://www.lingv.ro/images/RRL%201%202020_06-RCorneanu...pdf [in English].
14. Halaur, S., Shramko, R., Pedchenko, S. (2021). Positional emphasis in the modern literary text. *AD ALTA*, 11 (01), 287–292. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/1101/papers/A_shramko.pdf [in English].
15. Lujan-Garcia, C. (2023). Anglicisms in Spanish gastronomy: new words for new eating habits. *Sintagma: revista de lingüística*, 35, 51–69. URL: <https://doi.org/10.21001/sintagma.2023.35.04> [in English].
16. Raskin, V. (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht: Reidel [in English].

SOURCES

1. Karpa, I. (2019). *Yak vykhodyty zamizh stilyky raziv, skilky zakhochete* [How to get married as many times as you want]. Kyiv: Knyholav [in Ukrainian].

S. O. PEDCHENKO

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine
E-mail: svpedchenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3995-6619>*

**THE ROLE OF ANGLICISMS IN REPRESENTING THE CATEGORY OF COMIC
(BASED ON THE NOVEL “HOW TO GET MARRIED
AS MANY TIMES AS YOU WANT”)**

The article highlights the role English borrowings play in fulfilling the aesthetic category of comic in “How to Get Married as Many Times as You Want” by Irena Karpa. The research delves into the features of anglicisms the author utilizes to create a comedic effect as well as specific stylistic devices that explicit their comedic potential.

The writer uses poorly assimilated English loan words (barbarisms or nonce borrowings), as well as English idioms and phrases in their original or transcribed form for comedic purposes. Precedent onyms of English origin and borrowed units of the low register also bear a comedic load in the literary work. Finally, English borrowings contribute to the comedic expressiveness of some proper Ukrainian idioms, which is accompanied by derivational, morphological, and syntactic transformations.

Actually, the results of the scientific experiment identify humor, irony, satire, and sarcasm as primary stylistic devices employed to create a comedic effect. It is established that humor is the most prevalent type of comedy in the novel due to its light-hearted tone of voice. Irony and sarcasm are employed to express humorous or critical attitudes of the hero toward various phenomena via semantically ambiguous phrases. Satire is occasionally used to critique negative social phenomena or human traits.

Furthermore, the study attempts to identify other stylistic devices that feature anglicisms and contribute to the comedic effect, such as paradox, periphrasis, paronomasia, amplification, simile, antonomasia, antithesis, zeugma, and reminiscence. The ample use of rhetorical questions featuring anglicisms is also noted, often accompanied by other rhetorical figures such as exclamatory sentences and an apostrophe.

It is argued that English borrowings possess high comedic potential due to their expressiveness. They play one of the major roles in realizing the category of comic in “How to Get Married as Many Times as You Want” by Irena Karpa. However, it is important to note that anglicisms do not possess a comedic effect in and of themselves but only contribute to creating it in a particular context along with other units. Thus, the interaction of borrowed and proper units designed to create various stylistic effects proves to be a promising topic for further studies.

Key words: expressive potential, comedic effect, stylistic devices, anglicism, transformation.

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.6>

О. П. ТКАЧЕНКО

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри історії української літератури, теорії літератури
та літературної творчості,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
Електронна адреса: tagabat@bigmir.net
<http://orcid.org/0000-0002-9643-9127>*

ПОЕТИКА МІФУ ТА СИМВОЛІКА В РОМАНІ ВАСИЛЯ ЗЕМЛЯКА «ЛЕБЕДИНА ЗГРАЯ»

Роману Василя Земляка «Лебедина зграя» притаманна наскрізна символіка, автор часто вдається до асоціацій зі стародавньою історією та використовує поетику міфу. Зокрема, через увесь твір проходить біблійний образ Вавилонської башти. Будівництво Вавилонської вежі символізує собою людську пиху й зарозумілість, що в романі пов'язується з комунізацією української землі й дозволяє спрогнозувати ганебне завершення цього зухвалого проекту. Василь Земляк самотньо інтерпретує супровідні до будівництва Вавилонської вежі біблійні концепти «велелюддя», «стовпотворіння», «змішання» та «розсіяння народів». Оскільки однією із засадничих рис химерного роману є гумор, біблійна символіка осмислюється не лише на серйозному рівні, а й зі сміхом. Це стосується таких образів, як Вавилонська вежа, вавилонська блудниця, вавилонські боги, вавилонський чорт, кара єгипетська тощо. Також Василь Земляк іронічно обіграв у романі стародавній міф про сотворіння людини з глини, натякаючи на комуністичний заміс нової, т. зв. «червоної» людини. В оповідній стратегії роману великого значення набуває образ «двох Вавилонів». Найчастіше йдеться про верхній та нижній Вавилони, причому ця топографічна відмінність сповнена глибокого сенсу. Образ двоїстого топосу дозволив авторові символічно окреслити ворожнечу й розбрат, що зародилися у Вавилоні з часу появи там комуністів. У «Лебединій зграї» більшовизм-комунізм символічно прив'язаний до «низу», «вгорі» ж перебуває заможне селянство, яке опирається свавіллям нової влади. Вагому семантичну роль у романі відіграє переселення персонажів. Переміщення вниз пов'язане з втратою позитивних якостей, натомість перебування вверху чи рух угору означають моральне удосконалення героїв. Примітно, що переселення вниз персонажів «Лебединої зграї» супроводжується їхньою комунізацією, і навпаки.

Ключові слова: символіка, міф, Вавилонська вежа, стовпотворіння, розсіяння.

Вступ. Літературна спадщина Василя Земляка належить до найкращих надбань української епіки ХХ століття, насамперед, коли йдеться про його роман «Лебедина зграя». Загалом цей твір досліджувався різними поколіннями вчених, але й до сьогодні приховує чимало таємниць, що спонукають до детальнішого, прискіпливішого й глибшого прочитання. Перш за все, це пов'язане з наскрізним символізмом роману «Лебедина зграя», адже Василь Земляк доносить вагому інформацію до читача за допомогою мови символів, міфів, натяків, підтекстів тощо. Саме тому вивчення чільних символів та міфологічних мотивів у химерному романі Василя Земляка є нагальною проблемою літературознавчої науки й потребує проведення окремих досліджень з цієї безмежно глибокої теми.

На сучасному етапі вивчення творчості письменника актуальними залишаються питання,

пов'язані з розумінням естетичної самотності та ідейних засад його художнього прози, це стосується зокрема вивчення поетики міфу та символіки роману «Лебедина зграя». Про творчу особистість Василя Земляка писали А. Дімаров, В. Дончик, Г. Сивокінь, М. Слабошпицький, М. Жулинський, О. Сизоненко, Г. Пашковська. Окремими питаннями художньої спадщини письменника займалися Н. Криворучко, О. Пуніна, В. Чайковська, О. Ткаченко та інші.

Метою статті є виокремлення в романі Василя Земляка «Лебедина зграя» ключових символів та міфологічних мотивів, дослідження їхньої семантики та з'ясування ролі, яку вони відіграють у розгортанні ідеологічної стратегії твору.

Основна частина. Поетика «Лебединої зграї» лежить у річищі українського химерного

роману й сполучає в собі конкретно-історичне тло із фантастичними елементами, зачудованим поглядом на світ, багатобарвним стилем, іронічним й ліричним водночас, філософічністю та міфологізмом. Роману Василя Земляка властива наскрізна символіка, що є безперечною ознакою справжнього і глибокого мистецтва. Навіть персонажі «Лебединій зграї» (наприклад, два Фабіани – «цап і чоловік» [Земляк : 7], або ж Явтушок Голий) набувають символічного значення, стають прозивними. Василь Земляк щедро використовує поетику міфу, наділяючи своїх героїв іменами на кшталт: Орфей, дід Хозар, Пилип Македонський, або ж апелюючи до історичних міфів про таврів, венедів, скіфів, антів, Дворіччя, Абіссінію та найголовніше – про «немеркнучий Вавилон» [Земляк : 7].

Загалом ідея надати українському селу на Побужжі, описаному достовірно й історично правдиво, міфологічне ім'я видається, на перший погляд, незрозумілою й навіть ризикованою, тим паче, що Вавилон у «Лебединій зграї» оточений поселеннями, хуторами, місечками, річками й їхніми притоками з цілком реальними топографічними назвами: Глинськ, Зелені Млини, Семиводи, Журбів, Чупринки, Козів, Прицьке, Південний Буг, Чебрець тощо. Вочевидь, за таким художнім рішенням прихована якась особлива авторська інтенція. Задум Василя Земляка можемо прояснити, поглянувши на роман через призму символіки та поетики міфу.

Пов'язаність із стародавньою історією та біблійною міфологією, дозволили представити конкретне українське село на Побужжі як символ велелюддя, як суміш народів і пристрастей, в якому переплелася багато національностей, «але згодом усе те вивітрилося, змішалася, породичалося з буйним козацьким ґрунтом» [Земляк : 92], отож «Вавилон має кров гарячу, коли його розбурхати. В ній і турок, і татарин, і лях – усе є. То не та собі спокійна Україна, як деінде» [Земляк : 175]. Це, так би мовити зачин, основа для подальшого розгортання міфологічної символіки, адже надалі через увесь роман – де натяком, а де прямо – проходить біблійний образ Вавилонської башти. Будівництво Вавилонської вежі символізує собою «людську пиху й зарозумілість, манію величі людини, яка хоче за допомогою своїх обмежених земних засо-

бів атакувати небо» [Biedermann : 32]. У контексті роману «становлення комуністичного ладу в українському Вавилоні сприймається за будівництво новітньої Вавилонської вежі з перспективою неминучого посоромлення і майбутнього гучного падіння» [Ткаченко : 21]. Таким чином «міф допоміг розкрити суть і передбачити наслідки комуністичного «штурму неба» [Ткаченко : 21].

Комуністичні ватажки Клим Синиця, Максим Тесля та Антон Рубан «сушили собі голову, як сотворити новий Вавилон замість старого» [Земляк : 136], прийшлося їм навіть через те заночувати в райпарткомі, адже «мусять вони доуявити собі ту грандіозну споруду до кінця, бо ж то має бути не міф, а жива реальність звичайних людей» [Земляк : 136]. Якщо одні герої плекають мрію про новітню вежу людської дерзновенності, інші дуже точно передбачають кінець цієї гаданої «грандіозної споруди», як от селянин-середняк Явтушок Голий: «Все піде прахом... і сам Вавилон. Як там у Біблії сказано?» [Земляк : 250]. У романі з будівництвом Вавилонської вежі також пов'язана ідея розсіяння народів (у даному випадку – вавилонян) по світу. Василь Земляк показує, що багатші селяни зігнані з рідного поля й рідного гнізда під час розкуркулення й виселення, бідніші – вдаються до марних спроб утечі від примусової колективізації.

Крім того в «Лебединій зграї» задіяний біблійний концепт «стовпотворіння»: «товпилися у Вавилоні многи народи і многи завоєвники» [Земляк : 214] – стилізованою під Біблію мовою оповідає автор. При змалюванні заколоту на Йордані, Василь Земляк описує збурення та розбрат серед безумілого натовпу, прямо називаючи все це «вавилонським стовпотворінням» – тією міфологічною і за разом реальною ситуацією втрати людьми порозуміння. Якщо біблійне стовпотворіння призвело до змішання мов та подальшого розсіяння народів, то комуністичне додало до того незгоду, нелад та братовбивство.

Хоча Василь Земляк у «Лебединій зграї» змальовує лише початок комунізації української землі, символічний образ Вавилонської вежі дозволяє спрогнозувати ганебне завершення цього зухвалою проекту, і це, вочевидь, є найголовнішою ідеєю роману, одкровенням

і пророцтвом, що розкриваються перед вдумливим читачем, а відтак і чільною причиною найменування звичайного українського села Вавилоном.

Одна із засадничих рис химерного роману – це гумор, тож не дивно, що образ Вавилонської вежі осмислюється в «Лебединій зграї» не лише в серйозному провіденційному контексті, а й зі сміхом: так, німецький клерк з фірми «Зінгер» у листі запитує продавця швейних машинок Орфея Кожушного, чи збереглася у Вавилоні легендарна Вавилонська вежа. І Кожушний відповідає ствердно, метикуючи, що така відповідь може посприяти його кар'єрі.

Дещо в іронічному, зниженому контексті прочитується в романі й апокаліптичний символ вавилонської блудниці – з ним у творі асоціюється образ «вавилонської вітрогонки» [Земляк : 29] Мальви Кожушної, що «безклопітно літає собі над вавилонським світом, бунтуючи душі багатьох чоловіків» [Земляк : 92]. Андріян, нелюбий чоловік Мальви, називав її своєю «вавилонською карою» [Земляк : 15]. Так не без гумору переосмислює Василь Земляк біблійний образ «кар єгипетських»; підміна прикметників виглядає в цьому випадку доволі природною, оскільки і Вавилон, і Єгипет – обидва були гнобителями й ворогами древнього Ізраїлю.

В оповідній стратегії роману велику роль відіграє образ «двох Вавилонів». Оскільки історичною темою роману є боротьба за владу в українському селі на рубежі 1920–1930-х років, ідея представити Вавилон як двоїстий топос є дуже вдалою, адже будь-яка подвійність потенційно несе в собі загрозу розділення та протиборства, навіть якщо це спочатку лише географічна прикмета.

Розгортаючи сюжет, Василь Земляк наповнює концепт «двох Вавилонів» щоразу іншим змістом. Спершу це стосується розташування та часу забудови селища: «на кількох горбах, що немовби вічно ворогують між собою завис Вавилон, старий та пізніший» [Земляк : 7], далі згадується його легендарна історія: це колишній «двоюрусний город» з двома сторожовими вежами [Земляк : 8]. Звісно, є ще «наш Вавилон» і «Вавилон месопотамський» [Земляк : 10], а також «праведний і неправедний» [Земляк : 165].

Найчастіше в романі йдеться про верхній та нижній Вавилон, при чому ця топографічна відмінність набуває глибокого символічного сенсу. Як універсальний символ «верх» означає дух, інтелект, сумління, ідеали, альтруїзм, небеса, «низ» – це матерія, інстинкти, асоціальне, аморальне, земля, тінь [Самохвалов : 113]. «Земляк послідовно дотримується в романі символічної вертикалі: «низ – верх». Розподіляючи Вавилон на дві частини, найпоетичніших своїх героїв (обох Фабіянів, Мальву) він поселяє вгорі, більш приземлені персонажі мешкають унизу (сімейства Голих, Соколюків)» [Ткаченко : 23]. Те, що хата філософа Фабіяна знаходиться на «челепочку» Вавилона, «звідки цілий світ ніби опиняється під ногами», тоді як село живе «унизу своїм звичним життям» [Земляк : 23], є символічною вказівкою – мудрість перебуває нагорі, над суетним світом.

Угорі поселяє Василь Земляк і поета Володю Яворського. Володя живе не просто в колишньому панському палаці, переробленому на комуну, він живе на самому його верху: «На мансарді жив комуністський поет, совість і слава комуні» [Земляк : 29]. У багатьох художніх творах поет пов'язується з мансардою як символічними «небесами». Наприклад, у «Патетичній сонаті» М. Куліша поет теж мешкає на горищі. Проживання на мансарді поета й сировара Володі Яворського означає серед іншого й те, що він є найкращим серед «випадкового люду» [Земляк : 26] комуні. Після смерті поета на мансарді поселилася його кохана Мальва, а після неї – вже ніхто, тобто мансарда в «Лебединій зграї» символічно пов'язана з поезією і любов'ю як найвищими проявами духу в земному існуванні людини.

Для розуміння ідейних засад роману Василя Земляка важливо звернути увагу на те, що вгорі проживають «вавилонські боже» [Земляк : 102]: «багатині», «дідичі» й «заможці», а внизу, на «вавилонському дні» – сільська злидота й середняцтво. Та й комунна, розташована в панському маєтку в Семиводах, лежить у долині, звідки в ясний день можна побачити Вавилонські гори. Відтак у «Лебединій зграї» більшовизм-комунізм символічно прив'язаний до «низу», «вгорі» ж перебуває заможне селянство, яке опирається свавіллям нової влади.

Вагомого символічного значення в романі «Лебедина зграя» набуває переселення персонажів. Після смерті чоловіка Мальва з хати Валахів у низині повернулася до матірньої хати на Вавилонській горі – і саме тоді по-справжньому полюбила; після смерті Володі вона знову спустилася вниз – поселилася в комуні, поза тим жила на самому її вершечку – мансарді. Фабіан зійшов жити в оселю Явтуха Голого, але не прижився там і вернувся на свої Татарські вали. Комуніст Антон Рубан короткий час квартирував у старій Кожушній, матері Мальви, на горі, потім переселився униз у хату Зосі та її покійного чоловіка Боніфація, чоловіка негідного, що прагнув правити Вавилоном. На символічному рівні це переселення можна розтлумачити як «успадкування» Рубаном амбіцій і моральних якостей небіжчика Кармеліта разом із прихильністю й ласкою його вдови.

Рух униз знаменує собою пізнання всього слабкого й глибинного в особистості [Самохвалов : 113], на рівні архетипів це представлено в біблійній оповіді про пророка Йону, що опинився в череві великої риби, та апокрифічній історії про сходження Христа до пекла. Крім того переміщення вниз означає втрату позитивних якостей, моральний занепад, і тут важливо відзначити, що переселення вниз героїв «Лебединої зграї» супроводжується їхньою комунізацією – Левко Хоробрий (Фабіан) з філософа перетворився на заступника голови колгоспу й «жив тепер не вселенськими масштабами, а турботами про колгосп» [Земляк : 241], Мальва ж – «править комуною» [Земляк : 272].

Натомість перебування героя вверху чи рух угору означають моральне удосконалення, здобуття духовних чи будь-яких інших переваг. Вигнанець і противник колгоспного життя Данько Соколюк кидає свій останній погляд на односельців з гори. Радянська сільрада вселяється в колишній будинок заводчика Тисевича нагорі, «де містилась деякий час волость» [Земляк : 152]. Заснувати комуну вже не в пониззі Семивод, а на Вавилонських горах прагне низка героїв «Лебединої зграї»: Володя Яворський, Мальва Кожушна, Антон Рубан. Останній «нишком мріяв про вавилонську комуну, тут, на Татарських валах, чомусь бачив її краще, ніж будь де, йому хотілось чогось грандіозного, всеохоплюючого, з мільйоном деся-

тин поля і з тисячами комунарів» [Земляк : 168]. Ця мрія героїв «Лебединої зграї» символічно пов'язана зі спробою підняти моральний авторитет і вплив комуні, однак вона не тільки залишилася нездійсненою, а й зазнала тотальної поразки, оскільки невдовзі комуні були заборонені радянською владою і замість них утворені колгоспи.

Символіка «верху» й «низу» настільки виразно виписана в «Лебединій зграї», що Василь Земляк не наважився залишити свого улюбленця Фабіяна, що «продався більшовикам» [Земляк : 215], внизу, в хаті Явтуха, оскільки це символічно засвідчило б духовну деградацію вавилонського філософа, який чи не з доброго дива став заступником голови колгоспу. Тим-то Василь Земляк і спробував переконати читачів, що його герой не прижився в оселі Голих й вернувся на свої Татарські вали, а значить, не втратив «доброчестя і гідність великого Фабіяна» [Земляк : 205].

Протиставлення двох Вавилонів реалізується не лише через символічну вісь «верхній» – «нижній», а й через антитезу «старий» та «новий», причому семантика останньої пари змінюється з часового окреслення на ідеологічне: спочатку йдеться про стару та пізнішу забудову села, згодом з'являється виразна соціальна конотація: споконвічний селянський уклад – новий комуністичний режим. Трійко зайшлих комуністів – Антон Рубан, Максим Тесля та Клим Синиця, запозналися «сотворити новий Вавилон замість старого» [Земляк : 136], вони мріють залучити до своєї ідеї селян, які й «будуватимуть новий Вавилон» [Земляк : 232] під їхньою диктатурою. Однак стає зрозуміло, що «старий Вавилон не здасться без бою, що буде боротись, буде стояти на смерть» [Земляк : 207], що в «класовій боротьбі між двома Вавилонами – тим, який збирається тут, і тим, який никає по хуторах» [Земляк : 206] не буде компромісів. Таким чином вивершується символічна стратегія, закладена в образі «двох Вавилонів»: подвійність таки призводить до «розбрату великого і смертельного» [Земляк : 214].

Цікаво й несподівано інтерпретує Василь Земляк у «Лебединій зграї» наявний у багатьох стародавніх культурах міф про сотворіння людини з глини. Клим Синиця – ватажок

комуни в Семиводах, походив з родини бідака з Козова і разом із батьком виробляв і продавав червону глину. Василь Земляк вдало скористався символічним значенням червоного кольору, перетворивши цю звичайну побутову історію на ідеологічну: про батька й сина пішли чутки, що ці «бунтарі з Козова» «неспроста малюють села та навіть цілі міста у маків цвіт» [Земляк : 25]. Синицям пригрозили «справити до ведмедів, коли вони не припинять червоної агітації» [Земляк : 25], однак згодом, перед ревкомом, «вони не відхрещувалися від своїх заслуг» [Земляк : 25].

Далі Василь Земляк звертається до стародавнього міфу про сотворіння людини в його біблійній версії: коли Мальва приїхала в гості до Кліма Синиці в комунівський палац, ватажок комунарів виявився непереддатливим до її спокус: «Але ж я з іншого тіста, мене змішано на червоній глині, про яку і досі ходять легенди. Тому йди собі» [Земляк : 28]. Мальва ж подумки посміялася з Кліма, бо той «просто собі заправний, заклопотаний, буденний, такий собі дивак, виліплений із червоної глини» [Земляк : 28], а ніякий не лицар, яким вона собі його уявляла. Ці уривки побудовані на біблійній алюзії: як відомо, давньоєврейське слово «адама» – матеріал, з якого Бог сотворив першого чоловіка, означає не просто «земля», «прах» чи «глина», а саме «червона глина». Таким чином Василь Земляк іронічно обіграв стародавній міф, натякаючи на комуністичний заміс нової, «червоної» людини. Найстійкіший з комунарів, працьовитий і відданий комуні мрійник, вірний однолюб Клим Синиця, справді, чи не найбільше відповідає комуністичному ідеалові людини, принаймні серед усіх трьох більшовиків у Вавилоні. Перетворення продавця пурпурової глини на «червону» людину не обійшлося без радикальних змін особистості – Клим Синиця перемінився настільки, що його перестали пізнавати давні знайомі: «Той продавець червоної глини мав обидві руки, був лагідний, добрий хлопець, а цей, товариш уповноважений райпарткому, – непохитний і невблаганний, знав їхні прибутки краще за них самих» [Земляк : 153]. Тут уже актуалізується міфологічний мотив «другого народження», пов'язаного з комуністичною посвятою героя.

Одним із незабутніх образів роману «Лебедина зграя» є гойдалка, що її повісив Орфей Кожушний, аби привабити наречених для своїх дочок. Не без допомоги гойдалки дочки таки повиходили заміж: «Довше за інших Зінгерок вигойдувалася над урвищем Мальва – з усіма, хто полюбляв це романтичне місце і урвища над ним не страхався, аж поки не вигойдала собі мого дядька Андріяна» [Земляк : 11]. Рухи гойдалки символізують тілесне кохання, саме тому про Мальву сказано: «Мабуть, не було чоловіка, який би не мріяв політати з нею на гойдалці, незважаючи на всю її неславоньку» [Земляк : 14]. У романі «Лебедина зграя» неодноразово обіграється сексуальне значення гойдалки, наприклад, коли батько оповідача запитує у тривалий час відсутнього чоловіка Мальви: «“З ким це твоя вигойдувалася цієї ночі?” Гойдалку знімали на зиму, і батько, певна річ, робив цим прозорі натяки на Мальвину війнуватість» [Земляк : 13], або ж коли розповідається про двох із буксирної бригади: «Вони гойдалися довго й красиво, до третіх півнів» [Земляк : 241].

Якщо гойдатися – це кохатися, то не дивно, що гойдалка символічно пов'язана з колискою, а вираз «вигойдати сина» набуває в такому разі двозначності. Ця символічна лінія в творі починається з любові Мальви й Володі, а завершується тим, як стара Кожушна вигойдує їхнього сина: «Як потепліло, виносить його у ночвах на гойдалку й колише над прірвою. Немовля зовсім одвикло од хатньої колиски. Не інакше, як стара заповзялась виколихати з нього нового поета для комуни» [Земляк : 271].

Результати дослідження та висновки. Чільним міфом, на якому тримається нарація та ідеологія роману «Лебедина зграя» Василя Земляка, є міф про Вавилон та Вавилонську вежу. Цей міф символічно вказує на будівництво комунізму на українській землі й прогнозує ганебне завершення цього зухвалою проєкту. Міф про Вавилонську вежу в романі супроводжується концептами «велелюддя», «стовпотворіння», «змішання» та «розсіяння народів».

Як химерний роман «Лебедина зграя» сповнена гумористичних сцен та підтекстів. Високі теми, поважні проблеми й глибокі символи пропускаються у творі через призму іронії: наприклад, образи Вавилону, Вавилонської

вежі, вавилонської блудниці, вавилонської кари, вавилонських богів, вавилонського чорта, сотворіння людини з червоної глини тощо.

Василь Земляк створює образ «двох Вавилонів»: маємо «наш Вавилон» і «Вавилон месопотамський», «праведний» і «неправедний», «верхній» та «нижній», «старий» і «новий». Образ двоїстого топосу дозволив авторові символічно окреслити ворожнечу і розбрат, що зародилися у Вавилоні з часу появи там комуністів.

Найчастіше в романі йдеться про верхній та нижній Вавилони, причому ця топографічна

відмінність набуває глибокого сенсу. У «Лебединій зграї» більшовизм-комунізм символічно прив'язаний до «низу», «вгорі» ж перебуває заможне селянство, яке опирається свавіллям нової влади. Вагому символічну роль у романі відіграє переселення персонажів. Переміщення вниз пов'язане з втратою позитивних якостей, натомість перебування вверху чи рух угору означають моральне удосконалення героїв. Примітно, що переселення вниз персонажів «Лебединій зграї» супроводжується їхньою комунізацією, і навпаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земляк В. Лебедина зграя. Зелені млини. Романи. К., 1977. 624 с.
2. Самохвалов В. П. Психодіалітичний словник і робота з символами сновидінь та фантазій. Сімферополь, 1999. 184 с.
3. Ткаченко О. «Вавилонські каїни» Василя Земляка як реалізація інтерпретаційної моделі «розбрату за землю». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 2012. № 23. С. 21–25.
4. Biedermann H. *Dictionary of Symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them*. Plum, 1994. 480 pp.

REFERENCES

1. Zemljak V. (1977) *Lebedyna zghraja. Zeleni mlyny. Romany* [The Flock of Swans. Green mills. Novels]. Kyiv: Dnipro. (in Ukrainian)
2. Samokhvalov V. P. (1999) *Psychoanalytychnyj slovnyk i robota z symbolamy snovydinj ta fantazij* [Psychoanalytic dictionary and work with symbols of dreams and fantasies]. Simferopolj: Sonat. (in Ukrainian)
3. Tkachenko O. (2012) «Vavylonsjki kajiny» Vasylja Zemljaka jak realizacija interpretacijnoji modeli «rozbratu za zemlju» [“Babylonian Cains” of Vasyl Zemliak as a realization of the interpretation model of “discord for the land”]. *Visnyk Kyjivskjogho nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Foljklorystyka*, no. 23, pp. 21–25.
4. Biedermann H. (1994) *Dictionary of Symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them*. Plum. 480 pp.

O. P. TKACHENKO

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of History of Ukrainian Literature,
Theory of Literature and Literary Creativity,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
E-mail: tagabat@bigmir.net
<http://orcid.org/0000-0002-9643-9127>*

POETICS OF MYTH AND SYMBOLISM IN THE NOVEL OF VASYL ZEMLIAC “THE FLOCK OF SWANS”

Vasyl Zemliak's novel «The Flock of Swans» is characterized by transparent symbolism, the author often resorts to the associations with ancient history and uses the poetics of myth. In particular, the biblical image of the Tower of Babel runs through the entire work. The construction of the Tower of Babel symbolizes human haughtiness and arrogance, that in the novel is associated with the communization of the Ukrainian land and allows us to predict the inglorious end of this audacious project. Vasyl Zemliak uniquely interprets the concepts of «dispersion» and «the devil and all to do», which are accompanying to the construction of the Tower of Babel. Since humor is one of the basic features of the chimeric novel, the biblical symbolism is conceptualized not only on a serious level, but also with a laugh. It concerns such images as the Tower of Babel, the whore of Babylon, the Egyptian punishment etc. Also, in the novel Vasyl Zemliak ironically used

to the best effect the ancient myth about the creation of human from clay, alluding to the communist mixing (creation) of a new, so-called «red» human. In the narrative strategy of the novel, the image of «two Babylons» acquires great importance. Most often, it is referred to upper and lower Babylon, and at the same time this topographical difference is full of deep symbolic sense. In «The Flock of Swans», Bolshevism-Communism is symbolically tied to the «bottom», while the wealthy peasantry is «at the top» and resists the arbitrariness of the new authorities. The relocation of the characters plays an important symbolic role in the novel. Moving down means losing of positive qualities, while staying at the top or moving upwards means moral improvement. It is worthy of note that the downward relocation of the characters of «The Flock of Swans» is accompanied by their communization, and vice versa.

Key words: symbolism, myth, the Tower of Babel, dispersion, the devil and all to do.

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УДК 821.162.1Шульц.091

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.7>

Н. М. МАТОРИНА

*кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри полоністики і перекладу
факультету філології та журналістики,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: n.m.matorina@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-6012-5663>*

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЖЕРЕЛЬНУ БАЗУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ШУЛЬЦІВСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Визначення джерельної бази дослідження – один з перших і найважливіших етапів роботи над будь-якою науковою розвідкою. Правильний добір джерел сприяє розгортанню ефективних пошуків науковця. Особливого обговорення проблема потребує стосовно розвідок шульцівського спрямування насамперед завдяки універсальності творчої спадщини Бруно Шульца, який відомий у всьому світі як письменник, критик, філософ, теоретик літератури, епістолограф, художник, графік, педагог, перекладач тощо. Статтю присвячено презентації джерельної бази досліджень літературної творчості Бруно Шульца, зокрема певних її особливостей з урахуванням багатосторонньої спадщини митця, розмаїття граней якої демонструє оригінальні візії полілогу й «перегукування» одне з одним, говорячи сучасною термінологією, т. зв. кореспонденцію мистецтв. У розвідці пунктирно узагальнено взаємозв'язки та взаємовпливи між різними гранями багатоманітної спадщини Бруно Шульца; окреслено прозовий доробок Бруно Шульца в царині шульцівського українськомовного дискурсу; презентовано оригінальні літературні твори письменника, написані польською мовою; унаочнено епістолографічні, літературно-критичні, теоретико-філософські, образотворчі тощо роботи Майстра з метою їх використання як джерельну базу літературознавчих розвідок, а також оприлюднено перспективи подальших наукових напрацювань в окресленому напрямку. Авторка акцентує, що саме такий комплексний підхід допомагає дослідникові більш ґрунтовно й ретельно студіювати ту чи ту проблему шульцівського дискурсу літературознавчого спрямування.

Ключові слова: шульцознавство, Бруно Шульц, митець-універсаліст, компаративне літературознавче вивчення, джерельна база, кореспонденція мистецтв.

Постановка проблеми. Бруно Шульц (1892–1942) – відомий у всьому світі письменник, який писав польською і німецькою мовами, літературний критик, філософ, теоретик літератури, епістолограф, графік, художник, живописець, маляр, рисувальник, педагог, перекладач. Сьогодні літературні критики ставлять творчий доробок Бруно Шульца на один рівень із творами Марселя Пруста та Франца Кафки [Веснянка : online], його посмертна слава сягнула світового рівня. На жаль, через скрутні об'єктивні обставини з художньо-мистецького доробку Бруно Шульца зберіглося дуже мало, зокрема Юрій Андрухович припускає, що дотепер маємо лише 30 відсотків від усієї літературної спадщини Шульца [там само]. З іншого боку, сві-

това шульціана містить тисячі досліджень наукового, науково-популярного, популяризаторського тощо спрямування і продовжує поповнюватися безперервно. При цьому шульцознавці впевнені, що теми для досліджень шульцівського спрямування ще тривалий час не будуть вичерпаними. Знана українська шульцознавиця Віра Меньок слушно стверджує: «... у вивченні, популяризації та мистецькій інтерпретації геніального Бруно місця вистачить усім» [цит. за: Мартинович : online]. Відомий дослідник творчості Бруно Шульца Андрій Павлишин доречно додає: «Можу сказати напевне – немає загрози, що теми довкола нього [Бруно Шульца – Н. М.] вичерпаються» [Павлишин : 105]. Вочевидь проблема потребує певного обговорення.

Аналіз попередніх досліджень. У сучасному шульцознавстві зацікавлення творчістю й постаттю Бруно Шульца зростає, що засвідчують біобібліографічні видання, низка наукових розвідок і науково-популярних публікацій, рецензії, монографії, захист ґрунтовних дисертацій, присвячених Бруно Шульцу тощо. Чимало дослідників різноаспектно аналізували й аналізують спадщину Б. Шульца, про що свідчить зокрема покажчик бібліографії творів Бруно Шульца, а також досліджень, які висвітлюють життя й діяльність митця [Бруно Шульц (1892–1942)]. У вітчизняному науковому й науково-популярному дискурсах це праці Любомири Айзенбарт, Юрія Андруховича, Олени Бистрової, Юрія Винничука, Олени Галети, Леоніда Гольберга, Марка Гольберга, Наталії Гузеватої, Вікторії Дуркалевич, Анастасії Капралової, Ігоря Клеха, Катерини Ковалишин, Надії Колошук, Богдана Лазорака, Володимира Лопушанського, Віри Меньок, Романа Мниха, Андрія Павлишина, Юрія Покальчука, Віри Романишин, Олександра Рудяченка, Віталія Табачковського, Людмили Таран, Леоніда Тимошенка, Ольги Харлан, Лесі Хомич, Ігоря Чави та ін.

У зарубіжній теоретико-методологічній і літературознавчій царині особливу увагу привертають дослідження Марти Бартосік, Влодзімежа Болецкого, Гжегожа Гаудена, Малгожати Кітовської-Лисяк, Владислава Панаса, Станіслава Росека, Даріуша Конрада Сікорського, Єжи Фіцовського, Анджея Хцюка, Єжи Яжембського та ін. Вочевидь, що науковці описують джерельну базу, якою послуговуються у своїх дослідженнях. На жаль, не завжди при цьому враховують універсальність знаного митця, множинність його талантів, зокрема присутність Бруно Шульца в малюнках, рисунках, ілюстраціях і, навпаки, варіанти наявності малярських, графічних чи ілюстративних шульцівських штрихів у його прозових текстах тощо, між тим факт існування такої присутності призводить до певних особливостей щодо добору джерельної основи того чи того дослідження.

Метою наукової розвідки є акцентування своєрідності джерельної бази досліджень літературної творчості Бруно Шульца з урахуванням особливостей багатосторонньої спадщини

митця, розмаїття граней якої демонструє оригінальні візії полілогу й «перегукування» між ними, тобто т. зв. кореспонденцію мистецтв. Досліджуючи комплексно й поглиблено той чи той аспект прозових творів Бруно Шульца, не можливо не враховувати взаємовідношень і взаємовпливів усіх візій творчої спадщини митця: діалектика таких стосунків різноманітна, яскрава, іноді навіть несподівана.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких основних **завдань**: 1) сюжетно з'ясувати «співпрацю», взаємозв'язки та взаємовпливи між різними гранями багатоманітної спадщини Бруно Шульца; 2) виокремити прозовий доробок Бруно Шульца в царині шульцівського українськомовного дискурсу, залучивши найновішу інформацію; 3) унаочнити оригінальні літературні твори письменника, написані польською мовою; 4) упорядкувати епістолографічні, літературно-критичні, теоретико-філософські, образотворчі тощо роботи Майстра, довівши потребу їх використання як джерельну базу літературознавчих розвідок.

Об'єкт дослідження – творча спадщина Бруно Шульца, **предмет дослідження** – джерельна база наукових досліджень літературознавчого спрямування знаного польського митця Бруно Шульца в царині прозових творів письменника. Особливість об'єкта і предмета дослідження, мета статті зумовили застосування таких **методів**: описовий, компаративістський, історико-літературний, історико-біографічний, текстологічний, а також елементи компонентного аналізу.

Презентація джерельної бази літературознавчих досліджень шульцівського спрямування, зокрема певних її особливостей з урахуванням універсальності творчої спадщини митця, який залишив непересічний творчий доробок у багатьох видах мистецтв і презентував оригінальні візії полілогу, «перегукування» літератури, літературної критики, живопису, епістолографії, освітології, перекладацького мистецтва тощо зумовлює **актуальність дослідження** і сприяє в певний спосіб узагальненню й оновленню інтерпретації літературної творчості Бруно Шульца в міжкультурному просторі галицького пограниччя, а також поширенню шульцівського мистецько-літературного дискурсу, зокрема й на українських теренах.

Виклад основного матеріалу. Відомий дослідник життєпису і творчої спадщини Бруно Шульца Єжи Фіцовський акцентував на унікальному таланті Бруно Шульца: «Трапляється, що деякі письменники наче на узбіччі своєї творчості займаються як аматори ще й рисунками чи навіть живописом, буває й навпаки – нам відомі письменницькі спроби художників. Однак надзвичайно рідко буває, коли митець є професіоналом в обох царинах, коли вони є для нього рівноцінними. Саме такий рідкісний дуалізм наявний у творчості Шульца» [Фіцовський : 491]. Дозволимо уточнити характеристику Єжи Фіцовського: Бруно Шульц залишив слід у всьому, за що брався – у кожній із царин мистецтва чи сфер діяльності, іноді досить віддалених одна від одної, митцеві вдалося досягнути неабияких висот. Саме такий плюралізм (не дуалізм) талантів мав вияв у творчості Бруно Шульца. Завдяки цьому вважаємо Бруно Шульца митцем-універсалістом, т. зв. мульти-талантом, у багатогранній спадщині якого спостерігаємо дивовижний різноманітний синтез шульцівських талантів. Так, плідно взаємодіють Шульц-письменник і Шульц-графік, і для кращого розуміння літературної поезики Бруно Шульца треба завжди бути уважним і до його ілюстрацій, малюнків; у літературно-критичних статтях поєдналися, активно «співпрацюючи», талант аналітика й письменника; у педагогічній діяльності – насамперед талант педагога й митця тощо. Бруно Шульца можна назвати художником у літературі (про всі письмові твори автора), белетристом у живописі (про рисунок, графіку, акварель, олійні роботи тощо) і т. ін. Ось чому, аналізуючи літературну творчість митця, до джерельної бази потрібно залучати не лише прозові твори митця, а й інші – епістолярні, образотворчі, критичні, теоретико-філософські тощо – доробки Майстра.

Завдання наукової розвідки не передбачає докладну характеристику кожної з категорій джерел, проте деякі з них за своїми особливостями заслуговують більш поглибленого аналізу як предмет дослідження. Отже, презентуємо джерельну базу літературознавчих наукових досліджень шульцівського спрямування.

Домінантним для дослідження є прозовий доробок митця, по-перше, в українськомовному дискурсі, по-друге, у дискурсі оригі-

нальному, польськомовному. В українськомовній царині це диалогія оповідань «Цинамонові крамниці» (15 новел) і «Санаторій під Клепсидрою» (13 новел); новели, не опубліковані в першодруках цих збірок (4 оповідання) [Шульц Б. Цинамонові крамниці] і нещодавно віднайдена новела «Ундуля» [Шульц Б. (Верон Марселій). Ундуля].

На сьогодні потужний колектив перекладачів прозових творів Бруно Шульца українською мовою нараховує 17 авторів [Маторіна], до них долучилися перекладачі літературно-критичного й епістолярного шульцівського дискурсу. Кожен із них є фахівцем з польської мови, перекладачем, оригінальним мислителем і – саме це є визначальним у нашому випадку – фахівцем із *власним прочитанням* [вид. авт. – Н. М.] Бруно Шульца. Своє призначення у площині українського шульцознавства А. Павлишин (і не лише) вбачає в тому, щоб «бути консервативним полюсом перекладача, який максимально розчиняється в авторі, жертвує своєю ідентичністю для того, щоб спробувати найадекватніше передати особливості мови, стилю, світобачення письменника, розібрати і деконструвати те, що заховане десь у глибині його текстів, щоб невидимо передати це українському читачеві» [Павлишин : 45]. На практиці так виходить не завжди, тому обов'язковим складником джерельної бази літературознавчих досліджень шульцівського спрямування, як було зазначено вище, є оригінальні твори, написані польською мовою: збірка новел «Sklepy cynamonowe. Sanatorium Pod Klepsydrą», оповідання «Jesień», «Republika marzeń», «Kometa», «Ojczyzna», «Undula», а також «Księga listów» і «Eseje literackie i krytyczne» [Schulz / forum].

До наукового обігу дослідження за необхідності вводиться спадщина Шульца-епістологафа, яка містить вцілілі листи до друзів, колег, партнерів у видавничих і мистецьких починаннях, освітянських установ, а також віднайдені листи до Бруно Шульца; оприлюднено матеріали у збірці «Книга листів» [Шульц Б. Книга листів]. Укладач збірки Єжи Фіцовський у передмові до другого видання, переробленого й доповненого, наголошує: «То лише мізерні рештки *надзвичайно рясної безповоротно загублої епістографічної збірки* [вид. авт. – Н. М.], яку Шульц

упродовж багатьох років дбайливо розкладав у певному порядку та накопичував» [цит. за: Шульц Б. Книга листів : 5].

Враховуємо епістолографію Бруно Шульца під час аналізу прозової творчості письменника тому що, по-перше, витоки шульцівського письменства потрібно шукати саме в епістолярній спадщині Бруно Шульца, «прототипами» перших шульцівських оповідань були саме його листи: «... листи спершу були для Шульца єдиним різновидом літературної творчості. Але й ота, пізніша, професійна, народилася власне з епістолярного спілкування, призначеного для єдиного читача – адресата» [Шульц Б. Книга листів : 7]; по-друге, листи Бруно Шульца є цінним автентичним біографічним джерелом; по-третє, вони містять цікаву інформацію щодо особливостей використання художнього слова, бо, як відомо, через необов'язковість оприлюднення власних листів письменники відчують себе нескутими законами художньої умовності, тому оповідальна манера їхніх епістолярних творів, на противагу оповіді художнього твору, стає більш вільною, невимушеною.

Крім цього, до джерельної бази дослідження залучено збірку «Літературно-критичних нарисів» в опрацюванні Малгожати Кітовської-Лисяк, яку вперше переклала українською мовою Віра Меньок. Це літературно-критичні, теоретично-літературні та філософські тексти Шульца-критика, Шульца-філософа й Шульца – теоретика літератури [Шульц Б. Літературно-критичні нариси]. У вступі до «Літературно-критичних нарисів» М. Кітовська-Лисяк зауважує: «... Найважливішим є те, що поруч з рештою доробку письменника ці тексти складають окремий том, який доповнює “повне видання” творів автора “Санаторію під клепсидрою” і хоча б якоюсь мірою повертає читачам майже повного Шульца» [цит. за: Шульц Б. Літературно-критичні нариси: 5].

Для ще більшої ґрунтовності того чи того літературознавчого дослідження потрібно залучати «Книгу образів» Бруно Шульца, яку зібрав, упорядкував, написав коментар Єжи Фіцовський, переклала українською Леся Лисенко [Фіцовський]. Праця містить майже 500 графічних робіт, ілюстрації до власних оповідань, малюнки в техніці кліше вера, олівцеві нариси,

екслібриси, акварелі, гравюри, замальовки тощо Шульца-художника, як-от: цикл графіки «Книга ідолопоклоніння», серія графічних ілюстрацій до першого видання «Фердидурке» Витольда Гомбровича (1938), стінопис на віллі Ландау (Дрогобич), п'ять фрагментів якого зберігаються в музеї «Дрогобиччина» тощо. Тематично – це юначий зошит для заміток та ілюстрацій до прози, ню, автопортрети, портрети, повози, сцени ідолопоклонства, «месіанські» сцени, зустріч тощо. Андрій Павлишин зазначає: «... Бруно встиг залишити нам лише дві збірки оповідань і жменю листів. Якби був опублікований його пропаллий роман, загинула у вогні третя збірка прози, наступні тексти, то він би утвердився, як живий класик» [цит. за: Мартинович : online].

Висновки. Вочевидь під час дослідження прозових творів Бруно Шульца, крім оповідань письменника як українською, так і польською мовою (мовою оригіналу), до літературної джерельної бази потрібно обов'язково залучити епістолографічні, літературно-критичні, теоретико-філософські, образотворчі тощо роботи Майстра, що дивовижно співпрацюють і взаємодіють, допомагаючи дослідникові більш ґрунтовно й ретельно студіювати ту чи ту проблему літературознавчого спрямування. Студії над літературно-прозовою спадщиною Бруно Шульца з використанням доробку його творчості в суміжних мистецтвах уможливають унаочнення несподіваних нюансів, важливих в історико-літературному аспекті; сприяють новому прочитанню й усебічному опануванню прозової шульцівської спадщини. Симбіоз талантів, які у Бруно Шульца, на нашу думку, є майже рівнозначними, збагачує метафорику прозових й образотворчих його витворів, слугує глибшому розумінню психології шульцівських персонажів, розширює можливості інтерпретації як художньої, так і рисувальної спадщини митця; літературний художній світ завдяки образотворчим паралелям отримує візуальне «доопрацювання» і навпаки. Предметом наших подальших студіювань стануть питання щодо джерельної бази досліджень літературознавчого спрямування знаного польського митця в царині творів про Бруно Шульца.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бруно Шульц (1892–1942): бібліографічний покажчик / уклад. Н. М. Рішаві; редактор С. Ю. Фартушок; рецензенти: В. В. Меньок; Г. Юзефчук; відпов. за вип. М. М. Дмитрів; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Бібліотека. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 210 с.
2. Веснянка О. Бруношульцманія. *Sait DW*. 06.12.2012. URL: <https://p.dw.com/p/16wIn>.
3. Мартинович Ю. День народження Бруно Шульца. Геній з Дрогобича, який міг би отримати по війні Нобелівську премію. *Еспресо. Захід*. 12 липня 2021 р. URL: <http://surl.li/hbogm>.
4. Маторіна Н. Українськомовні переклади шульцівської художньої прози: наукометричний аспект. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»* / ред. кол. Марія Федурко (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 52. С. 45–52.
5. Павлишин А. «Нам і далі загрожує вічність». Київ: Дух і Літера, 2021. Вид. 2-ге. 352 с.
6. Фіцовський Є. Бруно Шульц. Книга образів. Київ: Дух і літера, 2014. 560 с.
7. Шульц Б. (Верон Марселій). Ундуля / переклад з польської С. Бреславська. *Збруч*. 15.01.2022. URL: <https://zbruc.eu/node/109940>.
8. Шульц Б. Книга листів / укл. Єжи Фіцовський; пер. з пол. А. Павлишин. Київ: Дух і літера, 2002. 360 с.
9. Шульц Б. Літературно-критичні нариси / опрацювання та передмова – Малгожата Китовська-Лисяк; переклад з пол. та післямова – Віра Меньок. Київ: Дух і літера, 2012. 176 с.
10. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича: оповідання; переклад з польської. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. Вид. четверте. 384 с.
11. Schulz / forum. Бібліографія. Твори Шульца. URL: <http://surl.li/jgndl>.

REFERENCES

1. Bruno Shults (1892–1942): bibliograficzny pokazchych (2018) [Bruno Schulz (1892–1942): bibliographic index] / uklad. N. M. Rishavi; redaktor S. Yu. Fartushok; retsenzenty: V. V. Menok; G. Yuzefchuk; vidpov. za vyp. M. M. Dmytriv; Drohobytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka, Biblioteka. Drohobych: RVV DDPU im. I. Franka (in Ukrainian).
2. Vesnianka O. (2012) Brunoshultsomania [Brunoschulzmania]. *Sait DW*. 06.12.2012. URL: <https://p.dw.com/p/16wIn> (in Ukrainian).
3. Martynovych Yu. (2021) Den narodzhennia Bruno Shultsa. Henii z Drohobycha, yakyi mih by otrymaty po viini Nobelivsku premiiu [A genius from Drohobych who could have won the Nobel Prize after the war]. *Espresso. Zakhid*. 12 lypnia. URL: <http://surl.li/hbogm> (in Ukrainian).
4. Matorina N. (2022) Ukrainskomovni pereklady shultsivskoi khudozhnoi prozy: naukometrychnyi aspekt [Ukrainian-language translations of Schulz's literary prose: scientometric aspect]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia»* / red. kol. Mariia Fedurko (holovnyi redaktor) ta in. Drohobych: Vydavnychiy dim «Helvetyka». Vyp. 52, ss. 45–52 (in Ukrainian).
5. Pavlyshyn A. (2021) «Nam i dali zahrozhuie vichnist» [«We will continue to face eternity»]. Kyiv: Dukh i Litera. Vyd. 2-he (in Ukrainian).
6. Fitsovskiy Ye. (2014). Bruno Shults. Knyha obraziv [Bruno Schulz. Book of images]. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].
7. Shults B. (Veron Marselii). (2022) Undulia [Undulia] / pereklad z polskoi S. Breslavska. *Zbruch*. 15.01.2022. URL: <https://zbruc.eu/node/109940> (in Ukrainian).
8. Shults B. (2012). Knyha lystiv [Book of letters] / ukl. Yezhy Fitsovskiy; per. z pol. A. Pavlyshyn. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].
9. Shults B. (2012) Literaturno-krytychni narysy [Eseje literackie i krytyczne] / opratsiuvannia ta peredmova – Malgozhata Kytovska-Lysiak; pereklad z pol. ta pisliamova – Vira Menok. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].
10. Shults B. (2017) Tsynamonovi kramnytsi ta vsi inshi opovidannia v perekladi Yuriiia Andrukhovycha: opovidannia; pereklad z polskoi [Cinnamon Shops and all other short stories in translation by Yurii Andrukhovych: stories; translated from Polish]. Kyiv: A-BA-BA-NA-LA-MA-NA (in Ukrainian).
11. Schulz / forum. Бібліографія. Твори Шульца. URL: <http://surl.li/jgndl> (in Polish).

N. M. MATORINA

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Postdoctoral Student at the Department of Polonistics and Translation
of the Faculty of Philology and Journalism,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: matorina.n.m@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-6012-5663>*

ON THE ISSUE OF THE SOURCE BASE OF LITERARY RESEARCH IN THE SCHULZ DIRECTION

Determining the source base of the research is one of the first and most important stages of work of any scientific investigation. The correct selection of sources contributes to the deployment of effective searches of the scientist. The problem requires a special discussion concerning explorations of the Schulz direction, primarily due to the universality of the creative heritage of Bruno Schulz, who is known throughout the world as a writer, critic, philosopher, literary theorist, epistolographer, artist, graphic artist, educator, translator, etc. The article is devoted to the presentation of the source base of studies of the literary work of Bruno Schulz, in particular, certain of its features, taking into account the multifaceted heritage of the artist, the diversity of which demonstrates the original visions of the polylogue and “overtones” with each other, speaking in modern terminology, the so-called correspondence of arts. The investigation summarizes the interrelationships and interactions between the various facets of Bruno Schulz’s multifaceted heritage; the prose work by Bruno Schulz in the realm of the Schulz Ukrainian-language discourse is outlined; the writer’s original literary works written in Polish are presented; epistolographic, literary-critical, theoretical-philosophical, visual, etc. works by the Master are visualized in order to use them as a source base for literary studies, as well as the prospects of further scientific developments in the outlined direction are made public. The author emphasizes that it is such a complex approach that helps the researcher to study this or that problem of the Schulz discourse of the literary direction more thoroughly and carefully.

Key words: Schulz studies, Bruno Schulz, universalist-artist, comparative literary studies, source base, correspondence of arts.

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УДК811.112.2'373.421

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.8>

І. С. КАЗИМІР

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри англійської мови,

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька область, Україна*

Електронна пошта: kazymir.iryua@kpmi.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0230-4281>

ОСОБЛИВОСТІ ГАЗЕТНОГО МІКРОКОНТЕКСТУ В МЕЖАХ КАТЕГОРІЇ КОНТЕКСТУАЛЬНОЇ СИНОНІМІЇ

Інтенційно-ситуативна зумовленість дискурсивного простору тексту завжди є пріоритетним об'єктом дослідження таких інтегративних дисциплін як прагматистика, лінгвокультурологія, дискурсивна лінгвістика, соціолінгвістика та контекстна лінгвістика зокрема.

Реферована стаття покликана розв'язати проблему категорії контекстуальної синонімії на матеріалі газетного мікроконтексту. Актуальним вбачається вивчення лексико-синонімічної одиниці у процесі контекстуалізації. Синонімія як семантико-категоріальне явище у мові може розглядатися тільки на рівні контексту, так як адекватність сигніфікативного змісту слів та виразів визначається в рамках всього висловлювання. Непряме значення у мові нерозривно пов'язане з контекстними умовами його вживання, а саме з контекстом. Межі асоціативних зв'язків, на яких ґрунтується перенесення значення (незалежно від основи перенесення), їх розуміння і точність авторської передачі, залежить від структури контексту, з одного боку, а з іншого боку, як механізму, що дозволяє в певних межах обирати потрібні лексичні одиниці для створення образності. Виявлено, що метафора внаслідок своїх можливостей називає явища, які розташовані дистантно, і пов'язані якими-небудь асоціативними зв'язками займає чільне місце у газетних текстах, де слугує однією з ключових ланок розвитку полісемантизму слова, та поліфонії газетного тексту зокрема. У статті характеризується поняття “контекст”, “контекстуальність”, “газетний мікроконтекст” та “ілокутивно-маркований газетний мікроконтекст”. Зазначено, що категорія контекстуальної синонімії на матеріалі сучасного газетного дискурсу функціонує на вербально-семантичному, формальному та мотиваційному рівнях. Висвітлено персуазивний потенціал категорії контекстуальної синонімії на матеріалі британської періодики. Розглядається типологія контекстів в дискурс-аналізі.

Ключові слова: ілокутивно-маркований газетний контекст, газетний мікроконтекст, газетний макроконтраст, контекстуальна синонімія, пресупозиція, контекстуальність.

Постановка проблеми. Вивчення лексичної семантики, у тому числі синонімії, омонімії та антонімії, в контекстуальному аспекті створює актуальні передумови для вирішення загальної проблеми мовної номінації, зокрема лексичної. Явище синонімії розкривається сигніфікативним оточенням, створюваним рамками словесного оточення та тексту. Цей розряд можна назвати сигніфікативним контекстом. Другий розряд складають фактори, що відносяться до самих предметів та явищ, точніше до знань контекстів про відповідні предмети та явища. До них мають бути віднесені знання реалій та неологізмів, суть яких декодується не внутрішнім контекстом, а, так би мовити, матеріальним контекстом, до якого можуть бути зараховані

демонстрації самих предметів, їх зображення, схеми та графіки та різні описи, що стосуються самого денотату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до вивчення феноменів ситуативного змісту ще відзначається наприкінці XIX століття (W. Wundt, J. Dewey). У 80-90 роках XX століття виникає течія контекстуалізму у міждисциплінарних позиціях (філософія, соціологія, релігієзнавство, психологія, історія, прикладні науки) [Dijk T. van 2008 : 11]. У сучасних антропоцентричних дослідженнях контекст є невід'ємним елементом дискурсу (Slama-Cazacu T, Thomas J, Verschueren J.). Показовим та релевантним, нам видаються, дослідження орієнтовані на когнітивне осмислення цього

явища (Gumperz J., Langacker R., Морозова Е., Ковальчук Л.). Важливо відзначити дослідження, яке здійснювалось на теренах України, а саме Людмили Ковальчук, де ґрунтовно вивчається поняття “контекст” та “контекстуальність” у сучасному англomовному художньому дискурсі. У праці розробляється структура контексту та виявляються особливості реалізації контекстуальності у художньому дискурсі. Професорка Наталія Кравченко досліджує типологію контексту в дискурс-аналізі, що, відзначимо, значно ближче корелює з нашим дослідженням. Іноземними вченими вивчаються контекстуальні кореляції семантичної подібності та контекстуальні антоніми прикметників [George A. Miller & Walter G. Charles 1989, 1991], де зв’язок між семантичною та контекстуальною подібністю досліджується для пар іменників, які змінюються від високої до низької семантичної подібності. Смилова подібність в межах цих досліджень оцінюється суб’єктивними оцінками, а контекстна подібність оцінюється методом сортування реченневих контекстів. Утім, на сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження контексту у вивченні ситуативних мовних одиниць на матеріалі сучасних медіа-текстів з опертям на когнітивно-дискурсну парадигму. **Мета** дослідження полягає у вивченні газетного мікроконтексту з позицій контекстуальної семантики. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: схарактеризувати поняття “контекст”, “контекстуальність”, “газетний мікроконтекст”; виокремити категорію контекстуальної синонімії. на вербально-семантичному, лінгвокогнітивному та мотиваційному рівнях; конкретизувати персуазивний потенціал категорії контекстуальної синонімії на матеріалі британської періодици.

Виклад основного матеріалу. За класичним визначенням у термінологічній енциклопедії, контекст є семантико-граматичною й комунікативною єдністю певного текстового елемента (слову, висловлення, періоду) із текстовим і ситуативним оточенням як індикатором значення й функціональної ваги цього елемента, де рух від слова до його контексту, зокрема, й до тексту в цілому є герменевтичним колом, що сприяє розумінню та тлумаченню змісту [Селіванова 2006: 251-252]. На сьогодні існує

чимало трактувань поняття “контексту”, утім, ми схилиємося до найширшої дефініції, запропонованої представником Лондонської лінгвістичної школи Дж. Фьорсом. Такий контекст містить індикації не лише текстового масиву, але й глобальних умов оптимального забезпечення комунікації, а саме її мети, соціального та культурного середовища комунікації. Це трактування позначає контекст як глобальний, комунікативний чи ситуаційний феномен. Іншими словами – конситуація. Т. ван Дейк пропонує кілька постулатів визначення контексту. По-перше, пропонується розглядати контексти як суб’єктивні конструкти на противагу більшості теорій, які приписують контекстам об’єктивні властивості соціальних, політичних чи культурних ситуацій. Це не означає, що у контекстів не може бути об’єктивних властивостей (наприклад, простір та час). Мається на увазі, що будь-які соціальні ситуації можуть впливати на дискурс лише після їхньої суб’єктивної інтерпретації учасниками дискурсивного процесу. Наступний постулат закономірно впливає з попереднього: контексти – це ментальні моделі особливого роду, які називаються контекстуальними моделями. Ці моделі відображають релевантні властивості комунікативного оточення епізодичною (автобіографічною) пам’яті та контролюють виробництво та розуміння дискурсу. Таким чином, те, що було прийнято називати об’єктивним впливом суспільства на дискурс, пропонується замінити впливом багатьох в чому суб’єктивних контекстуальних моделей. Водночас контексти соціально обумовлені, тобто мають цілком конвенційну основу в ідеологіях, знаннях, граматиці, правилах, норм, цінностей та інших компонентах когніції певної дискурсивної спільноти. Це дає можливість виявити структури контексту в міжсуб’єктивному вимірі, що в комунікації апріорі має пріоритет щодо суб’єктивного чинника [Dijk T. van 2008].

Засновник Лондонської лінгвістичної школи Дж. Фірс вказує на те, що кожне поняття існує в ситуативному контексті, який на сьогодні трактують ще конситуацією. Широкий погляд визнання контексту дозволяє нам розмежовувати контекст на локальний (мікроконтекст) та глобальний (макроеконтекст), лінгвальний та okazіональний, експліцитний та імпліцитний,

психологічний та культурний, операційний та комунікативний [Firth 1957 : 96-97].

Вузьке значення контексту зводиться до розуміння контексту як певного текстового фрагменту з притаманною семантикою (котекст) [Харріс 1952: 238]. Цей підхід актуалізується в межах семантичних конфігурацій того чи того значення (гасіння, компенсація, ідентифікація) [Harris 1952: 238]. Широке розуміння контексту дозволяє вивчати контекст за межами тексту, а саме глобальних умов чи соціально-культурної природи тієї чи тієї ситуації [Verschuere 1999; Gumperz 1992; Duranti 1995; Dijk T.A. van 2008; Firth 1952].

Контекстуальність є ознакою певної етнічної культури, що передбачає різний ступінь важливості контексту комунікативної ситуації, фонових знань для розуміння змісту вербального висловлення. Теорія контекстуальності розроблялась американським лінгвістом Е. Холлом у 1976, який розмежував висококонтекстні та низькоконтекстні культури. В межах нашого дослідження трактуємо контекстуальність як ситуативний індикатор події, явища чи особи в межах фонових знань для розуміння того чи того вербального контенту [Hall 1990].

Наталя Кравченко розмежує десять основних позицій, які впливають на розуміння контексту: глобальний контекст, надтекстуальний / інтертекстуальний контекст, текстуальний контекст, комунікативний контекст, етнокультурний контекст, ситуаційний контекст, контекст локальних інтеракцій [Кравченко: 2008].

Вивчаючи контекстуальну синонімію з операціями на її когнітивно-суб'єктивну складову, яка є ментальною репрезентацією того чи того явища чи події, важливо на матеріалі газетних текстів як об'єктів медіалінгвістики, звертатися до інтертекстуального та інтердискурсивного контекстів. У нашому дослідженні пропонуємо уніфікувати в один – інтертекстуально-дискурсивний контекст. Такий підхід розуміння контексту в межах матеріалу контекстуальної синонімії характеризується емергентними інтертекстуальними сценаріями у вигляді концептуальних метафор, метонімії, метафтонімії чи перифрастичних номінацій. Інтердискурсивний контекст формується на матеріалі медіатекстів, які транслюють політично-соціальну тематику, де відбувається реконтекстуалізація

тієї чи тієї інформації. Контекстуальні синоніми є виразниками інтертекстуально-дискурсивного контексту. Слушно зауважено, що саме когнітивна складова комплексу в дискурсивній інтеракції є безпосередньою ланкою між соціумом і текстом.

Розуміння контексту в межах дискурс-аналізу є сукупністю синхронізованих знань комунікантів про усі фактори та аспекти дискурсивного семіозису, які генерують текстові значення, виокремлюючи текст із семіозису, співвідносячись з контекстуальними моделями світу. Взаємодія і перетин контекстів адресанта і адресата є умовою реалізації дискурсу. Наталя Кравченко зауважує, що контекст виникає в результаті інтеракції у вигляді контекстуальних фреймів когнітивного та інтерпретаційних, куди входять ситуаційні моделі. Така інтеракція відбувається між журналістом та читачем [Кравченко: 2008].

Інтертекстуальність є характерною рисою сучасних медіа-текстів. Таке послугування інтертекстуальними елементами уможливить найефективніше та найточніше передати ту чи ту актуальну інформацію. Комунікація реалізується за умови, якщо елементи прояву контекстуальних синонімів у адресанта та адресата збігатимуться. У газетних текстах такі фонові знання актуалізують ситуаційний контекст.

Газетний текст, який приймає ту чи ту перифрастичну номінацію наповнюється оказіональним лексичним фоном, де референт (особа, явище, подія) отримує нове асоціативне значення.

У зв'язку з тим, що в системі мови всі елементи пов'язані синтагматичним і парадигматичним зв'язком, то, природно, що контекст є насамперед граматично-організованою єдністю, у якому реалізується семантика одиниць всіх рівнів. Цей граматико-синтаксичний контекст у межах окремих одиниць утворює перший вигляд контекстної семантики. Там, де починається зв'язок її в межах пропозиції, а між самими пропозиціями виникає умова для семантичного контексту, утвореного текстом. Як у граматичному, так і у текстовому контексті (або, для термінологічної зручності, в мікротамакроконтексті) реалізуються характеристики контекстної семантики. Значення слова, що розкриває денотативний зміст у прямій та

нейтральній позиції, фіксується контекстом завжди чітко та найпростішим шляхом. Значно складніша ситуація з такими значеннями слова, які пов'язані з так званими відтінками, подібними значеннями, що входять до загальної сфери конотації. За заувагами В. Фляйшера, “уся непрямая інформація в слові позначається терміном „конотація”... системні умови розмежування лексико-семантичних варіантів слів виступають показниками коректної сполучності слів, а мовний контекст здатний зняти лексичну двозначність слів шляхом розширення лексичного мінімуму. Якщо системний контекст містить мінімальні лексичні поєднання, то мовний контекст може включати цілі фрази, синтаксичні синтагми, пропозиції” [Fleischer 1978: 543].

Релевантно у нашому дослідженні використовувати мовний контекст при вивченні дистантного розташування категорії контекстуальної синонімії на прикладі номінативної варіативності.

Під конотацією розуміються ті відтінки, які збуджують у читача асоціації різного характеру – емоційно позитивні та емоційно негативні тощо. Природно очікувати, що конотативні асоціації будуть найбільш тісно пов'язані з контекстом, обсяг якого коливатиметься в залежності від типовості або особливості відповідних асоціацій. Діапазон контекстної пов'язаності конотативних значень простягається від майже жорсткої текстової визначеності до вельми вільної і навіть неоднозначної асоціації. У зазначеній роботі В. Фляйшер класифікує конотації таким чином: а) конотації, пов'язані з типовими асоціаціями, фіксовані в самій мовній системі, тобто в типових текстах, як, наприклад, асоціації, які легко укладаються в стандартний контекст у разі сприйняття таких слів (*hero, comedy*); б) конотації, що вимагають досить широкого контексту для однозначного сприйняття з відповідними асоціаціями (*president, democracy, illness*); в) конотації суб'єктивних властивостей, які не регулюються певним контекстом і, отже, не входять ні до системи мови, ні моделі екстралінгвістичного порядку. Так, асоціації зі значенням самих звичайних слів, наприклад *health*, завжди дуже індивідуальні і обмежуються контекстом; г) текстові конотації – найпоширеніший вид контекстного вирішення

їхнього однозначного змісту, що вимагає тонкого аналізу та грамотного підходу при створенні самого тексту, особливо у перекладацькій діяльності [Fleischer 1978: 543].

Явище конотації є перспективною галуззю лінгвістичного дослідження щодо газетного контексту, оскільки тут вирішуються не лише питання багатозначності слова та їх реалізації в комунікативних актах, а й питання стилістичних та психологічних особливостей, які пов'язуються з нормами грамотного слововживання та текстоутворення. Важливу роль приписують контексту у встановленні синонімічності значень слів і цілих словосполучень, які одержують у певних умовах контексту ідентичний зміст, або, за іншою термінологією, однакову функцію.

До прикладу:

“We need to see more open-mindedness and creative thinking to get a deal done and that's what we hope to see over the next few weeks.”

(*Dayly Express, 16/ 01/ 2022*)

Контекстуальні синоніми *open-mindedness, creative thinking* розглядається як контекстуальна синонімія на тій підставі, що в цьому контексті лексико-семантичні одиниці характеризуються самостійними значеннями, і нівелюються поза контекстом. Актуалізується сема “ефективність”. Проте навряд чи контекст призначений у випадках для зрівнювання значень різних слів. Роль контексту у разі зводиться до звичайній його ролі – виявлення конкретного значення певного абстрактного змісту слова. У наведеній фразі контекст створює ілюзію появи синонімії, тоді як в основі цього явища лежить не зрівняння значень, а реалізація закладених у них конкретних значень.

Наступний приклад вказує на те, що контекстуальні синоніми актуалізуються в межах градаційних прагмем на позначення негативних наслідків у випадку бездіяльності:

Tedros added: “If we don't take this opportunity now, we run the risk of more variants, more deaths, more disruption and more uncertainty. So let's seize this opportunity.”

(*THE GUARDIAN, 14/09/2022*)

Функціонування будь-якої одиниці мови практично здійснюється в межах цілого дискурсу. Але контекст у рамках дискурсу (макроконтекст) за своєю природою суттєво від-

різняється від мікроконтексту. Якщо для мікроконтексту основним механізмом служить конкретизація слів у відповідних групах словосполучень, то в макроконтексті вирішальним фактором є попередні знання можливого значення як окремих слів, так і словосполучень. Попередні знання є не що інше, як явище **пресупозиції**, програмує відповідне однозначне розуміння окремих слів усередині фрази, і, отже, всієї фрази:

The Organisation for Economic Co-operation and Development called for “strong, inclusive, green, resilient” recovery.

(THE GUARDIAN, 28/12/2022)

Пресупозиція у наведеному прикладі здатна актуалізувати у читача його фонові знання про ту чи ту ситуацію. Контекстуальні прикметники, які контактено розташовані об’єднуються спільною семою ‘особливості здорового стану’.

Семантичний контекст через пресупозицію, безсумнівно, присутній у будь-якому тексті, і певною мірою він маркує межі тексту, зв’язки в якому набувають уже не формального характеру, а смислового. Якщо в межах мікроконтексту речення визначальним є сукупність синтаксичних засобів (управління, узгодження, порядок слів тощо. буд.), то у макроконтексті – заданість сенсу відрізків висловлювання, що зумовлює розуміння наступної фрази [Cooper 1974 : 18].

Наше дослідження виконується в межах фактографічного рівня (інформаційні репортажі) та аналітичного (статті, огляди). Ілокутивна організація тексту є релевантним фактором комунікативно-прагматичної спрямованості газетних публікацій. Ілокутивні маркери у газетному тексті переслідують певні комунікативні цілі, інтенції та установки для досягнення мовного впливу. У світлі наряду лінгвопрагматики, таким маркерам характерна ілокутивність для отримання перлокутивного ефекту. Ілокутивно-маркований газетний мікроконтекст відрізняється послугуванням чималою кількістю образних засобів мови у вигляді категорії контекстуальної синонімії.

В межах виявлення вербально-семантичного, лінгвокогнітивного та мотиваційного рівнів пропонуємо виокремити категорію контекстуальної синонімії. Теорія когнітивно-дискурсивної організації газетних текстів дозволяє

деталізувати та конкретизувати персуазивний потенціал категорії контекстуальної синонімії. На формальному рівні газетний мікроконтекст проявляється у вигляді метафори чи метонімії:

He told LBC: “I think that President Zelensky has proved to be a quite remarkable leader of his people – he’s rallied them and he’s been their voice.”
(MIRROR, 24/04/2022)

У наведеному прикладі актуалізуються перифрастичні номінації як прояв контекстуальної синонімії політичного діяча в особі президента України **Володимира Зеленського**: *President Zelensky – a quite remarkable leader – their voice*. Перифрастичні номінації вживаються у вигляді епітету (*a quite remarkable leader*) та метонімії (*their voice*). Наступний випадок метафори, яка представлена категорією контекстуальної синонімії знаходимо у словах Бориса Джонсона, адресованих очільнику російської федерації володиміру путіну щодо його нищих та неправомірних вчинків:

Boris Johnson today vowed to target Vladimir Putine’s gold reserves, saying “the red line has already been crossed” of war crimes in Ukraine.

Boris Johnson today warned Russian president Vladimir Putin had already crossed a “red line” with his “barbarism” towards Ukraine, and said he should be tried in the International Criminal Court.

Дистантне розташування категорії контекстуальної синонімії функціонує в межах мікроконтексту і представлене метафорами: *to cross the red line* та метафтонімією *his “barbarism”*.

Метафора чи метафтонімія як закономірні явища в мові, пов’язані з розширенням значення слова шляхом перенесення його на будь-які суміжні чи схожі предмети та явища. Звичайно, за таких умов, а саме при перенесенні чи суміжності, метафора чи метафтонімія може бути зрозуміла виключно в контексті, навіть якщо ці вирази наближаються до стійких словосполучень. Використання вторинної номінації є одним з очевидних законів розвитку мови, перш за все, на рівні лексико-семантичної системи у зв’язку з обмеженим набором лексем будь-якої мови та необхідністю обходитися цими лексичними ресурсами при найменуванні великої кількості новостворюваних або відкритих явищ.

Для розуміння метафори необхідний широкий контекст, який демонструє неповторний

процес народження метафори. Контекст утримує цю образність лише на рівні одного денотата. Вербально-семантичний рівень газетного мікроконтексту представлений акцентуалізацією певних явищ чи осіб різними конотативними значеннями.

Висновки. Вторинна номінація, яка є невичерпним резервуаром розвитку емергентних смислів, настільки тісно пов'язана з контекстними умовами, що практично повністю не може бути змодельована та зафіксована у слов-

никових статтях. Контекстуальна синонімія спостерігається у газетному мікроконтексті з позицій: вербально-семантичного рівня (реалії газетного мікроконтексту наділяються різними конотативними значеннями); формального рівня (ілокутивно-маркований газетний мікроконтекст містить метафору, метонімію та метафтонімію); мотиваційного рівня (ілокутивно-маркований газетний мікроконтекст містить оцінно-синонімічні структури у вигляді контекстуально-синонімічних прагмем).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальчук Л. Контекст та контекстуальність у сучасному англомовному художньому дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Луцьк – Запоріжжя. 2017. 231 с.
2. Кравченко Н. Ситуативно-подієвий аспект розуміння дискурсу. URL: https://scholar.google.es/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=jtu4L4oAAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=jtu4L4oAAAAAJ:JV2RwH3_ST0C (дата звернення: 25. 07.2023).
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
4. Charles, W. G. and Miller, G. A. 1989. Contexts of antonymous adjectives. *Applied Psycholinguistics*, 10: 357–375.
5. Cooper D. E. *Presupposition*. The Hague, Mouton, 1974, 130 p.
6. Dijk T. A. van. *Discourse and Context. A Sociocognitive Approach* – New York: Cambridge University Press, 2008. 267 p.
7. Duranti A. *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*. Cambridge University Press. 1995. 363 p.
8. Firth J. R. *Papers in Linguistics 1934-1958*. London. Oxford University Press, 233 p.
9. Fleischer W. *Konnotation und Ideologiegebundenheit in ihrem Verhältnis zu Sprachsystem und Text*. – *Wissenschaftliche Zeitschrift (Leipzig)*, 1978, N 5, S. 543.
10. George A. Miller & Walter G. Charles (1991) Contextual correlates of semantic similarity, *Language and Cognitive Processes*, 6:1, 1-28, DOI: 10.1080/01690969108406936
11. Gumperz J. J. *Contextualization and Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. P. 229–252.
12. Hall E. *The Hidden Dimension*. Anchor, 1990. 240 p.
13. Harris Z.S. *Discourse Analysis Language*. 1952. Vol. 28. P.1-30
14. Verschueren J. *Understanding Pragmatics*. London. New York: Oxford University Press, 1999. 295 p.
15. Rodriguez, María. (2006). Tracing context in the discourse of the media: features of language-in-use in the British press. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*. 10.14198/raei.2006.19.09. URL: [file:///C:/Users/Asus/Downloads/dcart%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/dcart%20(2).pdf)

REFERENCES

1. Kovalchuk L. (2017). Kontekst ta kontekstualnist u suchasnomu anhlomovnomu khudozhnomu dyskursi [Context and Contextuality in Modern English Fictional Discourse]. 231 s. [in Ukrainian].
2. Kravchenko N. Sytuatyvno-podiievyy aspekt rozuminnia dyskursu. [Situational-event aspect of discourse understanding]. Available at: https://scholar.google.es/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=jtu4L4oAAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=jtu4L4oAAAAAJ:JV2RwH3_ST0C.
3. Selivanova, O. (2006). *Suchasna linhvistyka : terminolohichna entsyklopediia* (Contemporary Linguistics: terminological encyclopedia). Poltava: Dovkillia-K, 716 p.
4. Charles, W.G. and Miller, G.A. (1989). Contexts of antonymous adjectives. *Applied Psycholinguistics*, P. 357–375. [in English].
5. Cooper D. E. (1974). *Presupposition*. The Hague, Mouton. 130 p. [in English].
6. Dijk T. A. van. (2008). *Discourse and Context. A Sociocognitive Approach* – New York: Cambridge University Press. 267 p. [in English].
7. Duranti A. (1995). *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*. Cambridge University Press. 363 p. [in English].
8. Firth J. R. (1957). *Papers in Linguistics 1934-1958*. London. Oxford University Press, 233 p. [in English].
9. Fleischer W. (1978). *Konnotation und Ideologiegebundenheit in ihrem Verhältnis zu Sprachsystem und Text*. *Wissenschaftliche Zeitschrift (Leipzig)*. N 5, S. 543. [in German].

10. George A. Miller & Walter G. Charles (1991). Contextual correlates of semantic similarity, *Language and Cognitive Processes*, 6:1, 1-28, DOI: 10.1080/01690969108406936
11. Gumperz J. J. (1992). *Contextualization and Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*. Cambridge : Cambridge University Press. P. 229-252. [in English].
12. Hall E. (1990). *The Hidden Dimension*. Anchor. 240 p. [in English].
13. Harris Z.S. (1952). *Discourse Analysis Language*. Vol. 28. P.1-30 [in English].
14. Verschueren J. (1999). *Understanding Pragmatics*. London. New York: Oxford University Press. 295 p. [in English].
15. Rodríguez, María. (2006). Tracing context in the discourse of the media: features of language-in-use in the British press. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*. 10.14198/raei.2006.19.09. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/dcart%20(2).pdf

I. S. KAZYMIR

*Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of English Language,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University,
Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine
E-mail: kazymir.iryana@kpnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0230-4281>*

FEATURES OF NEWSPAPER MICROCONTEXT WITHIN THE CATEGORY OF CONTEXTUAL SYNONYMY

Intentionally situational nature of the discursive space of the text is always a priority object of research of such integrative disciplines as pragmatics, linguocultural studies, discursive linguistics, sociolinguistics, and contextual linguistics in particular. The referred article is aimed at solving the problem of the category of contextual synonymy on the material of the newspaper micro-context. It is considered a priority to study a special speech phenomenon that requires a detailed study of a lexical-synonymous unit in the process of contextualization. Synonymy as a categorical and semantic phenomenon in language can be considered only within the level of context, since the adequacy of the meaningful content of words and expressions is determined within the framework of the entire statement. Indirect meaning in language is inextricably linked to the contextual conditions of its use, namely the context. The boundaries of associative relationships, on which the transfer of meaning is based (regardless of the basis of transfer), their understanding and the accuracy of the author's transfer, depends on the structure of the context, on the one hand, and on the other hand, as a mechanism that allows choosing the necessary lexical items within certain limits units for creating imagery. It has been revealed that the metaphor, due to its capabilities to name phenomena that are located at a distance and connected by some associative ties, occupies a prominent place in newspaper texts, where it serves as one of the key links in the development of the polysemanticism of the word, and the polyphony of the newspaper text in particular. The article characterizes the concepts of "context", "contextuality", "newspaper micro-context" and "illocutively marked newspaper micro-context". It is noted that the category of contextual synonymy on the material of modern newspaper discourse functions on the verbal-semantic, formal and motivational levels. The persuasive potential of the category of contextual synonymy on the material of British periodicals is highlighted. The typology of contexts in discourse analysis is considered.

Key words: illocutionary-marked newspaper context, newspaper micro-context, newspaper macro-context, contextual synonymy, presupposition, contextuality.

UDC [811.112.2:81'42]:336.221

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.9>

O. A. OKHRIMENKO

Kandidat der philologischen Wissenschaften,

Assistenzprofessor der Abteilung für moderne europäische Sprachen

Fakultät für internationalen Handel und Recht,

Staatliche Universität für Handel und Wirtschaft, Kiew, Ukraine

E-mail: o.okhrimenko@knute.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4428-8777>

**BESTEuerung DURCH DAS PRISMA DER VARIABILITÄT
DER FORM „GESETZ“**

In der Sprachliteratur wurde immer wieder darauf hingewiesen, dass der Wortschatz einer Sprache aus einer Reihe miteinander verbundener Subsysteme oder Subsprachen besteht, also aus speziellen und allgemeinen Sprachmitteln, die in einem bestimmten Bereich menschlichen Handelns verwendet werden. Diese Subsprache bilden ein allgemeines lexikalisches System der Sprache, das interessant, vielfältig und noch erforscht ist, zusammen. Eine umfassende Untersuchung des Wortschatzes der Sprache war und ist eines der wichtigsten Probleme der Linguistik. Die untrennbare und ständige Verbindung der Sprache mit dem Leben und Wirken der Gesellschaft zeigt sich darin, dass sich alle Prozesse der gesellschaftlichen Entwicklung sowie des wissenschaftlichen und technischen Fortschritts dynamisch und vielfältig im Wortschatz widerspiegeln. Deshalb steht es im Mittelpunkt der modernen Forschung.

Untersuchungen dieses Themas in der offiziellen deutschen Rechtssprache (Untersprache des deutschen Steuersystems) zeigen, dass die traditionelle Einteilung in die Sprache der Wissenschaft, der Produktion und des Industriejargons bzw. Slangs hier nicht verbreitert. Wie H. Brinkmann feststellte, ist die deutsche Rechtssprache eine Mischung aus spezifischen juristischen Elementen (er nennt sie auch wissenschaftlich) und umgangssprachlichen juristischen Elementen, die tatsächlich nichts anderes als Elemente der allgemeinen Sprache (der Muttersprache) sind). Dies ergibt sich aus der spezifischen „lexikalischen“ Abhängigkeit jeder Rechtssprache von der Landessprache. Schließlich ist das Recht, das nahezu alle Bereiche gesellschaftlichen Handelns regelt, gezwungen, ständig Wörter aus dem Universallexikon (oder aus anderen innersprachlichen Terminologiebereichen) zu entlehnen und auf seine eigene Weise zu terminologisieren. Mit dem wachsenden Informationsbedarf der modernen Wissenschaft nimmt die Zahl des Fachvokabulars zu, das verschiedene Bereiche menschlicher sozialer Aktivität bedient. Aus diesem Grund wurden Terminologie, Terminologiefelder und Systeme in den letzten Jahrzehnten sehr aktiv berücksichtigt. Heutzutage verwenden wir Sprache als System, einen bestimmten Sprachcode, der aus grammatikalischen, logischen, kulturellen und anderen Gesetzen besteht. Die Rechtssprache ist ihr Subsystem, also eine Subsprache oder ein Subcode.

Schlüsselwörter: Termini, Steuerterminsysteme, Kollegialautoren, Besteuerung, Recht, Rechtssprache, Steuergesetz, Subsystem, Subsprache, Subcode.

Formulierung des Problems. Die Definition des Begriffs der Rechtsgesetzgebung bezieht sich hauptsächlich auf Personen, Institutionen, Rechtsverhältnisse, Verfahrenshandlungen oder Verfahren. In diesem Fall ist der Steuerbegriff ein Name, ein Zeichen oder ein Konzept der Rechtsgesetzgebung als Bestandteil einer bestimmten Rechtsordnung. Aus philologischer Sicht können Bestandteile einer solchen Definition sowohl ein Substantiv oder eine Substantivgruppe als auch ein Verb oder eine Verbguppe sein. Ein Rechtsbegriff ist zusammen mit dem Begriff, auf den er sich bezieht, immer in einer klar definierten Rechtsordnung eines bestimmten Staates, einer Staatengruppe oder im System des Völkerrechts gefestigt. Laut Danuta Kjezhkovska ist eine solche Bindung an das System das Hauptmerk-

mal jedes juristischen Terminologiebereichs, der ohne das System, zu dem er gehört, jede Bedeutung verliert, im Gegensatz zu den Begriffen anderer Wissensbereiche, in denen die von ihnen bezeichneten Themen ebenfalls der Gesellschaft bekannte Begriffe, zum Beispiel geografische oder medizinische Begriffe vorhanden sind.

Analyse der neuesten Forschung. Steuergesetzgebung, Steuersprache und Rechtsterminologie wurden von inländischen und ausländischen Wissenschaftlern und Forschern untersucht: Derdi E.T., Ivanenko S.M., Kyyak T.R., Soyko I.V., Chorna O.V., Shablii O.A., Brinker K., Muhr, Flüe-Fleck/Hove, König, Hirschfeld, Ehnert usw.

Die theoretische Abdeckung der Variabilität in seinen Werken wird von S.M. Ivanenko vor allem

durch ihren lexikalisch-semanticen Kern hervorgehoben, der allen ihren Formen gemeinsam ist, und das Vorhandensein phonetischer, morphologischer, etymologischer, stilistischer, gattungsbezogener und grammatikalischer Varianten in der Variabilität der Sprache hervorhebt [Chorna 2009, S. 40].

Das Ziel der Studie. Variabilität ist die Eigenschaft eines Sprachsystems, Sprechern unterschiedliche Möglichkeiten zu bieten, denselben Inhalt auszudrücken.

Präsentation des Hauptmaterials. Manche Wissenschaftler sehen in der Variabilität ein Problem, andere hingegen sehen darin einen Vorteil für den Einsatz sprachlicher Mittel. Der Variabilität von Sprache und Spracheinheiten wird derzeit große Aufmerksamkeit geschenkt. In der Wissenschaft gibt es mehrere allgemein anerkannte Bestimmungen zur Variabilität: 1) Variabilität ist eine objektive Folge der Sprachentwicklung, 2) in einem bestimmten Stadium der Sprachentwicklung kann eine Norm trotz ihres funktionalen Unterschieds mehrere gleichwertige Optionen erwerben [Kyjak 2007, S. 16].

Der Prozess der Variabilität kann in der Sprache als natürlich angesehen werden, da er Spracheinheiten unterschiedlicher Niveaus in unterschiedlichen Stadien der Sprachentwicklung charakterisiert und ein Zeichen der Sprachentwicklung ist [Koval 2007, S. 121].

Die eigentliche Idee der Variabilität impliziert Variabilität, Modifikation von etwas unter Beibehaltung bestimmter Eigenschaften. Daher ist Variabilität nicht nur Variabilität, sondern eine solche Modifikation, die nicht zum Erscheinen eines neuen Wesens führt [Derdi 2003, S. 32].

Die Variabilität besteht in den strukturellen Fähigkeiten jedes Sprachsystems sowie in Variabilität und verschiedenen Verbindungen mit den Sprachsubsystemen, mit denen es sich im Funktionsprozess überschneidet und interagiert. Variabilität liegt in der Natur der Sprache und wird durch außersprachliche Faktoren und interne Formen bedingt. S. M. Ivanenko umfasst die Lebensbedingungen der Bürger, die Verwendung des Wortschatzes durch Muttersprachler, die strukturellen und semantischen Merkmale der lexikalischen Einheiten selbst, ihre Interaktion in Sprache und Sprache sowie Entlehnungsprozesse als außersprachliche Faktoren [Kyjak 2007, c. 121].

Der Begriff der Variabilität und Optionen erschien im wissenschaftlichen Sprachgebrauch vor dem Begriff der „Invariante“. Der Begriff Invariante wurde 1851 vom Mathematiker J. Sylvester eingeführt. Das „Mathematische Enzyklopädische Wörterbuch“ charakterisiert das Konzept der Invarianten: „Das Konzept der Invarianten ist eines der wichtigsten in der Mathematik, da das Studium von Invarianten in direktem Zusammenhang mit der Aufgabe steht, Objekte des einen oder anderen Typs zu klassifizieren.“ Im Allgemeinen besteht das Ziel jeder mathematischen Klassifikation darin, ein vollständiges System von Invarianten aufzubauen“ [Koval 2007, S. 222]. Das heißt, eine Invariante bedeutet ein Objekt, das bei allen Transformationen unverändert bleibt. Eine Invariante ist als eine abstrakte Entität definiert, die das Allgemeine widerspiegelt, das eine Gruppe oder Klasse bestimmter Objekte in diesem Zeitraum charakterisiert. Eine Invariante ist eine Abstraktion, ein Konzept, das die allgemeinen Eigenschaften einer Klasse von Objekten widerspiegelt, nicht als separate konkrete Sache existiert und kein Standard ist. Eine Invariante ist ein verkürztes Konzept einer Gruppe von Objekten, die gemeinsame Eigenschaften haben, nach denen sie klassifiziert werden, und alle diese Eigenschaften spiegeln sich in der Invariante wider [Derdi 2003, S. 33].

Die Begriffe „Variabilität“ und „Invariante“ korrelieren mit dem Begriff der Form. Für die vorgeschlagene Studie ist das Konzept der Form der Sprachgattung relevant. Es handelt sich um ein „komplexes, mehrstufiges System von Elementen und Verbindungen zwischen ihnen vom Typ Koordination und Unterordnung“ [Batsevich 2005, S. 53]. Unter Form verstehen wir ein System von Methoden, Techniken und materiellen Mitteln zum Ausdruck, zur Präsentation, zur Neugestaltung und zum Funktionieren des Inhalts eines bestimmten Werks gemäß bestehenden Normen, Kriterien und Anforderungen. Es gibt eine Vielzahl von Genreformen, die ihre eigene besondere innere Bedeutung haben. Die Form spiegelt den ästhetischen und pragmatischen Wert des Werkes wider. Es hat eine semantische Bedeutung, hinter der sich eine Person, Kultur, Weltanschauung, Weltanschauung verbirgt. Abhängig von den soziokulturellen Bedürfnissen der Gesellschaft und der praktischen Notwendigkeit entstehen unterschiedliche Formen, beispielsweise tauchte mit der Entstehung

der Staatlichkeit die Gattungsform „Recht“ auf [Batsevich 2005, S. 54-55] und die Form „Steuerrecht“ – ggf. Besteuerung der Tätigkeitsbereiche der Bürger. Daher gibt es variable und invariante Rechtsformen. Der Begriff „Genre“ wird in der Literaturwissenschaft, im Journalismus und in der Kunstwissenschaft verwendet. „Die allgemeine Gattungstheorie betrachtet eine Gattung als eine Art künstlerischer Form, als eine Einheit von für diese Gattung spezifischen Struktur- und Kompositionsmerkmalen“ [Burbello 1999, S. 6]. Es ist notwendig, die Bedeutung solcher Merkmale des Genres wie das Vorhandensein einer Einheit struktureller und kompositorischer Merkmale und die Dauer des Prozesses zur Schaffung einer solchen Einheit hervorzuheben. Unter diesem Begriff versteht F. S. Bacevich „bestimmte, relativ stabile thematische, kompositorische und stilistische Definitionstypen“ [Bjelova 2002, S. 241-242]. Die gleiche Meinung vertritt Belova A. D. [Bjelova 2002, S. 156], der die Stellung und Rolle von „rational-logischen“ und „emotional-rhetorischen Strukturen“ unter dem konstruktiven Prinzip der Gattung versteht. Ein Genre ist eine Kombination aus Elementen des Wortschatzes, der Semantik, der Syntax, der Morphologie und der Phonologie in einer beliebigen Sprache [Bjelova 2002, S. 39].

Viele Autoren betrachten das Genre aus der Perspektive der Aktivitätstheorie (Burbello V.B., Belova A.D., Ivanenko S.M., Kyyak T.R.). Dabei spielt der Aktivitätsbegriff die Hauptrolle, denn er charakterisiert die menschliche Welt. Aktivität bedeutet die wesentliche Bestimmung der Art und Weise, wie ein Mensch in der Welt ist, seine Fähigkeit, durch das Ideal vermittelte Veränderungen in die Realität umzusetzen [Djakov 2000, S. 112]. Die Hauptpunkte der Tätigkeit sind „der Gegenstand (Träger) der Tätigkeit; das Ziel ist ein ideales Bild des Gewünschten, relativ zu dem sich das Thema ändert; die Methode, mit der die Änderung vorgenommen wird; das Subjekt (Objekt), auf das die Aktivität gerichtet ist; das Ergebnis der Aktivität“ [Bjelova 2002, S. 112].

Wenn wir den Entstehungsprozess des Genres der praktischen Sprache schematisch verfolgen, dann wird Folgendes aufgebaut: außersprachliche Faktoren – eine Reihe funktionaler und kommunikativer Merkmale, die die Ausdrucksweise charakterisieren – die Umsetzung der Darstellungsweise in der Komposition- Sprache, architektonische Sprache

und tonale Struktur, ausgedrückt in Sprachformen. Zu den wichtigsten außersprachlichen Faktoren gehören: Tätigkeitsbereich und Kommunikationssituation (Zweck der Kommunikation, Adressat, Adressat, Kommunikationsgegenstand, Kommunikationskanal, Code, Möglichkeit des Feedbacks, unmittelbare Bedingungen des Kommunikationsprozesses – nach Schannon und Wiver).

„Der Wirkungsbereich umfasst Faktoren sozialer und psychologischer Art, unter deren Einfluss sich im Allgemeinen die kommunikative Situation eines durch den Zweck der Kommunikation bestimmten kommunikativen Aktes bildet“ [Bjelova 2002, S. 23].

Der kommunikative Zweck der Redegattung „Steuerrecht“ informiert die Bürger über gesellschaftliche Verhaltensregeln, Verbote und Erlaubnisse und warnt vor rechtswidrigem Handeln. Der Kern der zielgerichteten kommunikativen Tätigkeit besteht in der Entwicklung von Gesetzen und Verordnungen, die das Verhältnis zwischen den auf dem Markt tätigen Subjekten, also zwischen dem Staat und juristischen und natürlichen Personen, Arbeitgebern und Arbeitnehmern, bestimmen. Diese Regelung erfolgt durch die Verabschiedung von Gesetzen, Verordnungen, Weisungen oder anderen Dokumenten, die das Verfahren und die Verhaltensregeln festlegen.

Die Dauer des Kommunikationsakts hängt von der Zeit ab, die für die Übermittlung des Textes über den Kommunikationskanal aufgewendet wird, und von der Wahrnehmung des Textes durch den Adressaten.

Der Adressat ist ein Autorenkollektiv, ein Kollektiv des Bundessteuerministeriums unter der Leitung des Ministers, das direkt an der Regulierung des Steuerprozesses im Land beteiligt ist. Natürlich wird zum Ministerposten ein Politiker gewählt, der kein Fachmann auf dem Gebiet der Steuern ist. Eine Person, die sich mit Steuern auskennt und deren Meinung Gehör findet, ist ein Senator oder Erster Stellvertreter. Er ist ein Beamter, ein hochkarätiger Fachmann, er kann ein pensionierter Universitätsprofessor oder ein hochrangiger Steuerbeamter sein. Der Adressat nimmt eine aktive Rolle ein, denn er informiert und beeinflusst mit Hilfe des Textes des Steuergesetzes die Leser. Da es sich beim Adressaten um einen Kollektivautor handelt, spiegelt der Text nicht die individuellen Charakter- und Sprachmerkmale des Adressaten wider.

Adressat sind einerseits Spezialisten (Rechtsanwälte) und andererseits die gesamte Gesellschaft, der Massenleser.

Zusätzlich zu diesen Elementen der Kommunikationssituation sind folgende Faktoren des Kommunikationsakts wichtig: Code – Muttersprache (Deutsch), Kanal – schriftliche Rede, die durch den Gesetzestext übermittelt wird.

Die Art der Rede ist ein Monolog. Ein Monolog ist im Grunde eine Rede aus der Ich-Perspektive, die nicht (im Gegensatz zu einem Dialog) eine entsprechende Reaktion einer oder mehrerer anderer Personen mit sich bringt, eine angemessene kompositorische Organisation und semantische Vollständigkeit aufweist [Djakov 2000, S. 60]. Ein Monolog ist eine besondere Form der stilistischen Konstruktion von Sprache, die tendenziell über gesellschaftlich nivellierte Formen der Semantik und Syntagmatik hinausgeht (Karin M. Eichhoff-Cyrus/Thomas Strobel). Kommunikationsteilnehmer treten nicht in direkten Kontakt, es besteht auch keine Möglichkeit zur Rückmeldung.

Der Gegenstand der Kommunikation von Texten der Sprachgattung „Recht“ in der Unterart „Steuerrecht“ sind die Mechanismen und konkreten Maßnahmen zur Besteuerung verschiedener Bereiche der praktischen Tätigkeit von Menschen. Beispielsweise ist die Versicherungsprämie in diesem Sinne zur Begründung und Durchführung von Versicherungsverhältnissen mit dem Versicherer erforderlich:

§ 2 Versicherungsentgelt. (1) Versicherungsentgelt im Sinne dieses Gesetzes ist jede Leistung, die für die Begründung und zur Durchführung des Versicherungsverhältnisses an den Versicherer zu bewirken ist. Darunter fallen insbesondere Prämien, Beiträge, Vorbeiträge, Vorschüsse, Nachschüsse, Umlagen, außerdem Eintrittsgelder, Gebühren für die Ausfertigung des Versicherungsscheins und sonstige Nebenkosten. Zum Versicherungsentgelt gehört nicht, was zur Abgeltung einer Sonderleistung des Versicherers oder aus einem sonstigen in der Person des einzelnen Versicherungsnehmers liegenden Grund gezahlt wird, wie Kosten für die Ausstellung einer Ersatzurkunde oder Mahnkosten (Feuerschutzsteuergesetz (FeuerschStG), S. 1-2). Dieser Auszug aus dem Gesetz über die Besteuerung der Brandschutzinstandhaltung zeigt den steuerpflichtigen inländischen Tätigkeitsbereich von Bürgern, in

diesem Fall wird die Versicherungsprämie für die Versicherung von Sachen im Zusammenhang mit dem Brandschutz besteuert.

Genre und Stil seien „sowohl Kategorien der Denkweise als auch Kategorien praktischer Sprechfähigkeit“, und „bewusste Denktätigkeit ist durch das Vorhandensein eines inneren Plans, Regulierung, Vermittlung, mentale Modellierung der Ergebnisse gekennzeichnet“ [Batsevich 2005, S. 56-59].

Die Gattung „Recht“ ist eine Invariante, sie ist eine kommunikative Gestaltung eines Sprechakts und der entsprechenden Form eines Rechtstextes. Es existiert nicht außerhalb des Rahmens des kommunikativen Aktes, außerhalb der Realität, sozialer Phänomene, Handlungen, es ist Teil der sozial-kommunikativen Interaktion. Juristische Dokumente haben eine besondere Klarheit und Klischeehaftigkeit. Ich werde Folgendes veranschaulichen:

§ 19a Überlassung von Vermögensbeteiligungen an Arbeitnehmer. (1) Erhält ein Arbeitnehmer im Rahmen eines gegenwärtigen Dienstverhältnisses unentgeltlich oder verbilligt Sachbezüge in Form von Vermögensbeteiligungen *im Sinne* des § 2 Abs. 1 Nr. 1 und Abs. 2 bis 5 des Fünften Vermögensbildungsgesetzes in der Fassung des Gesetzes vom 19. Dezember 2000 (BGBl. I S. 1790), so ist der Vorteil steuerfrei, soweit er nicht höher als der halbe Wert der Vermögensbeteiligung (Absatz 2) ist und insgesamt 135 Euro im Kalenderjahr nicht übersteigt [Einkommensteuergesetz (EStG), S. 125a-126]. Dieser Abschnitt des Steuergesetzes zur Einkommensteuer beschreibt klar die soziale Situation der Übertragung eines Teils der Immobilie auf den Arbeitgeber.

Die Existenz von Modellen und deren Sprachvarianten, also Standards, erleichtert die Erstellung von Geschäftsdokumenten erheblich. Offizielle Dokumente sind in Vorbereitung. Das Hauptziel ist Genauigkeit und Kürze. Worthaftigkeit und Sprachexzesse sind ein großer stilistischer Fehler der Amtssprache.

Geschäftsdokumente werden nach dem entsprechenden Formular erstellt. Gesetze sollten komplexe Konstruktionen ausschließen. Aber in der Regel hat beispielsweise das Steuerrecht als Variante des Gesetzes komplexe Konstruktionen, Wendungen, Sätze können komplex und verwirrend sein:

Zu den Einkünften aus Kapitalvermögen gehören auch

1. besondere Entgelte oder Vorteile, **die** neben den in den Absätzen 1 und 2

bezeichneten Einnahmen oder an deren Stelle gewährt werden;

2. Einnahmen aus der Veräußerung

a) von Dividendenscheinen und sonstigen Ansprüchen durch den Inhaber des Stammrechts, **wenn** die dazugehörigen Aktien oder sonstigen Anteile nicht mitveräußert werden. Diese Besteuerung tritt an die Stelle der Besteuerung nach Absatz 1;

b) von Zinsscheinen und Zinsforderungen durch den Inhaber oder ehemaligen Inhaber der Schuldverschreibung, **wenn** die dazugehörigen Schuldverschreibungen nicht mitveräußert werden. Entsprechendes gilt für die Einlösung von Zinsscheinen und Zinsforderungen durch den ehemaligen Inhaber der Schuldverschreibung;

3. Einnahmen aus der Veräußerung von Zinsscheinen und Zinsforderungen, **wenn** die dazugehörigen Schuldverschreibungen mitveräußert werden und das Entgelt für die auf den Zeitraum bis zur Veräußerung der Schuldverschreibung entfallenden Zinsen des laufenden Zinszahlungszeitraums (Stückzinsen) besonders in Rechnung gestellt ist;

4. Einnahmen aus der Veräußerung oder Abtretung von

a) abgezinsten oder aufgezinsten Schuldverschreibungen, Schuldbuchforderungen und sonstigen Kapitalforderungen durch den ersten und jeden weiteren Erwerber,

b) Schuldverschreibungen, Schuldbuchforderungen und sonstigen Kapitalforderungen ohne Zinsscheine und Zinsforderungen oder von Zinsscheinen und Zinsforderungen ohne Schuldverschreibungen, Schuldbuchforderungen und sonstige Kapitalforderungen durch den zweiten und jeden weiteren Erwerber zu einem abgezinsten oder aufgezinsten Preis,

c) Schuldverschreibungen, Schuldbuchforderungen und sonstigen Kapitalforderungen mit Zinsscheinen oder Zinsforderungen, **wenn** Stückzinsen nicht besonders in Rechnung gestellt werden oder **bei denen** die Höhe der Erträge von einem ungewissen Ereignis abhängt,

d) Schuldverschreibungen, Schuldbuchforderungen und sonstigen Kapitalforderungen mit

Zinsscheinen oder Zinsforderungen, **bei denen** Kapitalerträge in unterschiedlicher Höhe oder für unterschiedlich lange Zeiträume gezahlt werden, **soweit** sie der rechnerisch auf die Besitzzeit entfallenden Emissionsrendite entsprechen [Einkommensteuergesetz (EStG), S. 127a-128]. Der Abschnitt des Steuergesetzes zur Einkommensteuer besteht aus drei Sätzen, in denen komplexe Sätze und komplexe Nebensätze verwendet werden, Bedeutung, Bedingungen und Einschränkungen. Lange Sätze mit einer Vielzahl von Nebensätzen und komplexen Sätzen erschweren das Verständnis des Inhalts des Steuerrechts.

Spezifische Merkmale der Gattung Steuerrecht sind spezifisches Fachvokabular, Nominativstrukturen, Klischees, einfaches Futur, Präsens, Präteritum, Präteritum, Konjunktiv II, Konditional I, Infinitiv, Infinitivflexionen, Nebensätze, unpersönliche Sätze, Passiv:

§ 20 [Kapitalvermögen] Zu den Einkünften aus Kapitalvermögen **gehören**

1. Gewinnanteile (Dividenden), Ausbeuten und sonstige Bezüge aus Aktien, Genussrechten, mit denen das Recht am Gewinn und Liquidationserlös einer Kapitalgesellschaft **verbunden ist**, aus Anteilen an Gesellschaften mit beschränkter Haftung, an Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften sowie an bergbautreibenden Vereinigungen, die die Rechte einer juristischen Person **haben**. Zu den sonstigen Bezügen **gehören** auch verdeckte Gewinnausschüttungen. Die Bezüge **gehören** nicht zu den Einnahmen, soweit sie aus Ausschüttungen einer Körperschaft **stammen**, für die Beträge aus dem steuerlichen Einlagekonto im Sinne des § 27 des Körperschaftsteuergesetzes als verwendet **gelten**.

Als sonstige Bezüge **gelten** auch Einnahmen, die an Stelle der Bezüge im Sinne des Satzes 1 von einem anderen als dem Anteilseigner nach Absatz 5 **bezogen werden**, wenn die Aktien mit Dividendenberechtigung **erworben**, aber ohne Dividendenanspruch **geliefert werden**;

2. Bezüge, die nach der Auflösung einer Körperschaft oder Personenvereinigung im Sinne der Nummer 1 **anfallen** und die nicht in der Rückzahlung von Nennkapital **bestehen**; Nummer 1 Satz 3 **gilt** entsprechend.

Auf Anteile des stillen Gesellschafters am Verlust des Betriebes **sind** § 15 Abs. 4 Satz 6 bis 8 und § 15 a sinngemäß **anzuwenden**; [Einkommen-

steuergesetz (EStG), S. 128a-129]. Wie aus diesem Passus des Steuergesetzes zur Einkommensteuer hervorgeht, verwendet es das Präsens, das Präsenspassiv, die Passivform, die Infinitivkonstruktion sein+zu+Infinitiv.

Schlussfolgerungen. Die Grundlage der Sprachkommunikation ist die Notwendigkeit,

gemeinsame Aktivitäten zu organisieren. Die Sprache bedient alle Bereiche der sozialen und rechtlichen Interaktion der Bürger, organisiert sie so, dass sie ein bestimmtes bedeutsames Ergebnis für die Gesellschaft liefert, den Wissenstransfer ermöglicht, zum Handeln anregt und eine Einstellung zur Realität hervorruft.

BIBLIOGRAPHY

1. Бацевич, Ф. С. (2005). *Лінгвістична генеологія: проблеми і перспективи* (монографія). Львів: ПАІС.
2. Белова, А. Д. (2002). Поняття "стиль", "жанр", "дискурс", "текст" у сучасній лінгвістиці. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*, 32, 11–14.
3. Бурбело, В. Б. (1999). *Художній дискурс в історії французької мови та культури 9–18 ст.* (Автореф. дис. докт. філол. наук). Київський університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
4. Д'яков, А. С., Кияк, Т. Р., & Куделько, З. Б. (2000). *Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти*. Київ: Вид. дім "KM Academia".
5. Дерді, Е. Т. (2003). *Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів* (Дис. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
6. Кияк, Т. Р. (2007b). Фахові мови та проблеми термінознавства. *Нова філологія*, 27, 203–208.
7. Коваль, Н. Є. (2007). *Мовні засоби аргументації в юридичному дискурсі (на матеріалі англійських законодавчих та судових документів)* (Дис. канд. філол. наук). Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна.
8. Чорна, О. В. (2009). *Українська термінологія податкової сфери: структура, функціонування, формування* (Дис. канд. філол. наук). Інститут української мови НАН України, Київ, Україна.
9. Шаблій, О. А. (2002). *Міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії і перекладу (на матеріалі німецької та української юридичних терміносистем)* (Дис. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
10. Brinker, K. (2000). *Text- und Gesprächslinguistik: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Walter de Gruyter. Language Arts & Disciplines. 1805 p.
11. Eichhoff-Cyrus, K., M., & Strobel, T. (2009). Einstellungen der Justiz zur Rechts- und Verwaltungssprache. Eine Trendumfrage. *Der Sprachdienst*, 53, 133–151.
12. Steuergesetze. – München : Verlag C. H. Beck, 2009.

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2005). *Linhvistychna henolohiia: problemy i perspektyvy* (monohrafiia) [Linguistic geneology: problems and prospects]. Lviv: PAIS.
2. Bielova, A. D. (2002). *Poniattia "styl", "zhanr", "dyskurs", "tekst" u suchasni linhvistytsi*. [Concepts of "style", "genre", "discourse", "text" in modern linguistics]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Inozemna filolohiia*, 32, 11–14.
3. Burbelo, V. B. (1999). *Khudozhnii dyskurs v istorii frantsuzkoi movy ta kultury 9–18 st.* (Avtoref. dys. dokt. filol. nauk) [Artistic discourse in the history of the French language and culture of the 9th–18th centuries]. *Kyivskiy universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv, Ukraina*.
4. Diakov, A. S., Kyiak, T. R., & Kudelko, Z. B. (2000). *Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty*. [Basics of term formation: semantic and sociolinguistic aspects]. *Kyiv: Vyd. dim "KM Academia"*.
5. Derdi, E. T. (2003). *Slovotvirni ta strukturno-semantychni kharakterystyky anhliiskykh yurydychnykh terminiv* (Dys. kand. filol. nauk) [Word-forming and structural-semantic characteristics of English legal terms]. *Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv, Ukraina*.
6. Kyiak, T. R. (2007b). *Fakhovi movy ta problemy terminoznavstva*. [Professional languages and problems of terminology]. *Nova filolohiia*, 27, 203–208.
7. Koval, N. Ye. (2007). *Movni zasoby arhumentatsii v yurydychnomu dyskursi (na materialy anhlovnykh zakonodavchykh ta sudovykh dokumentiv)* (Dys. kand. filol. nauk). [Linguistic means of argumentation in legal discourse (on the material of English-language legislative and court documents)]. *Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova, Odesa, Ukraina*.
8. Chorna, O. V. (2009). *Ukrainska terminolohiia podatkovoi sfery: struktura, funktsionuvannia, formuvannia* (Dys. kand. filol. nauk). [Ukrainian tax terminology: structure, functioning, formation]. *Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraina*.

9. Shablii, O. A. (2002). Mizhmovna terminolohichna omonimiia yak problema terminohrafi i perekladu (na materialii nimetskoi ta ukrainskoi yurydychnykh terminosystem) (Dys. kand. filol. nauk). [Interlingual terminological homonymy as a problem of terminology and translation (based on the material of the German and Ukrainian legal terminologies)]. Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv, Ukraina.
 10. Brinker, K. (2000). *Text- und Gesprächslinguistik: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Walter de Gruyter. Language Arts & Disciplines. 1805 p.
 11. Eichhoff-Cyrus, K., M., & Strobel, T. (2009). Einstellungen der Justiz zur Rechts- und Verwaltungssprache. Eine Trendumfrage. *Der Sprachdienst*, 53, 133–151.
 12. Steuergesetze. – München : Verlag C. H. Beck, 2009.
-

О. А. ОХРИМЕНКО

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри сучасних європейських мов
факультету міжнародної торгівлі та права,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Електронна пошта: o.okhrimenko@knute.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4428-8777>

ОПОДАТКУВАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВАРІАТИВНОСТІ ФОРМИ «ЗАКОН»

У мовознавчій літературі неодноразово зазначалося, що словниковий склад мови складається з ряду взаємопов'язаних підсистем або субмов, тобто спеціальних і загальномовних засобів, які використовуються в певній сфері діяльності людини. Ці субмови разом утворюють загальну лексичну систему мови, яка є цікавою, різноманітною та все ще дослідженою. Всебічне вивчення словникового складу мови було і залишається однією з найважливіших проблем мовознавства. Нерозривний і постійний зв'язок мови з життям і діяльністю суспільства виявляється в тому, що в словниковому складі динамічно і різноманітно відображаються всі процеси суспільного розвитку, науково-технічного прогресу. Тому вона знаходиться в центрі сучасних досліджень.

Дослідження цієї теми на офіційній німецькій юридичній мові (субмові німецької податкової системи) показують, що традиційний поділ на мову науки, виробництва та виробничий жаргон чи сленг тут не розширюється. Як зазначав Г. Брінкманн, німецька юридична мова є сумішшю специфічних правових елементів (він їх також називає науковими) і розмовних правових елементів, які насправді є не чим іншим, як елементами загальної (рідної) мови). Це є результатом специфічної «лексичної» залежності кожної юридичної мови від національної мови. Адже право, яке регулює чи не всі сфери суспільної діяльності, змушене постійно запозичувати слова із загальнолюдської лексики (або з інших внутрішньомовних терміносистем) і використовувати термінологію по-своєму. Із зростанням інформаційних потреб сучасної науки збільшується кількість технічних словників, що обслуговують різні сфери соціальної діяльності людини. З цієї причини термінологія, термінологічні поля та системи дуже активно розглядаються в останні десятиліття. Сьогодні ми використовуємо мову як систему, специфічний мовний код, що складається з граматичних, логічних, культурних та інших законів. Юридична мова – це її підсистема, тобто підмова або підкод.

Ключові слова: терміни, системи призначення податків, колегіальні автори, оподаткування, право, юридична мова, податкове право, підсистема, субмова, субкод.

УДК 82.091:7.04]:81'42

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.10>

О. В. ПІТЕРСЬКА

аспірантка кафедри світової літератури,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

м. Полтава, Україна

Електронна пошта: bonheur.elen@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-3621-6906>

**ПРОСТОРОВІ ОБРАЗИ В РОМАНІ ЕЛЕАНОР ПОРТЕР
“THE SUNBRIDGE GIRLS AT SIX STAR RANCH”**

Стаття присвячена комплексному дослідженню просторових образів у романі Е. Портер «The Sunbridge Girls at Six Star Ranch». У роботі розглянуто поняття «топос», «локус» у контексті сучасного наукового дискурсу, актуалізовано проблему визначення форм і засобів текстової організації художнього простору, модель якого в літературному творі залежить від історико-культурних обставин, естетичних переконань, що вплинули на формування індивідуальної авторської манери. Автором статті виявлено та прокоментовано специфіку просторових образів із застосуванням здобутків біографічного методу й елементів герменевтичного підходу до аналізу тексту; визначено структуру та смислову єдність художнього простору в тексті роману; проаналізовано засоби реалізації авторських інтенцій. На основі дослідження визначено, що модель художнього простору в романі Е. Портер побудована як сукупність описів природних ландшафтів, міст США на території Нової Англії та штату Техас. Визначено концепт «вода» як один з ключових у дослідженому тексті, розкрито його культурно-історичне, ідейне навантаження, смислову роль, композиційну значущість. Проаналізовано топоси міст, прерії, місцеві локуси, що відіграють визначну роль у сюжетній архітектоніці роману. Доведено, що лексико-семантичний вимір таких міст, як Сан-Антоніо, Новий Орлеан створено за допомогою топографічних локусів (фортеця Аламо, собор Сан-Фернандо, Латинський і Французький квартали). Наведено приклади географічних назв (топоніми, гідроніми), що маркують часопростір та сюжет роману, рушійною силою якого є мотив подорожі. У дослідженні зазначено, що топос міста в художньому тексті є носієм сакральної свідомості, органічно поєднує сучасне та минуле, ідентифікує ментальність; локуси міста створюють вербальні картини культурного життя з усіма його протиріччями, на тлі яких відбувається духовне зростання героїв твору.

Ключові слова: архетип, концепт, локус, топос, топонім, художній простір.

Вступ. Художній простір є універсальною змістовою категорією літературного твору, його лексико-семантичне поле створює неоднозначне тло, вербальну картину світу, яка демонструє результат творчого осягнення дійсності крізь свідомість митця. У літературознавстві властивості просторових образів визначають залежно від родової, жанрової специфіки твору, художнього методу та естетичних пріоритетів автора, що зумовлює багатоплановість досліджень та відсутність системного уніфікованого підходу до аналізу художнього простору в наукових розвідках. Проблема визначення типології просторових образів є актуальною у сучасному науковому дискурсі, оскільки шляхи її розв'язання відкривають перспективи для застосування синтезу лінгвістичного і літературознавчого аналізу, створює фундамент для всебічного осмислення образної системи літературного твору. Метою статті є аналіз художнього простору як цілісного явища у худож-

ньому тексті; об'єкт дослідження становлять типологія та функції просторових образів, предметом дослідження є специфіка художнього простору в романі Е. Портер «The Sunbridge Girls at Six Star Ranch». Досягнення мети передбачається розв'язанням таких завдань: проаналізувати науково-теоретичну літературу, яка стосується проблеми визначення форм і засобів текстової організації художнього простору; виявити та прокоментувати специфіку просторових образів у романі Е. Портер. Відповідно до завдань і мети роботи застосовано здобутки біографічного методу й елементи герменевтичного підходу до аналізу тексту, що уможливило визначення структури та смислової єдності художнього простору у творчості письменниці, дало змогу окреслити форми втілення авторської інтенції на рецептивному рівні.

Аналіз попередніх досліджень. Структура художнього простору у літературному тексті розкривається за допомогою конкретних

образів-деталей, замкнених інтер'єрів, локальних пейзажних описів, урбаністичних моделей світу, масштабних картин подорожі героїв у потойбічний світ, образів стихії. Зазвичай художній простір відображається відповідно до історичних умов, які вплинули на формування індивідуальної авторської манери, світогляду, естетичних переконань тощо, тому топоси, концепти, образи краєвидів, ландшафтні описи суттєво відрізняються в художніх текстах, котрі належать різним авторам, що підтверджено результатами компаративного аналізу «Кримських сонетів» Адама Міцкевича та «Кримських спогадів» Лесі Українки [Severina : 72–83], «Книги пісень» Франческо Петрарки та поеми Джона Донна «Анатомія світу: Перші роковини» [Маркова : 34–49]. Питання типології, семантики та функціонування просторових образів порушено як у літературознавстві, так і в когнітивній лінгвістиці. Посилена увага вчених до специфіки організації художнього простору активувала використання термінів «топос» і «логос», які мають спільні ознаки, але виконують різні функції у художньому тексті. Генезис поняття «топос» та історичні причини змін його функціонального призначення в античних та середньовічних текстах європейської літератури представлено в дослідженні Е. Р. Курціуса, в якому стверджується думка про належність топосів «до архаїчних протообразів колективної підсвідомості» [Курціус : 123]. У літературознавчій енциклопедії репрезентовано думку, висловлену Аристотелем у творах «Топіка» і «Риторика»: «Топос <...> – абстрактне міркування, вживане в мовленні про всяк випадок. Зазвичай термін вживається на позначення певного образного чи стилістичного кліше». Також зазначено, що «топос у письменстві сприймається як стале поєднання мотивів <...>. Він поширений у канонізованій образній системі <...>, може набувати ознак архетипу» [Ковалів : 489]. У лінгвістичному словнику визначено, що топоси – це «загальні й конкретні думки, пам'ять, тексти, приклади, символи, знаки, внутрішні та зовнішні, причинні, порівняльні тощо» [Загнітко 2012б : 54]. На думку Ф. Штейнбука, топосом є «будь-яка тілесна категорія в умовах художнього дискурсу <...>, вагоме для художнього тексту “місце розгортання сенсів”, яке може корелю-

вати з будь-яким фрагментом (або фрагментами) реального простору, як правило, відкритим». [Штейнбук : 102]. Розвідки вчених демонструють різнобічні погляди на теорію та функції топосу, визначаючи його «як поняття, що досліджує світову літературу через історію повторюваних мотивів <...>, як образ-архетип, який укорінюється в міфологічному мисленні» [Губарева : 114], або «спільні для багатьох авторів сталі формули, які, будучи понадчасовими та незмінними, можуть знову використовуватися для прикраси тексту» [Хомеча : 330]. У сучасному науковому дискурсі топос також розглядають як «певне архетипне тло для створення нових образів, несвідомої поетики, міфу» [Бабюк : 95], простежують його зв'язок з часопростором, що зумовлює «різноманітні понятійні тлумачення і методологічне використання» терміну [Боклах : 250].

Термін «локус» у значенні «місцезнаходження чого-небудь» запозичено з генетики; у лінгвістиці локусом називають «простір, територію, місце розповсюдження конкретної мови і культури, яка пов'язана з цією мовою» [Загнітко 2012а : 160]. На семантичну подібність термінів «топос» і «локус» звернув увагу Д. Боклах, який пояснив, що причиною аналогічного тлумачення понять є загальна функція позначення місця [Боклах : 249]. Д. Матушкіна зазначила, що «для локусу як просторового образу, зафіксованого в тексті, важливі ознаки відносної тотожності існуючого в реальній дійсності об'єкту і культурної значущості цього об'єкту для соціуму, для чого створюється когнітивна база і фіксуються стереотипні й індивідуальні уявлення про нього» [Матушкіна : 164]. Отже, результати сучасних теоретико-літературних розвідок доводять, що локус окреслює відносно конкретний, інколи замкнений простір, натомість топос має абстрактну природу, що наближає його до архетипу.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному та зарубіжному літературознавстві відсутні комплексні дослідження творчості американської письменниці Е. Портер, незважаючи на визначну популярність таких романів для дітей та юнацтва, як «Полліанна» (1913 р.), «Просто Девід» (1916 р.). Початок письменницької кар'єри Е. Портер збігається з бурхливим злетом літератури США на початку ХХ

ст., коли формувалися засади нових методів відображення дійсності в різних галузях мистецтва. Завдяки потужному розвитку бібліотек, преси, наявності великої кількості видавництв у літературі США набули популярності такі автори, як Ф. Баум, В. Д. Хауеллс, Г. Б. Райт, К. Д. Віггін. На тлі незаперечних досягнень Марка Твена, Т. Драйзера, Джека Лондона, О. Генрі та інших величезна кількість представників масової літератури була несправедливо позбавлена серйозної уваги критиків. Розвиток мюзиклів, кінематографу згодом проілюструє неоднозначний вплив на літературні традиції США масової культури, оскільки її представники виявили стрімку реакцію на будь-які зміни у суспільній свідомості. Проза Е. Портер вирізняється сюжетною динамікою та дидактичним оптимізмом, що цілком задовольняло потреби тогочасної читацької аудиторії. Дитинство авторки було пов'язане з провінційним містечком Літлтон у штаті Нью-Гемпшир, згодом вона вивчала музику у Бостонській музичній академії, тому переважно часопростір у романах та оповіданнях письменниці увиразнює її причетність до традицій і культури Нової Англії, північно-східного регіону США. Виключенням є роман «The Sunbridge Girls at Six Star Ranch», який було опубліковано 1913 р.

Сюжет роману починається у провінційному місті Санбридж штату Нью-Гемпшир, але шість героїнь твору під час канікул мандрують від Бостону до Техасу; їхня подорож вербально ілюструє багатогранну панораму життя США на початку ХХ ст. Одна з героїнь твору записує хроніку подій; у своєму щоденнику Корделія фіксує нові враження, знайомства та намагається виконати завдання своїх земляків – знайти в Техасі декількох людей, котрі багато років не підтримували родинних зв'язків. Художній простір подорожі розгортається після зустрічі молоді на залізничному вокзалі в Бостоні, образ якого уособлює технічний прогрес, стрімкий рух життя. Краєвиди США авторка змальовує у вигляді мінливих імпресіоністичних картин, що можна побачити з вікон потягу. Швидка зміна подій, жваві діалоги органічно поєднуються з рухом потягу, що увиразнює юність персонажів твору, їхнє бажання побачити світ. Прибуття потягу до Техасу авторка супроводжує переконливо реалістичним опи-

сом маленької неохайної станції: «Broad, dusty streets led seemingly nowhere. Low, straggling houses stretched out lazy lengths of untidiness, except where a group of taller, more pretentious buildings indicated the stores, a hotel or two, several boarding houses, and numerous saloons and dance halls» [Porter]. Образ Техасу приголомшує мешканок Нової Англії неосяжним простором прерії, яскравим місцевим колоритом: «From the station doorway, a blanketed Indian looked out with stolid, unsmiling face. Leaning against a post a dreamy-eyed Mexican in tight trousers, red sash, and tall peaked hat, smoked a cigarette» [Porter]. Поступово топос прерії, який постає у романі сакральним і відкритим водночас, об'єднує героїв твору: у безкрайньому просторі, який зливається з обрієм, люди знаходять одне одного. Прерія єднає тих, хто вірить у дружбу, здатен прийти на допомогу, ризикуючи собою. Напередодні прощання з Техасом персонажі твору спостерігають за мінливою красою променів сонця, їхні погляди звернено на захід, де полум'я з рожевого, золотого та пурпурового кольорів палахкотіло по небу. Авторські інтенції передаються крізь емоційно-експресивні враження героїнь твору, яким здавалося, що разом з повітрям змінювалися і прерія, і цілий світ. Поступово у пейзажній палітрі Е. Портер кольори набувають м'якості, а згодом зникають зовсім: «Gradually the gorgeous rose and gold and purple changed, softened, and faded quite away. The slender crescent of the moon appeared, and one by one the stars showed in the darkening sky» [Porter]. Топос прерії зливається з образом космічного простору, стрункий місяць, зірки увиразнюють відчуття нескінченності світу та безсмертя людської душі.

Повертаючись до Нової Англії, героїні роману затримуються в Сан-Антоніо, що розташований на півдні Техасу. Старовинне місто вражає контрастними образами, які уособлюють конфлікт між прогресом та застарілими традиціями: «Behind the automobile plodded a forlorn mule dragging a wagon-load of empty boxes. Behind that came an army ambulance followed by an electric truck. A handsome soldier on a restive bay mare came next, and behind him a huge touring car with a pompous black chauffeur» [Porter]. У місті знаходиться славетна фортеця Аламо, де відбувалися трагічні події часів

Техаської революції. Затамовуючи подих, героїні роману слухають історію про загибель захисників фортеці, їхні очі наповнюються сльозами, адже історія Техасу відтепер є для них рідною. Художній простір локусів (кварталів та архітектурних споруд міста) об'єднує місцевих мешканців та подорожніх: старовинний собор Сан-Фернандо з його хрестоподібними вежами ніби запрошує до себе весь християнський світ. Неподалік від соборної площі розташований мексиканський квартал з мальовничими будинками, звивистими вузькими вуличками, сповненими пряними пахощами спецій. Емоційно та духовно навантажений топос міста визначає важливий етап морально-етичного вдосконалення героїнь твору. На рецептивному рівні авторка інспірує думку про те, що Сан-Антоніо – одне з старовинних міст США, історія якого є невід'ємною частиною культурної спадщини країни, що має бути закріплено ментально у свідомості кожного американця. Наступний топос міста в романі репрезентує образ Нового Орлеану, який уособлює спогади старшого покоління про аристократичні традиції півдня США: «They found, indeed, much to delight them in the stately, palatial homes set in the midst of exquisitely kept lawns and wonderful groves of magnolia and oak» [Porter]. Однак під час екскурсії героїні твору більше захоплюються Латинським і Французьким кварталами, котрі привертають увагу розмаїттям змішаної франко-іспанської креольської архітектури, вишуканими традиціями французької кухні, що також утілює ідею полікультурного життя багатонаціональної країни. Крізь естетичну та семантичну інформацію місцевих локусів (міські квартали, архітектура, історичні пам'ятки, вокзали, ресторани) розкрито внутрішній світ, інтелект, емоційний стан героїв. У тексті активно використовуються місцеві топоніми, які впливають на сюжетну динаміку, локалізують описи, транслюють емоційно-експресивну оцінку автора, формуючи символіку підтексту.

Важливим структурним елементом моделі художнього простору в романі є концепт води, з яким культурні традиції США мають тісний зв'язок. Гідроніми, які застосовано в тексті роману, розкривають соціальну та історичну значущість образу води в літературі США,

оскільки відкриття Америки здійснено морськими шляхами, перші поселенці з Європи також подорожували Атлантичним океаном. Пращури Е. Портер 1620 р. подолали морський шлях від англійського міста Плімут до Нової Англії разом з іншими пасажирами корабля «Мейфлавер». Згодом на узбережжі Атлантичного океану у Південній Америці, на території сучасного штату Массачусетс, поселенці заснували новий Плімут та організували одну з перших британських колоній. Напередодні подорожі до Техасу героїні роману згадують історію легендарного судна, яка несвідомо закарбована в ментальній пам'яті мешканців Нової Англії. Символічно, що образ води з'являється в сюжеті твору під час повернення героїв до штату Нью-Гемпшир. Прощання з Новим Орлеаном відбувається на пароплаві, екіпаж якого зібрався на палуби для того, щоб розгледіти мальовничі узбережжя Міссісіпі: «On and on, mile after mile, down the great river swept the great ship until Forts Jackson and St. Philip were reached and left behind; then on and on for other miles to the narrow South Pass where on either side the Eads Jetties called forth exclamations of wonder» [Porter]. Статус «великої ріки» Міссісіпі здобула не тільки як одна з основних водних артерій держави. Символічне значення, важливу роль Міссісіпі в житті американців розкрито у творчості Марка Твена («Пригоди Гекльберрі Фінна», «Життя на Міссісіпі», «Простак Вільсон та ін.). Ім'я письменника лунає під час діалогу персонажів твору, що алюзивно впливає на свідомість читача, оскільки образ Міссісіпі в романі Е. Портер суттєво відрізняється від напівдиквої, ще недостатньо розвіданої ріки в художньому світі Марка Твена. Опис ріки уособлює економічний розвиток країни, дивує героїв твору не тільки величезним розміром, краєвидами, мінливим руслом, але й прикладами динамічного розвитку землі на узбережжях, вдалого використання природних ресурсів, тому образ оновленої Міссісіпі на рівні авторської інтенції руйнує сталу опозицію «схід – захід» в американській культурі. У просторовій моделі роману архетипний образ ріки, яка простягається від штату Міннесота до Мексиканської затоки, символічно єднає країну, стає її соціально-економічним, культурним стрижнем.

Розвиток концепту «вода» у художньому просторі роману втілено в описі подорожі Мексиканською затокою: «The trip across the Gulf of Mexico to Dry Tortugas Light was nothing but a rest and a joy to everybody. It was still delightful and wonderfully interesting all the way around the City of Key West and up by the southeastern coast of Florida with its many lights and coral reefs» [Porter]. Незабаром відчуття комфорту змінюється тривогою: біля узбережжя Південної Кароліни починається шторм. Атлантика нагадує про випробування часів перших переселенців зі Старого світу, але наприкінці подорожі героїв очікує винагорода – у Нью-Йоркській бухті на тлі блакитного неба височіє велична статуя Свободи, створена за проектом Ф. О. Бартольдї. Концепт води скріплює просторову цілісність роману, незважаючи на те, що розв'язка твору відбувається на території таких міст, як Бостон та Санбридж. Нова Англія вже не виглядає окремим осередком культури на території США, оскільки внутрішня рефлексія героїв роману спонукає до усвідомлення авторської ідеї: велика країна може з'єднати різні національності, культурні традиції та звичаї. Мешканці штату Нью-Гемпшир знайшли родичів та знайомих у далекому Техасі, зрозуміли, що в них є спільні переконання, духовні цінності та морально-етичні принципи, які варто берегти у бурхливому потоці життя.

Висновки. За результатами проведеного дослідження доходимо висновку, що художній

простір у романі Е. Портер «The Sunbridge Girls at Six Star Ranch» організовано сукупністю описів природних ландшафтів, міст США на території від Нової Англії до штату Техас. Концепт «вода» є одним з ключових у дослідженому тексті, оскільки має культурно-історичне, ідейне навантаження та виконує важливу смислову роль, а саме: створює контекст для роздумів про історичне минуле та майбутнє країни, репрезентує певні міркування, емоції на рецептивному рівні. Топоси прерії, міст, місцеві локуси є компонентами часопростору в романі: на тлі безмежної прерії органічно розгортається взаємодія героїв, приймаються важливі рішення; топоси і локуси міст у художньому тексті поєднують артефакти з сучасністю, доводять, що старовинні міста постійно оновлюються під час зміни поколінь, але залишаються носіями сакральної свідомості минулого. Локуси міст створюють вербальні картини культурного життя, соціальних протиріч, на тлі яких відбувається духовний розвиток героїв твору. Художній простір суттєво впливає на сюжет роману, рушійною силою котрого є мотив подорожі. Траєкторію мандрів у сюжеті позначено такими культурно-географічними маркерами, як топоніми та гідроніми, лексико-семантичне значення яких є важливим для усвідомлення авторського задуму. Результатом великої подорожі героїв твору є внутрішня рефлексія, що символізує ідею перемоги полікультурного світу над протистоянням регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабюк Н. С. Топос Чернівців у прозі Ірини Вільде // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія. 2015. № 752. С. 95–100.
2. Боклах Д. Ю. Дефініції і взаємозв'язок категорій топосу, локусів, хронотопу міста та їх реалізація у міському тексті художнього твору // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. 2016. № 74. С. 249–257.
3. Губарева С. С. Топос міського муру і жанр психологічної новели Гео Шкурупія // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство. 2010. Випуск XXIII (4). С. 113–121.
4. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : в 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 2 : К – О. 350 с.
5. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : в 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 4 : Т – Я. 388 с.
6. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія : в 2 т. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т.2 : М (Маадай-Кара) – Я (я-форма). 624 с.
7. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя [переклав з нім. Анатолій Онишко]. Львів : Літопис, 2007. 752 с.
8. Маркова М. В. «Роковини» Джона Донна як петрарківські тексти // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Філологічні науки. 2023. № 1 (25). С. 34–49.
9. Матушкіна Д. Д. Локуси міста як складники художнього простору в романі «Свято» Є. Пашковського // Львівський філологічний часопис : Збірник наукових праць. 2018. № 3. С. 163–166.

10. Хомеча Н. А. Топос міста у творчості Ю. Андруховича // Актуальні проблеми слов'янської філології. Лінгвістика і літературознавство. 2010. № XXIII (1). С. 330–339.
11. Штейнбук Ф. М. Конвергенція топосу забуття у сучасній світовій літературі // *Studia methodologica*. 2014. № 37. С. 101–108.
12. Severina Yelena. Lesia Ukrainka's Crimean Cycles : A Poetic Dialogue with Adam Mickiewicz // *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2021. № 8. С. 69–83.
13. Porter E. H. The Sunbridge Girls at Six Star Ranch. Retrieved from. URL : <https://www.gutenberg.org/cache/epub/25578/pg25578-images.html> (дата звернення 11.07.2023).

REFERENCES

1. Babiuk N. S. (2015). Topos Chernivtsiv u prozi Iryny Vilde [Topos Chernivtsi in prose Iryna Vilde]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu. Slovianska filolohiia*, 752, 95–100 [in Ukrainian].
2. Boklakh D. Yu. (2016). Definitsii i vzaiemozviazok katehorii toposu, lokusiv, khronotopu mista ta yikh realizatsiia u miskomu teksti khudozhnoho tvoriv [Definitions and Relationship of Topos, Loci, City's Chronotope Categories and their Realization in the Urban's Text in a Literary Work]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Filolohiia*, 74, 249–257 [in Ukrainian].
3. Hubarieva S. S. (2010). Topos miskoho muru i zhanr psykholohichnoi novely Geo Shkurupii [Topos of the City Wall and the Genre of the Psychological Novel by Geo Shkurupiy]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii. Lihvistyka i literaturoznavstvo*, XXIII (4), 113–121 [in Ukrainian].
4. Zahnitko A. P. (2012). *Slovyk suchasnoi lihvistyky : poniattia i terminy : v 4 t. T. 2 : K – O* [Dictionary of Modern Linguistics : Concepts and Terms : in 4 volumes. Volume 2 : K – O]. Donetsk : DonNU [in Ukrainian].
5. Zahnitko A. P. (2012). *Slovyk suchasnoi lihvistyky : poniattia i terminy : v 4 t. T. 4 : T – Ya* [Dictionary of Modern Linguistics : Concepts and Terms : in 4 Volumes. Volume 4 : T – Ya]. Donetsk : DonNU [in Ukrainian].
6. Kovaliv Yu. I. (2007). *Literaturoznavcha entsyklopediia : v 2 t. T. 2 : M (Maadai – Kara) – Ya (ia – forma)* [Literary Encyclopedia. In 2 Volumes. Volume 2 : M – Ya]. Kyiv : VTs «Akademiia» [in Ukrainian].
7. Kurtsius E. R. (2007). *Yevropeiska literatura i latynske serednovichchia* [European Literature and the Latin Middle Ages]. Lviv : Litopys [in Ukrainian].
8. Markova M. V. (2023). «Rokovyny» Dzhona Donna yak petrarkivski teksty [John Donne's "The Anniversaries" as Petrarchan Texts]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Filolohichni nauky*, 1 (25) [in Ukrainian].
9. Matushkina D. D. (2018). Lokusy mista yak skladnyky khudozhnoho prostoru v romani «Sviato» Ye. Pashkovskoho [Locus of the City as Part of the Artistic Space in the Novel "Holiday" by E. Pashkovsky]. *Lvivskiy filolohichniy chasopys: Zbirnyk naukovykh prats*, 3, 163–166 [in Ukrainian].
10. Khomecha N. A. (2010). Topos mista u tvorchosti Yu. Andrukhovycha [Topos of the City in the Works of Yu. Andrukhovych]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii. Lihvistyka i literaturoznavstvo*, XXIII (1), 330–339 [in Ukrainian].
11. Shteinbuk F. M. (2014). Konverhentsiia toposu identychnosti u suchasni svitovii literaturi [The Topos of Unconsciousness Convergence in the Works of Modern World Literature]. *Studia methodologica*, 37, 101–108.
12. Severina Yelena (2021). Lesia Ukrainka's Crimean Cycles : A Poetic Dialogue with Adam Mickiewicz. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 8, 69–83.
13. Porter E. H. (2008). The Sunbridge Girls at Six Star Ranch. Retrieved from <https://www.gutenberg.org/cache/epub/25578/pg25578-images.html>

O. V. PITERSKA

*Postgraduate Student at the Department of World Literature,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine
E-mail: olenapiterska@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-3621-6906>*

SPATIAL IMAGERY IN ELEANOR PORTER'S NOVEL "THE SUNBRIDGE GIRLS AT SIX STAR RANCH"

The article is devoted to the complex study of space images in the novels by E. Porter "The Sunbridge Girls at Six Star Ranch". The work analyzes the meanings of "topos", "locus" in the context of modern scientific discourse, actualizes the problem of the selected forms and ideas of the textual organization of the artistic space, the model of which in literary work depend on historical and cultural conditionals, aesthetic believes, influence on the formation of individual author's style. The author of the article revealed and commented on the specifics of space images using achievements

of the biographical method and the elements of the hermeneutic approach to the analysis of the text; the structure and meaning of the unity of the artistic space in the text of the novel are assigned; analyzed the implementation of author's intentions. On the basis of research, it was determined that the model of artistic space in the novel by E. Porter was inspired as a collection of descriptions of natural landscapes, places in the United States in New England and the state of Texas. The concept of "water" was designated as one of the key ones in the text, revealed its cultural and historical, ideological interest, meaning, compositional significance. The topos of cities, prairies, and local locus, playing a significant role in the plot architectonics of the novel, are analyzed. It has been shown that the lexical-semantic world of such cities, like San Antonio, New Orleans, was created with the help of topographic locus (Alamo Fortress, San Fernando Cathedral, Latin and French Quarters). The examples of geographic names (toponyms, hydronyms) have been introduced marking time space and the plot of the novel. The driving force of this novel is the motive of traveling. It has been stated that the topos of the place in the artistic text is the bearer of the sacral consciousness. It organically unites the present and the past identifying the mentality. The locus of the city create verbal pictures of cultural life showing its contradictions, against the background of which the spiritual growth of the characters of the work takes place.

Key words: archetype, concept, locus, topos, toponym, artistic space.

UDC 811.112.2'373

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.11>

A. I. POKULEVSKA

Kandidatin der philologischen Wissenschaften, Dozentin,

Dozentin der Abteilung für ausländische Philologie, Ukrainistik

und sozialrechtliche Disziplinen,

Donezker Nationale Wirtschafts- und Handelsuniversität von Mykhailo Tugan-Baranovsky, Krywyj Rih,

Gebiet Dnipropetrowsk, Ukraine

E-mail: pokulevska@donnuet.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2531-0430>

L. V. VOROBYOVA

Kandidatin der Pädagogischen Wissenschaften,

Oberdozentin der Abteilung für ausländische Philologie, Ukrainistik

und sozialrechtliche Disziplinen,

Donezker Nationale Wirtschafts- und Handelsuniversität von Mykhailo Tugan-Baranovsky, Krywyj Rih,

Gebiet Dnipropetrowsk, Ukraine

E-mail: vorobiova_lv@donnuet.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1001-1016>

MILITÄRISCHE TERMINOLOGIE ALS GEGENSTAND MODERNER ÜBERSETZUNGSWISSENSCHAFT (BASIEREND AUF DER DEUTSCHEN SPRACHE)

Der Wortschatz jeder Sprache unterliegt einer ständigen Weiterentwicklung. Sprachliche und außersprachliche Faktoren beeinflussen evolutionäre Prozesse in der Sprache. Dynamische Prozesse im Wortschatz finden besonders intensiv in Zeiten radikaler gesellschaftlicher und politischer Veränderungen statt, die durch wissenschaftlichen und technischen Fortschritt, Aufschwung in der Entwicklung von Kultur und Kunst, Intensivierung externer Kontakte usw. bedingt sind. Der militärische Bereich ist einer der führenden Anbieter von innovativem Vokabular für moderne Sprachen, in unserem Fall für Ukrainisch und Deutsch. Die Ereignisse des russischen Angriffskrieges gegen die Ukraine wurden zu einem mächtigen außersprachlichen Faktor, der zur Entstehung neuer Wortbedeutungen beitrug, die die Realität von Gesellschaften auf der ganzen Welt widerspiegeln. Ziel dieser Studie ist die Analyse semantischer Veränderungen in der lexikalischen Zusammensetzung der deutschen Sprache unter dem Einfluss des russisch-ukrainischen Krieges sowie die Betrachtung der Problematik der Übersetzung militärischer Terminologie und der dabei auftretenden Schwierigkeiten. Das Forschungsmaterial bestand hauptsächlich aus lexikalischen Einheiten der modernen deutschen Sprache, die im „Kleinen Lexikon: Krieg und Sprache“ erfasst wurden.

Militärischer Wortschatz ist ein komplexes System, das Konzepte umfasst, die sich sowohl auf das Leben des Militärs als auch auf seine Aufgaben im Militärdienst beziehen. Darüber hinaus taucht militärisches Vokabular immer häufiger im Alltagsvokabular des Sprechers auf, sodass eine Systematisierung, Klassifizierung und Untersuchung des Entstehungs- und Verbreitungsprozesses angemessen und notwendig ist. Das Problem besteht darin, wie neue militärische Terminologie in andere Sprachen richtig zu übersetzen. Das Material aus „Kleines Lexikon: Krieg und Sprache“ und seine Analyse zeugen von der Zunahme der militärischen Terminologie im Zusammenhang mit dem Krieg in der Ukraine sowie von der Erweiterung der Wortbedeutungen und der Bedeutungsübertragung. Alle diese Neologismen werden in den meisten Fällen mithilfe zweier Übersetzungstransformationen ins Deutsche übersetzt: Rückverfolgung und verschiedene Arten der Transkodierung, nämlich die Transliteration und adaptive Transkodierung.

Schlüsselwörter: Fachbegriffe, Militärischer Wortschatz, militärische Terminologie, Übersetzung, Übersetzungstransformationen.

Fachbegriffe sind als Sprachzeichen ein wesentlicher Bestandteil wissenschaftlicher und technischer Texte und einer der Hauptgründe für die Schwierigkeit ihrer Übersetzung aufgrund ihrer Mehrdeutigkeit, fehlender Äquivalente neue

Begriffe in der Übersetzungssprache sowie gewisse Unterschiede im Prozess der Begriffsbildung im Deutschen und Ukrainischen.

Die militärische Terminologie steht in direktem Zusammenhang mit den politischen Prozessen

jeder Gesellschaft. Die gesamte Geschichte der Menschheit ist gewissermaßen eine Geschichte der Kriege. Unter modernen Bedingungen, wenn Massenmedien Zugang zur Berichterstattung über verschiedene politische Ereignisse, einschließlich militärischer Konflikte haben, wird militärisches Vokabular regelmäßig von Politikern, Journalisten und auch vom Volk verwendet. Mit anderen Worten: Der Anwendungsbereich der militärischen Terminologie beschränkt sich nicht auf die Verwendung durch Militärspezialisten im Rahmen verschiedener Militäroperationen und im Alltagsleben der Armee.

Die Aktualität des Themas liegt vor allem daran, dass es sowohl in der Theorie als auch in der Praxis von großem Interesse ist, die Terminologie des Militärbereichs zu unterscheiden und zu studieren. Die Relevanz des Studiums der Übersetzung der militärischen Terminologie ergibt sich aus der Situation, die sich in unserem Land aufgrund des Krieges entwickelt hat. Die Berichterstattung über den russisch-ukrainischen Krieg in deutschen Medien führte zu einer Veränderung des Status sowohl des Militärs als auch des allgemein verwendeten Vokabulars.

Ziel der Studie ist die Analyse semantischer Veränderungen in der lexikalischen Zusammensetzung der deutschen Sprache unter dem Einfluss des russisch-ukrainischen Krieges. Bei dem Forschungsmaterial handelte es sich überwiegend um lexikalische Einheiten der modernen deutschen Sprache, die im „Kleines Lexikon: Krieg und Sprache“ erfasst wurden.

Unabhängig davon und in Kombination mit anderen sprachlichen Problemen wurden verschiedene Aspekte der Übersetzung von Fachbegriffen in den Arbeiten von E. Breus, L. Borisova, V. Karaban, V. Koptilov, I. Korunets, V. Nazarov, F. Tsitkina hervorgehoben. Die militärische Terminologie wurde von Wissenschaftlern untersucht wie: O. Andriyanova, T. Mykhaylenko, L. Murashko, Ya. Rybalka, A. Romanchenko, O. Ryakina, L. Turovska, Ya. Yaremko, N. Yatsenko usw. Aber die Probleme der Übersetzung spezifischer Terminologie, insbesondere aus dem Militärbereich, werden nicht ausreichend offengelegt.

Das Problem der Übersetzung von Fachbegriffen ist auch in den letzten Jahrzehnten eines der drängenden Probleme der modernen Linguistik. Die Übersetzung deutscher Begriffe ins Ukrai-

nische erfordert Kenntnisse des Fachgebiets, auf das sich die Übersetzung bezieht, ein Verständnis der Bedeutung von Begriffen im Deutschen und Kenntnisse der Terminologie in der Muttersprache. Aufgrund der Komplexität und Vielschichtigkeit der Begriffsbildung und ihrer Synonymie treten Schwierigkeiten bei der Übersetzung auf. Wenn die Aufgabe der Übersetzung darin besteht, die Gleichwertigkeit als Gemeinsamkeit von Original- und übersetztem Text sicherzustellen, sollte bei der Übersetzung von Fachtexten besonderes Augenmerk auf die Begriffe gelegt werden: Sie bestimmen als besondere Schlüssel den Informationsgehalt des Fachtextes, organisieren, strukturieren und kodieren spezielle Informationen. Dementsprechend stellt sich in Bezug auf die Begriffe die Frage nach der Möglichkeit, bei Vorliegen von Unterschieden in den Codeeinheiten eine Gleichwertigkeit zu erreichen.

Es wird angenommen, dass heute nur wenige Berufssprachen mit einer speziellen Militärsprache in Bezug auf das Ausleihen, Kopieren und Ändern des Wortschatzes mithalten können. Der Krieg wirkt sich trotz zahlreicher Zerstörungen positiv auf die Entwicklung der Berufssprache im militärischen Bereich aus. „Die allgemeinsten Veränderungen im lexikalischen System der Sprache in Kriegszeiten jeglicher Art sind die Aktivierung der militärischen Terminologie in allen funktionalen und stilistischen Varianten der Sprache; Entwicklung des Systems der militärischen Terminologie; das Auftauchen neuer Begriffe, die als neue Bezeichnungen bezeichnet werden; Änderung der Bedeutung einiger Wörter der gemeinsamen Sprache aufgrund semantischer Übertragungen (lexikalische Metaphern); das Auftreten von Neologismen, die der Sprache des Feindes entlehnt sind, oft mit abwertender Bedeutung usw.“ [Федоренко : 259-260]. I. Piankovska führte eine gründliche sprachliche Analyse deutschsprachiger Online-Publikationen («Bild», «FAZ», «Spiegel», «SDZ», «Tagblatt», «WAZ», «Zeit») durch und stellte die folgenden charakteristischsten lexikalischen Merkmale des militärischen Vokabulars fest:

1) Häufige Verwendung von Eigennamen politischer Persönlichkeiten der Ukraine und anderer Länder, sowie der Namen ukrainischer Siedlungen, in denen Ereignisse stattfinden, z. B.: *der ukrainische Präsident Wolodymyr Selenskyj*, *Ned Price (der Sprecher des US-Außenministeriums)*,

Cherson, die Krim, Donbass, Bachmut usw.

2) Angabe der ukrainischen Realitäten, die auch die behandelten Ereignisse spezifizieren, z. B.: *der Geheimdienst SBU, Antoniówka-Brücke über den Dnipro, Donbass-Kämpfer, ein geheimes Netz von SBU-Informanten* usw.

3) Militärischer Wortschatz, der den Ablauf militärischer Ereignisse veranschaulicht, z. B.: *eine Kolonne russischer Schützenpanzer, die russische Besatzung, der russische Truppenaufmarsch, Himars-Raketenwerfer* usw.

4) Lexikalische Einheiten, die die Realitäten von Militäreinsätzen und Kriegsrecht beschreiben, z. B.: *Molotowcocktail, Territorialverteidigung, geflohene Einwohner Chersons, vom Kampflärm erwachen, Minenfelder, Zielkoordinaten für Luftangriffe, vermisste Angehörige, Rückeroberung Chersons, Raketenangriff*.

5) Wörter und Ausdrücke, die die schrecklichen Folgen des Krieges beschreiben, z. B.: *Körperteile, die genaue Zahl der Toten, tot wiederauftauchen, an den Folgen von Folterungen gestorben, Leichname fotografieren, massakrieren*.

6) Feste Ausdrücke und Phraseologieeinheiten, z. B.: *sich als Freiwilliger melden, sich im Stich gelassen fühlen, Misstrauen säen, den Boden gut machen, standhaft bleiben, einen neuen Kessel bilden, alles in Schutt und Asche legen*.

7) Lexikalische Einheiten mit bestimmten politischen und bewertenden Konnotationen, z. B.: *Angreifer, Besatzer, in der Ukraine eingreifen, die sogenannten Volksrepubliken Donezk und Luhansk, der großen russischen Invasion, bei besetzter Stadt Cherson*.

8) Wörter und Ausdrücke mit bewertender Bedeutung, z. B.: *triumphierend präsentieren, Propagandafloskeln, fraglich sein*.

9) Lexikalische Einheiten mit neuen semantischen Nuancen, z. B.: *die Anschuldigung in den Mund legen, den Widerstand moralisch brechen, heimliche Waffenlieferungen verhindern* [Пянковська : 146-147].

Also, daher entwickelt und verbessert sich die moderne deutsche Militärfachsprache intensiv und spiegelt den Stand der Militärwissenschaft wider. Aufgrund der Vielschichtigkeit des militärischen Wissens zeichnet sich die deutsche Fachsprache durch einen interdisziplinären Charakter aus. Militärischer Wortschatz, einschließlich militärisch angewandter Terminologie und emotional gefärb-

ter lexikalischer Einheiten, zeichnet sich durch Klarheit, Prägnanz und Funktionen aus, die dem militärischen Tätigkeitsbereich dienen.

Wir sollten uns mit einem so praktischen Thema wie der Übersetzung emotional gefärbter Elemente des deutschen Militärvokabulars befassen. Dabei geht es nicht um die Übersetzung einzelner Wörter und Wortkombinationen, die für sich genommen aus dem Kontext gerissen werden. Die Übersetzung einzelner konstituierender Einheiten eines beliebigen Kontextes sollte unter Berücksichtigung des gesamten Inhaltskomplexes und der sprachlichen Form des übersetzten Materials erfolgen. Wichtig ist die allgemeine funktionale Übereinstimmung in einem bestimmten Stilplan. Gleichzeitig ist zu bedenken, dass für die gleichen Sprachstile in der ukrainischen und deutschen Sprache unterschiedliche Normen gelten. Eine allgemeine stilistische Übereinstimmung wird häufig dadurch erreicht, dass die meisten emotional gefärbten Elemente der deutschen Sprache durch entsprechende ukrainische Begriffe ersetzt werden.

Das Material aus „Kleines Lexikon: Krieg und Sprache“ und seine Analyse zeugen von der Zunahme der militärischen Terminologie im Zusammenhang mit dem Krieg in der Ukraine sowie von der Erweiterung der Wortbedeutungen und der Bedeutungsübertragung. Viele Fachbegriffe und Phraseologieausdrücke gelangten zu verschiedenen Zeiten der Geschichte Deutschlands in die deutsche Sprache: im Jahr 1800, während des Dreißigjährigen Krieges, des Deutsch-Französischen Krieges, des Ersten und Zweiten Weltkriegs. Solche Phraseologieausdrücke wie *„in die Bresche springen“*, *„Flinte ins Korn werfen“* und *„alter Schwede“* sind während des Dreißigjährigen Krieges erschienen. Während des Zweiten Weltkriegs wurde das militärische Terminologielexikon mit deutschen Begriffen ergänzt wie *Anschluss, Blitz, Blitzkrieg, Gestapo, Luftwaffe, Wehrmacht, Teller-mine, Vergeltungswaffen, Jägerfaust, Panzerkampfwagen, Messerschmitt, Junkers* usw. und auch verschiedene militärische Neologismen-Jargonismen wie *Fritz, Hans, Fritzkrieg*. Heutzutage erscheinen fast jeden Tag neue militärische Fachbegriffe, die mit dem Russisch-Ukrainischen Krieg verbunden sind. In „Kleines Lexikon: Krieg und Sprache“ kann man folgende Fachbegriffe mit Erklärungen kennen lernen:

der Abnutzungskrieg: Militärische Strategie, die darauf setzt, die Niederlage des jeweiligen Kriegsgegners durch die Erschöpfung von dessen Ressourcen zu erzwingen. Der A. (auch Materialschlacht oder Ermüdungskrieg) ist damit eine andere strategische Option als ein >Blitzkrieg, den Putin mutmaßlich zu Beginn seines Angriffskrieges auf die Ukraine geplant hatte.

die Antonow: Mit der offiziellen Bezeichnung An-225 oder Mriya (ukr. „Traum“) war die Antonow das größte Transportflugzeug der Welt des gleichnamigen ukrainischen Produzenten. Das einzig gebaute Exemplar wurde bei einem Angriff Russlands Ende Februar zerstört und damit ein frühes Symbol der Kriegszerstörung.

das Asowstahlwerk: Die offizielle Bezeichnung lautet: >Metallurgisches Kombinat Asow-Stahl«. Das Stahlwerk zählt zu den größten Hüttenanlagen Europas, war im April und Mai 2022 heftig umkämpft und wurde schließlich von russischen Armeekräften eingenommen. Die Anlage verfügt aus der Zeit des Kalten Krieges über kilometerlange unterirdische Bunkeranlagen, die während der Belagerung sowohl von Zivilisten als auch von Soldaten als Schutzraum genutzt wurden. Anfang Mai 2022 konnten rund 500 Frauen und Kinder über einen Fluchtkorridor das Werk verlassen. Am 18.05.2022 ergab sich das ukrainische Militär; rund 1 000 ukrainische Soldaten kamen in russische Gefangenschaft.

Butscha: Stadt in der Ukraine mit rund 35 000 Einwohnern, die ca. 25 Kilometer nordwestlich von Kiew gelegen ist. Erlangte durch eine Reihe von gezielten Kriegsverbrechen (»Massaker von Butscha«) – mutmaßlich durch russische Soldaten – Ende Februar 2022 internationale Aufmerksamkeit und wurde so auch Symbol für die besondere Menschenfeindlichkeit der russischen Aggression gegenüber der Zivilbevölkerung.

der Kornkrieg: Das Narrativ des Landraubs in der russischen Propaganda, die behauptet, dass „die Freigabe des Verkaufs von Ackerland unter Präsident Wolodymyr Selenskyj in der Ukraine [...] Tür und Tor für die >gierigen« Konzerne aus dem Westen“ öffne. Schließlich wählte Außenministerin Annalena Baerbock während des G7-Treffens am 15.05.2022 in Analogie zum Begriff Brotfrieden zwei weitere metaphorische Umschreibungen für die Bedeutung des ukrainischen Getreides: „Russland hat sich bewusst entschieden, den militäri-

schen Krieg gegen die Ukraine nun als Getreide- oder man kann auch sagen Kornkrieg auf viele Staaten in der Welt, insbesondere in Afrika auszuweiten“.

der Kreml-Kumpel / der Putinverstehler: Bezeichnung des ehemaligen Bundeskanzlers Gerhard Schröder durch die Bild auf dem Titel vom 25.04.2022. Pejorative Alliteration und mutmaßliche Komparation zu. / Pejorative Bezeichnung von Menschen (insbes. Medien-Experten/-Vertretern und Politikern), die Handlungen, Äußerungen oder Positionen von Vladimir Putin mit Empathie im Allgemeinen oder relativierenden Meinungsäußerungen im Besonderen begegnen.

die Kriegsknechte (des Kremls): Bezeichnung von namentlich bekannten ranghohen russischen Offizieren sowie des Patriarchen Kyrill I. durch die Präsidentin der Europäischen Kommission, Ursula von der Leyen. Diese stehen auf einer Sanktionsliste für Einreiseverbote und Vermögenssperren.

der Kriegstourismus: Abwertende Äußerung über Personen, insbes. Politiker, die Reisen in das Kriegsgebiet der Ukraine unternehmen; dabei wird das Verhältnis der medialen Darstellung vor dem Hintergrund eines konkreten politischen Nutzens infrage gestellt.

die Moskwa: Schiff (sog. Lenkwaffenkreuzer) der russischen Marine, das am 14.04.2022 durch den Angriff ukrainischer Raketen sank.

Neptun: „P-360 *Нептун*“ ist ein ukrainischer Seezielflugkörper, der für die Küstenverteidigung eingesetzt wird. Nach Angaben des ukrainischen Streitkräftekommandos sind zwei P-360-Neptun-Seezielflugkörper für den Beschuss und die Versenkung des russischen Lenkwaffenkreuzers Moskwa, am 14.04.2022 verantwortlich.

die oder der Oblast: Bezeichnung für (Verwaltungs-)Gebiete/Bezirke in Russland, der Ukraine und weiteren osteuropäischen Staaten. Die Ukraine ist in 24 Oblaste unterteilt.

die Orks: Ukrainische Bezeichnung für feindliche russische Soldaten.

der Putinfluencer: Person, die die eigene Reichweite (Anzahl der Follower) in den Sozialen Netzwerken nutzt, um prorussische Propaganda und Desinformation zu verbreiten.

der Putinismus: Bezeichnung für die Gesamtheit der theoretischen und praktischen Ausprägung politischen Handelns unter der Amtszeit Vladimir Putins.

der Raschismus: *Kofferwort/Wortkreuzung aus den Wörtern Russland und Faschismus.*

die Sabotage: 1. Handlung, die zu einer absichtsvollen Störung oder der Beendigung eines gesellschaftlichen, wirtschaftlichen oder militärischen Ablaufs führt, welches zur Schädigung eines/mehrerer Beteiligten führen soll. 2. Am 26.09.2022 kam es in den Röhren von Nord Stream 1 und 2 zu einem Druckabfall, der in einem Leck der Leitungen begründet lag.

der Selfie-Soldier: Soldat, der das eigene Smartphone im Kriegseinsatz nutzt.

die Spezialoperation (militärische): Euphemistische Bezeichnung von Vladimir Putin für seinen völkerrechtswidrigen Angriffskrieg gegen die Ukraine [Kleines Lexikon: Krieg und Sprache].

Alle diese Neologismen sind im Laufe des russisch-ukrainischen Krieges erschienen und werden in den meisten Fällen mithilfe zweier Überset-

zungstransformationen ins Deutsche übersetzt. Solche Begriffe wie *der Kornkrieg*, *der Kreml-Kumpel*, *die Spezialoperation* sind ein Beispiel für die Anwendung der Rückverfolgung. Es gibt auch verschiedene Arten der Transkodierung, nämlich die Transliteration – *Butscha*, *die Antonow*, *die Moskwa*, *Neptun* – und adaptive Transkodierung – *die Orks*, *der Putinismus*, *der Raschismus*. Wie wir aus diesen Beispielen sehen können, erneut sich Kriegswortschatz ständig. Alle Wörter und Wortverbindungen sind mit bestimmten Ereignissen und Persönlichkeiten verbunden. Viele von diesen Neologismen haben metaphorische Bedeutungen, sind emotional gefärbt oder wurden zu den wichtigsten Euphemismen für die ukrainische Unterstützung des russischen Aggressors. Neologismen können Sprachlücken schließen und die absolute Atmosphäre der Zeit vermitteln, wie sie unter dem Einfluss des menschlichen Lebens entsteht.

BIBLIOGRAPHY

1. Лебедева Т. Б. Loaning у німецькому військовому вокабулярі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* (8). 2001. С. 115-119.
2. Слаба О. В., Малиновська І. А. Семантичні зміни словникового складу німецької мови під впливом російсько-української війни. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 24. Том 2. 2022. С. 89-93.
3. Пянківська І. В. Лексичні особливості німецьких медіатекстів на тему „Krieg in der Ukraine“ в контексті медіаекології. *Збірник наукових праць «Нова філологія»*. № 86. 2022. С. 144-149
4. Федоренко С. В., Бернадіна А. В. Загальна характеристика фахової мови військової сфери (на матеріалі англійської мови). *Збірник наукових праць «Нова філологія»*. № 83. 2021. С. 257-262.
5. Kleines Lexikon: Krieg und Sprache [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://gfds.de/kleines-lexikon-krieg-und-sprache/#A>

REFERENCES

1. Liebidieva, T. B., (2001) Loaning u nimetskomu viiskovomu vokabuliari. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. [in Ukrainian]
2. Slaba, O. V., Malynovska, I. A., (2022) Semantychni zminy slovnykovoho skladu nimetskoi movy pid vplyvom rosiisko-ukrainskoi viiny. *Zakarpatski filolohichni studii*. [in Ukrainian]
3. Piankovska, I. V., (2022) Leksychni osoblyvosti nimetskykh mediatekstiv na temu „Krieg in der Ukraine“ v konteksti mediaekolohii. *Zbirnyk naukovykh prats «Nova filolohiia»*. [in Ukrainian]
4. Fedorenko, S. V., Bernadina, A. V., (2021) Zahalna kharakterystyka fakhovoi movy viiskovoi sfery (na materialii anhliiskoi movy). *Zbirnyk naukovykh prats «Nova filolohiia»*. [in Ukrainian]
5. Kleines Lexikon: Krieg und Sprache. Retrieved July 25, 2023 from <https://gfds.de/kleines-lexikon-krieg-und-sprache/#A>

А. І. ПОКУЛЕВСЬКА

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології, українознавства
та соціально-правових дисциплін,
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
Електронна пошта: pokulevska@donnuet.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2531-0430>*

Л. В. ВОРОБІЙОВА

*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземної філології, українознавства
та соціально-правових дисциплін,
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
Електронна пошта: vorobiova_lv@donnuet.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1001-1016>*

**ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ПРЕДМЕТ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДУ
(НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)**

Словниковий склад кожної мови постійно розвивається. Мовні та позамовні фактори впливають на еволюційні процеси в будь-якій мові. Особливо інтенсивно динамічні процеси в лексиці відбуваються в часи радикальних суспільно-політичних змін, зумовлених науково-технічним прогресом, піднесенням розвитку культури й мистецтва, інтенсифікацією зовнішніх контактів тощо. Військова сфера є одним із провідних постачальників інноваційної лексики для сучасних мов, у нашому випадку української та німецької. Події російської загарбницької війни проти України стали потужним екстралінгвістичним фактором, який сприяв появі нових термінів та значень слів, які відображають реальність суспільств у всьому світі. Метою дослідження цієї розвідки є аналіз семантичних змін у лексичному складі німецької мови під впливом російсько-української війни, а також розглядається проблема перекладу військової термінології та складнощ, які виникають в процесі перекладу. Матеріал дослідження склали переважно лексичні одиниці сучасної німецької мови, які були зафіксовані в „Kleines Lexikon: Krieg und Sprache“.

Військова лексика – це складна система, яка охоплює поняття, пов’язані як із життям військовослужбовців, так і з виконанням ними обов’язків у військовій службі. Крім того, військова лексика все частіше з’являється сьогодні в повсякденному словнику людей, тому систематизація, класифікація та вивчення процесу формування та поширення є доцільним і необхідним. Проблема полягає в тому, як правильно перекласти нову військову термінологію іншими мовами. Лексика з „Kleines Lexikon: Krieg und Sprache“ та її аналіз свідчать про збільшення військової термінології, пов’язаної з війною в Україні, а також розширення значень слів і передачу значень. Усі ці неологізми в більшості випадків перекладаються на німецьку мову за допомогою двох перекладацьких трансформацій: калькування та різних типів транскодування, а саме транслітерації та адаптивного транскодування.

Ключові слова: технічні терміни, військова лексика, військова термінологія, переклад, перекладацькі трансформації.

УДК 81'42: 165.194

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.12>

А. А. СМЕРЧКО

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,*

*Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна*

Електронна пошта: smerchkomehu@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-6303-6022>

Д. А. КОЧМАР

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов,*

*Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна*

Електронна пошта: trial2008@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2896-1546>

І. Ф. БУДЗ

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри романо-германської філології,*

*Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна*

E-mail: ibudz@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1127-3568>

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ: ПРОБЛЕМИ УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОГНІТИВНОМУ ТА ПРАГМАТИЧНОМУ РАКУРСІ

Пропонована стаття присвячена дослідженню комунікативних стратегій і тактик у сучасному дискурсі, та проблемам когнітивного сприйняття й прагматичного впливу у процесі вивчення дисципліни у вищій школі. Наукова розвідка побудована у прагмалінгвістичному руслі, іншими словами, в руслі розгляду функціонування мовних знаків у мовленнєвій комунікації у взаємозв'язку з інтерактивністю її суб'єктів, їх особливостями, спрямованістю психічної активності, реакціями, ситуацією спілкування. Зокрема, досліджується прагматичний вплив контексту, побудований на завоюванні довіри адресата та поляризації навколишньої дійсності в маніпулятивних цілях та створенні ідеологічно вивіреної, на користь певних осіб чи організацій, картини світу у свідомості одержувача інформації, як окремого індивідуума, так і соціуму. Попри досить велику кількість наукових дослідження присвячених комунікативним стратегіям і тактикам та проблемам дискурсу, ще не було здійснено аналізу того, як в процесі вивчення комунікативних стратегій і тактик як дисципліни у вищій школі студенти сприймають окремі стратегії і тактики у когнітивному плані, і як оцінюють можливості і ситуації їх використання у прагматичному плані. Зокрема, робиться акцент на тому, що при аналізі ілюстративного контексту необхідно враховувати фонові знання молодих людей в світлі надзвичайно динамічних в останній час змін у суспільстві і світі, переоцінки реалій дійсності, і, як наслідок, «випадання» із обсягу культурного фону певних знань, або ж ефемерного чи хибного розуміння деяких речей (понять, дій, ситуацій, станів і т. д.). В цьому контексті зазначається, що наведення як ілюстративного матеріалу текстів 5-ти, а тим більш, 10-ти літньої давності викликає у молодих людей певні труднощі, через те, що мовні засоби, застосовані для реалізації визначеної стратегії чи тактики, спираються на реалії чи оцінки, які для студенту не несуть ніякого додаткового семантичного навантаження. Також у статті здійснено спробу ілюстративної демонстрації лінгвокультурних засобів комунікації, які відображають константи національної свідомості, та використовувані для досягнення перлокутивного ефекту у сучасному дискурсі.

Ключові слова: комунікативні стратегії і тактики, маніпулятивна стратегія, перлокутивний ефект, мовні засоби комунікації, мовні маркери.

Вступ. В останній час з'явилася тенденція опису комунікативних стратегій і тактик у різних дискурсах. Це є свідченням того, що вже достатньо сформована певна теоретична база, котра дозволяє перейти до виявлення особливостей реалізації тієї чи іншої стратегії.

Проблема результативної комунікації (як в українській, так і в іноземній мові, на якій ми власне робимо акцент) стояла завжди і є особливо актуальною зараз, коли змістились культурно-лінгвістичні акценти у зв'язку із заго-стренням як у політично-економічній, так і у соціальній сфері, зокрема у міжкультурній комунікації. І це не зважаючи на те, що з питань комунікативних стратегій і тактик здійснено чимало наукових розвідок. Всі вони мають або загальний характер, тобто визначаються, уточнюються, доповнюються стратегії, що застосовуються у процесі соціальної комунікації і, відповідно, актуальні для тих стратегій тактики. Кількість цих стратегій і тактик в силу об'єктивних причин і аспектів дослідження варіюється у різних науковців, що на наш погляд абсолютно логічно, оскільки у живому спілкуванні немає універсальних формул, хоч і наявні певні принципи, засади і шаблони, які використовуються адресатом мовлення. Зокрема можна навести ґрунтовні наукові розробки Бацевича Ф. С. [Бацевич] з комунікативної лінгвістики, Селіванової О. О. [Селіванова] з теорії мовної комунікації, Пастернак Т. А. про комунікативну стратегію як конструктивна характеристика дискурсу [Пастернак]. Або такі дослідження зосереджені на аналізі конкретного втілення тих чи інших стратегій і тактик в плані використання певних мовних засобів їх реалізації. Тут можемо відзначити цікаві розвідки Schelling T. зі стратегій конфлікту (перевидання від 1990 р.) [Schelling], Місягіної І. М. [Місягіна], Устименко С. Є. [Устименко] зі стратегій ухилення від відповідей в англійському мовному просторі, Гавриш М. М. з невербальної поведінки [Гавриш], Чеберяк А. М. з тактик образи [Чеберяк 2009] та стратегій і тактик жанрі відкритого листа [Чеберяк 2010], Фролової І. Є. [Фролова] зі стратегій конфронтації в англійському дискурсі, Нісаноглу Н. Г. і Мунтян С. Г. [Нісаноглу 2021] зі стратегій дискредитації в англійському публіцистичному дискурсі. Значна кількість вузькоспрямованих

досліджень із зазначених стратегій і тактик свідчить, серед іншого, про індивідуальність мовних засобів окремих адресантів.

Виклад основного матеріалу. Проте, як свідчить практика викладання комунікативних стратегій і тактик у вищій школі, студенти не сприймають їх у прагматичному плані, тобто як такі, що мають практичне застосування, зокрема у процесі повсякденному комунікації. Вважаючи їх теоретичними, штучними засобами, що використовуються лише подекуди і лише у вузькоспеціалізованій сфері комунікації, і є досить формальними. У певному сенсі, по відношенню до деяких стратегій і тактик такі викладки не є хибними, але абсолютно не вірно робити такі узагальнення щодо всіх комунікативних стратегій і тактик. Тут виникають відразу кілька проблем, точніше, «передумовок» щодо фактично успішної реалізації певних стратегій і тактик. Власне це і зумовлює актуальність пропонованої наукової розвідки, метою якої можна окреслити визначення проблем упередженості і нерозуміння функціональності застосування стратегій і тактик комунікації. Оскільки інтерес до проблеми впливової сили одиниць мови і мовлення, як і до текстових реалізацій мовних одиниць не тільки не згасає, але і активно зростає, що є закономірним і досить характерним у переломні моменти історії суспільства і світобудови [Смерчко], з огляду на тенденційність, суб'єктивізм і маніпулятивний характер інформації, що передається.

Як вже було зазначено вище проблеми когнітивного сприйняття і фактичної подальшої прагматичної реалізації комунікативних стратегій і тактик викликають певні труднощі у студентів у вищій школі. Проблеми ці мають комплексний характер і зумовлені низкою лінгвістичних, когнітивних і позалінгвальних чинників. Передусім можна говорити про неправильні попередні когнітивні установки. Наприклад, при викладенні основних принципів стратегій персуазивності, тобто комплексного емоційного і аргументаційного впливу на адресата у ситуації знаходження шляхів досягнення взаємоприйнятних результатів у процесі спілкування, коли обидва співрозмовника зацікавлені у результативній комунікації ми спостерігали реакцію такого типу: – *Ну давайте, про-*

буйте на мене вплинути! або – А ви думаєте, що зможете мене переконати?!

«Педедустановка» на спілкування вже початково не вірна. В цьому випадку доводиться сягати основ теорії комунікації і нагадувати, що ми виходимо з наміру конструктивної комунікації, тобто готовності шукати порозуміння, знаходження консенсусу [Нісаноглу 2020], подальших сфер інтересів спілкування тощо. Студент у наведених вище фразах вже попередньо демонструє неготовність сприймати будь-яку інформацію, тобто стоїть на деструктивних позиціях, не шукає контакту і не зацікавлений у його продовженні. Порушується початкова умова, що всі учасники комунікативного акту зацікавлені у його результативності. Такі, здавалося б, базові основи комунікації на практиці «пробуксовують», адже студент ставить себе в конфронтаційну опозицію до співрозмовника і робить це підсвідомо в силу молодіжного максималізму або принципово із бажання довести свою «стійкість» до певних стратегій і тактик. В такій ситуації необхідно пояснити, що спочатку опонента треба виводити (в міру можливостей) з такого деструктивного стану, а для цього застосовуються вже інші тактики, комунікативні ходи і, як наслідок, інші мовні засоби. Тут вже мова про використання маніпулятивної стратегії, метою котрої є створення у свідомості індивідуума чи соціуму певного (часто хибного чи однобокого) сприйняття реальності дійсності, що за кінцевим рахунком призводить до потрібного для маніпулятора результату. Як ілюстрацію таких маніпулятивних дій для студентів використовувався контекст з *The Washington Post* від 25.09.2019 [Memorandum] також цитований Нісаноглу Н. Г. і Мунтян С. Г.:

The President (D. Trump – вставка наша): I would like you to do us a favor though because our country has been through a lot and Ukraine knows a lot about it. I would like you to find out what happened with this whole situation with Ukraine, they say Crowdstrike. <...> I would like to have the Attorney General call you or your people and I would like you to get to the bottom of it. <...> Whatever you can do, it's very important that you do it if that's possible.

President Zelenskyy: Yes it is very important for me and everything that you just mentioned earlier. For me as a President, it is very important and we

are open for any future cooperation. We are ready to open a new page on cooperation in relations between the United States and Ukraine. <...> I also wanted to tell you that we are friends. We are great friends and you Mr. President have friends in our country so we can continue our strategic partnership. I also plan to surround myself with great people and in addition to that investigation, I guarantee as the President of Ukraine that all the investigations will be done openly and candidly. That I can assure you. [Memorandum]

Як очевидні мовні засоби реалізації маніпулятивного впливу можна вважати багаторазове повторення *I would like*, так і наполеглива впевненість на хоч якісь дії з боку комуніканта в останній наведеній фразі президента Д. Трампа (детальніший аналіз мовних засобів див. [Нісаноглу 2020]). Напряму простежується залежність між концептуальною картиною світу і реалізацією комунікативних стратегій і тактик.

Друга складова проблеми полягає у тому, що ми говоримо про комунікативні стратегії і тактики в іноземній мові. А студент «інстинктивно» і природньо мислить рідною мовою, що відбувається знову ж таки на рівні підсвідомості. Це настановляє умовного індивідуума на деструктивне сприйняття будь-якого контенту, зокрема, іншомовного. Оскільки він елементарно «не відчуває» мовних засобів іноземної мови. Тут вже проблема у рівні володіння цією іноземною мовою і ніякі теоретичні викладки ситуацію кардинально не виправлять.

З іншого боку, навіть при конструктивному підході, ситуацію може погіршувати недостатній рівень володіння лексикуою, емоційно-експресивною зокрема, коли студент не відчуває все семантичне навантаження мовної одиниці, як не прикро, навіть у рідній мові. Це яскраво виявилось у процесі аналітичного розбору тактичних ходів і мовних маркерів зіставлення одного з іншим в рамках персуазивної стратегії наведених Чеберяк А. М.:

І якщо червоний колір у більшовиків символізував помсту, і червоні більшовики помстилися християнам, по-сатанинські знищивши десятки мільйонів їх, то, очевидно, оранжевий колір символізує згасання людської цивілізації і полум'я пекла, в яке вже ввійшла Україна (з відкритого листа В. Білошицького [Чеберяк 2010 : 168]).

Де авторка вказує на паралель між соціалістичною революцією 1917 р. та «помаранчевою революцією» в Україні 2004 р. Студенти, у своїй масі, не сприймають негативної установки контексту через бракування фонових знань про революцію 1917 року. І якщо образ *полум'я некла* ще ментально сприймається, то більш складні образно-апелятивні мовні маркери до біблійних символів (червоний у християн символізує пролиту во спасіння кров Христа) взагалі не знаходять відгуку у свідомості молодих індивідуумів в силу тих самих причин. Доводиться у процесі викладання спочатку заповнювати ці культурно-фонові лакуни, без яких неможливе адекватне сприйняття вказаного контексту, зокрема першої частини.

У той же час інший іноземний контекст, де використовуються мовні маркери *pawn* «пішак», *chess game* «гра в шахи», *board* «[шахова] дошка» сприймається абсолютно адекватно, найвірогідніше у силу популярності і поширеності парафрастичної побудови «політика – гра в шахи»:

What a joy it is to be mired in the nineteenth century when diplomacy was a chess game. It's a pity our corporatists are still playing by nineteenth century rules and have yet realize that under twenty-first century rules the lowly pawn now carries a Kalashnikov, moves with the same impunity as the queen, can leave the board, hide behind the game box, and blow away the King and the Queen as they pass. It is the ineptitude of those in power that gives life its black humor [Чеберяк 2010 : 167].

Також чинником, який спричинює скептицизм, щодо реальної можливості персуазивного впливу комунікативних стратегій і тактик є імпліцитне проєціювання на своє я, без урахування всього ситуативно-рольового оточення. Тобто маємо прояви на зразок «на мене це не діє», «а чому я маю це робити», «хай собі говорить, чому я маю його/її слухати» і далі в такому ж плані. Що нас знову ж таки повертає до початково не вірних установок. Виходом з такої ситуації в ракурсі практичного тренінгу з комунікативних стратегій і тактик є створення певного роду рольової гри з чітко окресленими для сторін формами і рамками. Наприклад, моделювання ділових неогоціцій, коли обидвом сторонам ставиться обов'язкова умова отримати певні преференції для умовної

фірми / компанії / особи в процесі комунікації, також без переходу на особистості і з вимогою дотримання «протоколу» розмови. Це спонукає співрозмовників шукати певні лексичні засоби у бік адресата тим самим застосовуючи релевантні стратегії, тактики і тактичні ходи. Після такого рольового моделювання проводиться аналіз з акцентування на використанні стратегії та мовні і позамовні засоби. Практика свідчить, що в подібних комунікативних умовах кожен з мовців апробує кілька стратегій. В цьому контексті можна говорити про основну стратегію, яка на даному етапі комунікативної взаємодії є найбільш значущою з погляду ієрархії мотивів і цілей, та допоміжні стратегії, що сприяють ефективній організації комунікації, оптимальному впливу на адресата.

Ватро також зауважити, що заледве не єдиною сферою мовленнєвої діяльності у які студенти неозброєним оком бачать, і за якою визнають дієвість використання комунікативних стратегій і тактик є журналістика, тобто мова мас-медіа. Майже всі студенти, з якими нам довелося працювати погоджуються з тим, що різний вплив на адресата і успішність різних ЗМІ на пряму пов'язані із тим, як вони цей вплив формують і як досягають результату цього мовленнєвого впливу. Хоча спостерігається і примітивне сприймання результативності певних ресурсів по принципу «правду пишуть» чи «неправду», «добре пишуть» (доступно для певної соціальної групи) чи «недобре» (нечитабельно, зарозуміло, занадто алегорично). Проте, це саме той благодатний ґрунт, на якому досить зручно аналізувати мовні засоби впливу на адресата, продемонструвати функціональність, прагматичність і дієвість комунікативних стратегій і тактик.

З методичної точки зору можна пропонувати студентам проаналізувати комунікативні стратегії і тактики за такими позиціями:

1. Мотив мовленнєвої дії – мета комунікативної стратегії і тактик, на яких вона реалізується.
2. Спроба окреслити тип комунікативної стратегії.
3. Комунікативні тактики, за яких реалізується визначена стратегія
4. мовні маркери та типові комунікативні ходи, організація висловлювання.

Всі мас-медіа, так чи інакше, відіграють активну роль у процесі імплементації сторонніх думок, оцінок, реакцій, ідей, цінностей тощо у свідомість людини. Найвищою формою такого мовленнєвого впливу вважається маніпуляція. Мовна маніпуляція реалізується в процесі взаємодії учасників комунікативного акту, коли адресант шляхом прихованого впровадження в психіку адресата установок, змушує останнього перебудувати свої погляди, думки, настрої. Відбувається експліцитний та імпліцитний вплив адресанта на адресата.

Засоби масової інформації, які наприклад, висвітлюють бойові дії в Україні раціонально та емоційно впливаючи на адресата, здійснюють в такий спосіб маніпулятивний намір певної зацікавленої особи або групи осіб, що призводить до спотворення реальної картини світу, примітивізації, або, навпаки, гіперболізації тієї чи іншої реалії у свідомості адресата. Наприклад:

Ukrainian forces suffer 'stiff resistance' and losses in assault on Russian lines. <...> Ukrainian forces have suffered losses in heavy equipment and soldiers as they met greater than expected resistance from Russian forces in their first attempt to breach Russian lines in the east of the country in recent days, two senior US officials tell CNN. Published 9:56 AM EDT, Thu June 8, 2023 [Ukrainian].

Використання у наведеному контексті фраз 'stiff resistance', яка вже імпліцитно емоційно підсилює подальше *losses* створюючи ефект «сугестії», може слугувати прикладом стратегії створення психологічного напруження. Це, до речі, вважається найпоширенішою основною стратегією багатьох американських видань.

В іншому контексті від агентства Рейтерс простежується намір маніпулятивного впливу на читача:

In the event, the protesters kicked and partially destroyed a book they said was the Koran but left the area after one hour without setting it alight. The Koran, the central religious text of Islam, is believed by Muslims to be a revelation from God. Reuters. July 20, 2023 7:04 PM [Iraq].

Фраза *a book they said was the Koran* містить імпліцитний натяк на те, що автор ставить під сумнів чи дійсно вказана книга була Кораном. Хоча в попередньому абзаці статті однозначно

вказується, що йдеться саме про священну для мусульман книгу:

Anti-Islam protesters <...> had applied for and received permission from Swedish police to burn the Koran outside the Iraqi embassy on Thursday [Iraq].

Мовний вплив може не мати яскравого вираженого протекціоністського спрямування, а містити лише певні мовні маркери, що імпліцитно формують очікуване сприйняття контексту. Наприклад, таке:

U.S. had intelligence of detailed Ukrainian plan to attack Nord Stream pipeline.

The CIA learned last June, via a European spy agency, that a six-person team of Ukrainian special operations forces intended to sabotage the Russia-to-Germany natural gas project. The Washington Post June 6, 2023 at 10:52 a.m. EDT [U.S. had].

Перший абзац (заголовок статті) побудований на ствердженні про причетність України до підризу «Північного потоку». Така конструкція стверджувального речення вказує відразу на два підтекстові моменти для обізнаного читача: натяк на те, що автори статті навіть не припускають думки про причетність США до цієї диверсії (на фоні гучних звинувачень Сеймура Херша) і безапеляційне ствердження, що винна Україна. Причому дієслівний маркер *to sabotage* по відношенню до союзника (Німеччини) має формувати, як мінімум, негативне ставлення до цих дій.

Pentagon watchdog finds some Western weaponry sent to Ukraine was stolen before being recovered last year. Criminals, volunteer fighters and arms traffickers in Ukraine stole some Western-provided weapons and equipment intended for Ukrainian troops last year before it was recovered, according to a Defense Department inspector general report obtained by CNN. CNN. Published 4:59 PM EDT, Thu July 20, 2023 [Pentagon].

В наведеному контексті немає експліцитного впливу, але ставлення в один ряд слів *criminals, volunteer fighters, arms traffickers* створює негативну конотацію і формує упереджене уявлення про низькі моральні якості і соціальну відповідальність волонтерів і добровольців, порівнюючи їх до криміналітету і нелегальних торговців зброєю.

Ще один заголовок, який можна навести як приклад мовного впливу: *Australian in Ukraine's*

International Legion alleges 'incompetent' commanders are putting soldiers in danger. ABC News. 2023-07-20 [Australian].

Вибрані лінгвістичні засоби *'incompetent' commanders* реалізують в цьому заголовку персуазивний ефект.

Здебільшого основною прагматичною метою мас-медія є досягнення різного роду перлокутивного ефекту. Це і ефект «серійності», і маніпуляція свідомістю адресата шляхом навіювання, що часто базується на оперуванні емоційними доводами, і ефект створення чи підтримування стереотипів або «навішування ярликів», що дозволяє індивідууму чи соціуму спростити сприйняття реалій дійсності і, звичайно ж, дуалізм «свій» – «чужий», часто втілений у формі протиставлення «ми – вони».

Висновки. Таким чином, аналізуючи лише «шапки» статей іноземних засобів масової інформації, можна візуалізувати маніпулятивні (і не тільки) стратегії і тактики для студентів, підтверджуючи тезу про їх реальну дієвість в повсякденному інформаційному мовному просторі. Це лише поверхневий шар, образно кажучи «верхівка айсберга», яка тим не менш може наочно продемонструвати функціональну ефективність комунікативних стратегій і тактик. Наведений вище ілюстративний матеріал зайвий раз свідчить, як не раз відзначалося у наукових розвідках дослідниками теорії комунікації, що вибір мовних засобів не є нейтральним. Вибір мовних засобів здатний нав'язувати певне ставлення до змісту повідомлення, тобто спрямовувати та керувати сприйняттям і розумінням. А певні лінгвістичні засоби мають сильний впливовий потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. 2-ге вид. доп. Київ: Видавничий центр «Академія», 2009. 376 с.
2. Гавриш М. М. Невербальна поведінка в ситуаціях соціального і ситуативного домінування. *Мова і суспільство: зб. наук. праць*. Випуск 1. Л.: Видавництво Львівського університету ім. І. Франка. 2010. С. 208-215.
3. Місягіна І. М. Стратегія ухильності у відповідях на запитання в сучасному англомовному художньому дискурсі: дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Місягіна Ірина Михайлівна. Львів. 2010. 219 с.
4. Нісаноглу Н. Г., Мунтян С. Г. Маніпулятивна стратегія як стратегія дискурсивної реалізації концепту консенсусу в англомовному публіцистичному дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70) № 4 Ч. 2 2020. С. 144-148.
5. Нісаноглу Н. Г., Мунтян С. Г. Стратегія дискредитації в англомовному публіцистичному дискурсі. *Науковий вісник херсонського державного університету*. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація. Випуск 2. 2021. Херсон. 2021. С. 43-47.
6. Пастернак Т. А. Комунікативна стратегія як конструктивна характеристика дискурсу / Т. А. Пастернак // *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Сер.: Філологічна. 2013. Вип. 38. С. 215-217. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_38_68
7. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації: Підручник. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.
8. Смерчко А. А. Фразеологічні інновації як відображення сприйняття світу: дис... канд. філол. наук: 10.02.01, 10.02.02. Дрогобич, 1997. 223 с.
9. Устименко С. Є. Особливості реалізації стратегії ухильняння від відповіді у конфліктно спрямованому англомовному побутовому дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Випуск 53. 2015. С. 252-256.
10. Фролова І. Є. Регулятивний потенціал стратегій конфронтації у англомовному дискурсі: автореферат дис... канд. філол. наук: 30.06.15. Харків. 2015. 36 с.
11. Чеберяк А. М. Тактика образи: комунікативні ходи, мовні та мовленнєві засоби реалізації (на матеріалі текстів мовленнєвого жанру «відкритий лист»). *Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». Луцьк: Вид-во Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. № 17. С. 88-93.
12. Чеберяк А. М. Мовленнєвий жанр «відкритий лист»: комунікативно-прагматичні аспекти організації (на матеріалі української, польської та англійської мов): дис... канд. філол. наук: Львів, 2010. 255 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/259/1/Чеберяк%20Анна%20Миколаївна.pdf>
13. Schelling T.C. *The Strategy of Conflict*. Harvard University Cambridge. Massachusetts. London. 1990. 328 p.

ДЖЕРЕЛА

1. Australian in Ukraine's International Legion alleges 'incompetent' commanders are putting soldiers in danger / ABC. URL: <https://www.abc.net.au/news/2023-07-20/soldier-blows-whistle-on-ukraine-commanders/102610670> (дата звернення 19.07.2023).

2. Iraq expels Swedish ambassador over planned Koran burning / Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/swedish-embassy-baghdad-stormed-set-alight-source-witness-2023-07-19/> (дата звернення 21.07.2023).
3. Memorandum Of Telephone Conversation / VOA News. URL: <https://www.voanews.com/a/president-trumps-telephone-conversation-ukrainian-president/6137591.html> (дата звернення 18.07.2023).
4. Pentagon watchdog finds some Western weaponry sent to Ukraine was stolen before being recovered last year / CNN. URL: <https://edition.cnn.com/2023/07/20/politics/pentagon-watchdog-report-ukraine-weaponry/index.html#:~:text=Criminals%2C%20volunteer%20fighters%20and%20arms,general%20report%20obtained%20by%20CNN> (дата звернення 20.07.2023).
5. U.S. had intelligence of detailed Ukrainian plan to attack Nord Stream pipeline / The Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/06/06/nord-stream-pipeline-explosion-ukraine-russia/> (дата звернення 20.07.2023).
6. Ukrainian forces suffer 'stiff resistance' and losses in assault on Russian lines / CNN. URL: <https://edition.cnn.com/2023/06/08/politics/ukraine-forces-resistance/index.html#:~:text=Ukrainian%20forces%20have%20suffered%20losses,senior%20US%20officials%20tell%20CNN> (дата звернення 20.07.2023).

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2009). *Osnovy komunikativnoi linhvistyky* [Basics of communicative linguistics] (p. 350). Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Akademiia" [in Ukrainian].
2. Havrysh, M. M. (2010). Neverbalna povedinka v sytuatsiakh sotsialnoho i sytuatyvnoho dominuvannia [Nonverbal behavior in situations of social and situational dominance]. *Mova i suspilstvo: zb. nauk. prats.* Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu im. I. Franka, 1, 208-215 [in Ukrainian].
3. Misiachina, I. M. (2010). *Stratehiia ukhlynosti u vidpovidiakh na zapytannia v suchasnomu anhlovnomu khudozhnomu dyskursi* [The Strategy of Evasion in Answering Questions in Contemporary English-Language Artistic Discourse] (p. 219). [Dissertation... of Candidate of Philological Sciences]. Lviv [in Ukrainian].
4. Nisanohlu, N. H., & Muntian, S. H. (2020). Manipuliatyvna stratehiia yak stratehiia dyskursyvnoi realizatsii kontseptu konsensus v anhlovnomu publitsystychnomu dyskursi [Manipulative strategy as a strategy of discursive implementation of the concept of consensus in English-language journalistic discourse]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii.* 31 (70) nr 4 Pt 2. 144-148 [in Ukrainian].
5. Nisanohlu, N. H., & Muntian, S. H. (2021). *Stratehiia dyskredytatsii v anhlovnomu publitsystychnomu dyskursi* [The strategy of discrediting in English journalistic discourse]. *Naukovyi visnyk khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia.* 2, 43-47 [in Ukrainian].
6. Pasternak, T. A. (2013). *Komunikativna stratehiia yak konstruktyvna kharakterystyka dyskursu* [Communicative strategy as a constructive characteristic of discourse]. *Naukovi Zapysky Natsionalnoho Universytetu "Ostrozka Akademiia". Serii: Filolohichna,* 38, 215-217. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_38_68 [in Ukrainian].
7. Selivanova, O. O. (2011). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii: Pidruchnyk* [Basics of the theory of language communication: Textbook] (p. 350). Cherkasy : Vydavnytstvo Chabanenko, Yu. A. [in Ukrainian].
8. Smerchko, A. A. (1997). *Frazeolohichni innovatsii yak vidobrazhennia spryiniattia svitu* [Phraseological innovations as a reflection of world perception] (p. 223). [Dissertation... of Candidate of Philological Sciences] [in Ukrainian].
9. Ustymenko, S. Ye. (2015). *Osoblyvosti realizatsii stratehii ukhlyniannia vid vidpovidi u konfliktno spriamovanomu anhlovnomu pobutovomu dyskursi* [Peculiarities of implementation of the response avoidance strategy in conflict-oriented English-language household discourse]. *Naukovi Zapysky Natsionalnoho Universytetu "Ostrozka Akademiia". Serii "Filolohichna,"* 53, 252-256 [in Ukrainian].
10. Fpolova, I. Ye. (2015). *Rehuliatyvnyi potentsial stratehii konfrontatsii u anhlovnomu dyskursi* [Regulatory potential of confrontation strategies in English discourse] (p. 36). [Thesis of Dissertation... of Candidate of Philological Sciences]. Kharkiv [in Ukrainian].
11. Cheberiak, A. M. (2009). *Taktyka obrazy: komunikativni khody, movni ta movlenniivi zasoby realizatsii (na materialy tekstiv movlennievoho zhanru «vidkryti lyst»)* [Image tactics: communicative moves, language and speech means of implementation (on the material of the texts of the "open letter" speech genre)]. *Nauk. visnyk Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. Serii «Filolohichni nauky. Movoznavstvo».* Lutsk : Vyd-vo Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky, 88-93 [in Ukrainian].
12. Cheberiak, A. M. (2010). *Movlenniievi zhanr «vidkryti lyst»: Komunikativno-prahmatychni aspekty orhanizatsii (na materialy ukrainskoi, polskoi ta anhliiskoi mov)* [Speech genre "open letter": communicative and pragmatic aspects of the organization (based on the material of Ukrainian, Polish and English languages)] (p. 255). [Dissertation... of Candidate of Philological Sciences, Ivan Franko National University of Lviv] [in Ukrainian]. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/259/1/Чеберяк%20Анна%20Миколаївна.pdf>
13. Schelling, T. C. (1990). *The Strategy of Conflict*. Harvard University Cambridge. Massachusetts. London.

SOURCES

1. Australian in Ukraine's International Legion alleges 'incompetent' commanders are putting soldiers in danger. *ABC*. URL: <https://www.abc.net.au/news/2023-07-20/soldier-blows-whistle-on-ukraine-commanders/102610670> (date of access: 19.07.2023).
2. Iraq expels Swedish ambassador over planned Koran burning. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/swedish-embassy-baghdad-stormed-set-alight-source-witness-2023-07-19/> (date of access: 21.07.2023).
3. Memorandum Of Telephone Conversation. *VOANews*. URL: <https://www.voanews.com/a/president-trumps-telephone-conversation-ukrainian-president/6137591.html> (date of access: 18.07.2023).
4. Pentagon watchdog finds some Western weaponry sent to Ukraine was stolen before being recovered last year. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2023/07/20/politics/pentagon-watchdog-report-ukraine-weaponry/index.html#:~:text=Criminals%2C%20volunteer%20fighters%20and%20arms,general%20report%20obtained%20by%20CNN> (date of access: 20.07.2023).
5. U.S. had intelligence of detailed Ukrainian plan to attack Nord Stream pipeline. *The Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/06/06/nord-stream-pipeline-explosion-ukraine-russia/> (date of access: 20.07.2023).
6. Ukrainian forces suffer 'stiff resistance' and losses in assault on Russian lines. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2023/06/08/politics/ukraine-forces-resistance/index.html#:~:text=Ukrainian%20forces%20have%20suffered%20losses,senior%20US%20officials%20tell%20CNN> (date of access: 20.07.2023).

A. A. SMERCHKO

*PhD in Philological, Associate Professor,
Associate Professor of Foreign Languages Department,
Private Higher Education Establishment "Academician Stepan Demianchuk International University
of Economics and Humanities", Rivne, Ukraine
E-mail: smerchkomehu@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-6303-6022>*

D. A. KOCHMAR

*PhD in Pedagogics, Associate Professor,
Head of Foreign Languages Department,
Private Higher Education Establishment "Academician Stepan Demianchuk International University
of Economics and Humanities", Rivne, Ukraine
E-mail: trial2008@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2896-1546>*

I. F. BUDZ

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of Romano-Germanic Philology Department,
Private Higher Education Establishment "Academician Stepan Demianchuk International University
of Economics and Humanities", Rivne, Ukraine
E-mail: ibudz@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1127-3568>*

COMMUNICATIVE STRATEGIES AND TACTICS: PROBLEMS OF SUCCESSFUL COMMUNICATION IN A COGNITIVE AND PRAGMATIC PERSPECTIVE

The proposed article is devoted to the research of communicative strategies and tactics in modern discourse, and the problems of cognitive perception and pragmatic influence in the process of studying a discipline in higher education. Scientific research is built in the pragmalinguistic direction, in other words, in the direction of examining the functioning of language signs in speech communication in relation to the interactivity of its subjects, their features, the direction of mental activity, reactions, and the communication situation. In particular, the pragmatic influence of the context, built on winning the trust of the addressee and polarizing the surrounding reality for manipulative purposes

and creating an ideologically verified, in favor of certain persons or organizations, picture of the world in the mind of the recipient of information, both an individual and society, is investigated. Despite a fairly large number of scientific studies devoted to communicative strategies and tactics and discourse problems, there has not yet been an analysis of how, in the process of studying communicative strategies and tactics as a discipline in higher education, students perceive certain strategies and tactics cognitively, and how they evaluate the possibilities and situations of their use pragmatically. In particular, emphasis is placed on the fact that when analyzing the illustrative context, it is necessary to take into account the background knowledge of young people in the light of extremely dynamic recent changes in society and the world, reassessment of the realities, and, as a result, "falling out" of the scope of the certain knowledge cultural background, or ephemeral and erroneous understanding of some things (concepts, actions, situations, states, etc.). In this context, it is noted that quoting as illustrative material five-year, and all the more, ten-year-old texts causes certain difficulties for young people, due to the fact that the linguistic means used to implement a certain strategy or tactic are based on realities or assessments that do not carry any additional semantic load for the student. The article also attempts an illustrative demonstration of linguistic and cultural means of communication that reflect the constants of national consciousness and are used to achieve a perlocutionary effect in modern discourse.

Key words: communicative strategies and tactics, manipulative strategy, perlocutionary effect, language means of communication, language markers.

УДК 81'1-13:1:008

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.13>**Ю. В. ШАРАПАНОВСЬКА***аспірант кафедри романо-германської філології**та методики викладання іноземних мов,**Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса, Україна**Електронна пошта: yuliia.sharapanovskaya@gmail.com**<https://orcid.org/0000-0002-5397-2941>***КОНЦЕПТ PANDEMIC В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ**

Концепт PANDEMIC швидко розвинувся за останні три роки та активно вивчається на вербальному та паравербальному рівні лінгвістами різних країн. Сутність концепту як ментального утворення суттєво змінилася за період пандемії коронавірусу SARS-2019, яка вплинула на різні сторони життя людства, що призвело до змін у лінгвістичному складі мов на лексичному, граматичному та інших мовних рівнях. Особливо помітним цей вплив є в англійській мові, яка слугувала джерелом лексичного наповнення інших мов одиницями, що пов'язані з темою розповсюдження коронавірусної інфекції. Дослідження концепту PANDEMIC вимагає різнобічних підходів та використання комплексної методики. Досліджуваний концепт відноситься до категорії універсальних, проте в різних лінгвокультурах існують певні особливості його сприйняття. Структуру концепту розроблено за допомогою визначення його ядерного й периферійного шарів на основі проведеного лексикографічного аналізу, а також асоціативного та ідентифікаційного експериментів. Ядро концепту вміщує найтиповіші та найуживаніші складники, які відносяться до бази концепту, периферія утворюється більш узагальненими, абстрактними та неочевидними компонентами, які утворюють інтерпретаційне поле концепту та залежать від мовної культури, а також від індивідуальних ментальних інтерпретацій окремої людини. Центральне місце у структурі концепту належить основному поняттю, яке називають ядром цього концепту, а специфічні національні, культурні та особистісні поняття винесено на периферію. Структура концепту є сукупністю поняттєвого, образного й оцінного компонентів, між якими існує взаємозв'язок та взаємозалежність. Такі експериментальні методи дослідження концептів, як асоціативний та ідентифікаційний експерименти, дозволяють отримати специфічну інформацію індивідуального, емоційного та оцінного характеру, виявляють його найбільш вагомі складові. Поняттєвий компонент враховує основні семантичні елементи концепту, а образно-оцінний – його ціннісно-сміслові параметри. В основі формування концепту знаходяться його асоціативні зв'язки та особливості культурно-історичного формування лінгвокультури. Виявлені при зіставленні мовних одиниць відмінності інтерпретуються як когнітивні відмінності вираженими ними концептами в різних національних концептосферах і формулюються на основі конкретних мовних когнітивних ознак у конкретній картині світу. Залучення даних словників дає змогу виокремити ядро і периферію для лексичного опису позначеного концепту на всіх рівнях: від слів і стійких описів до фразеологізмів. Під час дослідження концепту доцільною є розробка моделі його лексико-семантичного поля. Семантичне поле можна визначити як сукупність мовних одиниць, пов'язаних спільністю змісту, що відображають схожість явищ. У результаті проведеного аналізу концепту PANDEMIC когнітивні ознаки було класифіковано за частотністю згадування їх в асоціативних есе, а також ідентифікацією експертами під час проведення експерименту. Найбільш значущими ознаками концепту PANDEMIC визначені ті, що пов'язані зі шкодою для здоров'я, лікуванням, ізоляцією та вакцинацією, найменш значущою – позитивний економічний ефект.

Ключові слова: концепт, пандемія, лексико-семантична група, ядерний шар, периферійний шар, вербальна репрезентація, когнітивні ознаки.

Вступ. Одним з найбільш серйозних викликів 21 століття стала пандемія коронавірусу. Епідеміологічна ситуація зачепила безліч сфер життя як окремих людей, так і світової спільноти. На сучасному етапі феномен "пандемія" вивчають крізь призму різних наук: психологія, соціологія, медицина, економіка тощо. Вербальна та паравербальна репрезентація цієї теми в різних видах дискурсу перебуває у фокусі уваги вчених-лінгвістів. Дослідники займаються описом структурно-семантичних особливостей

неологізмів і характерних змін у словниковому складі мови даного періоду, аналізом структури фразеологічних одиниць, що з'явилися в період пандемії, вивченням метафоричної репрезентації коронавірусу в дискурсі ЗМІ, а також проведенням соціолінгвістичних досліджень різних видів дискурсу, пов'язаних із коронавірусом. З погляду когнітивної лінгвістики цікавим видається вивчення поняття пандемії в дискурсивному просторі медійного дискурсу з подальшим аналізом процесу концептуалізації цього

явища у свідомості представників як у мовному просторі взагалі, так і конкретної мови зокрема.

Поставлення проблеми. Стрижневим елементом будь-якого виду дискурсу є концепт – базове поняття когнітивної лінгвістики. Концепт являє собою розумовий образ, закріплений у свідомості індивіда за допомогою накопиченого ним досвіду, і містить асоціативні та оцінні елементи, абстрактні й ментальні ізоглоси [Голобородько]. Концепт не виникає зі значення слова, а являє собою квінтесенцію прямої номінації та супутніх набраних значень, які стоять за нею.

Структура концепту – складне явище, яке по-різному визначається лінгвістами. Деякі мовознавці вважають доцільним структурувати концепт за допомогою його польових описів з визначенням ядра й периферії, при тому наголошують на більш гнучкій структурі концепту на відміну від структури окремої лексеми [Загнітко]. Концепт вважають рухомим утворенням, що може комбінуватися з іншими концептами, змінюватись та актуалізуватись у різних компонентах [Радзівська]. Ядерний шар вміщує найтипівіші та найуживаніші складники, які відносяться до бази концепту. Чим складніше та ширше концепт, тим більше когнітивних ознак він охоплює. Периферійний шар утворюється більш узагальненими, абстрактними та неочевидними компонентами, які утворюють інтерпретаційне поле концепту. Периферійний шар є залежним від мовної культури, а також від індивідуальних ментальних інтерпретацій окремої людини. Саме цей шар допомагає проникнути до національних, етноспецифічних та лінгвокультурних реалій, які пов'язані із ментальними настановами суспільства.

Структура концепту репрезентується полем, центральне місце якого належить основному поняттю, яке є ядром цього концепту, при тому специфічні національні, культурні та особистісні поняття винесено на периферію [Gallesse].

Аналіз попередніх досліджень. Вчені-лінгвокультурологи розподіляють шари конспекту на поняттєвий, образний та ціннісний. Поняттєвий компонент включає основні первинні ознаки та вважається основним та обов'язково присутнім. Так, А. Приходько визначає, що поняттєвий компонент є еквівалентним лексич-

ному змісту, завжди фіксується у лексикографічних джерелах і може включати емпіричні, енциклопедичні, стереотипні й прототипні знання [Приходько, 2008 : 57–58].

Багато лінгвістів говорять про ціннісний компонент, як не менш важливий за поняттєвий, тому що саме через нього відтворюється національні, етноспецифічні та ментальні риси концепту [Evans]. Саме цей компонент уможливає виділення культурних та ціннісних доміант конкретної культури, який є найважливішим у мові.

Професор І. Шевченко говорить про тісний взаємозв'язок між поняттєвим, образним та ціннісним компонентами, а також про динамічність структури лінгвокультурного концепту [Шевченко].

Зважаючи на проведений аналіз підходів до вивчення структури концепту, у статті спираємося на сприйняття структури концепту як сукупності поняттєвого, образного й оцінного компонентів як взаємопов'язаних та взаємозалежних складників. Поняттєвий компонент враховує основні семантичні елементи концепту, а образно-оцінний – його ціннісно-сміслові параметри.

З позицій когнітивної семантики можна виділити універсальні та специфічні концепти. До універсальних концептів відносяться такі, які мають узагальнене сприйняття та визначаються без залежності від національності, культури або ментальних особливостей. Поняттєвий компонент домінує в універсальних концептах, образно-оцінний практично або повністю відсутній. Специфічні концепти тісно пов'язані з конкретною лінгвокультурою, національністю, професією тощо. Наряду з поняттєвим компонентом, велике значення у специфічних концептах належить образно-оцінному.

Концепт PANDEMIC відносимо до універсальних концептів, оскільки його сприйняття стосується кожного, не зважаючи на національність або рід занять. Його універсальність найбільш чітко проявилася саме у період 2020–2023 років, коли було ВОЗ було офіційно оголошено пандемію коронавірусної хвороби [Shkvorchenko et. al.].

Виклад основного матеріалу. Дослідження семантики мовних одиниць, об'єктивних концептів, дозволяє отримати доступ до змісту

концептів як ментальних одиниць. Метод семантико-когнітивного аналізу припускає, що в процесі лінгвокогнітивного дослідження значення змісту ми переходимо до змісту концептів в ході особливого етапу опису – когнітивної інтерпретації. Когнітивна інтерпретація – це етап семантико-когнітивного аналізу, без якого дослідження залишається в рамках лінгвістичної семантики [Бахрушин]. Семантико-когнітивний підхід у лінгвокогнітивних дослідженнях свідчить, що шлях дослідження "від мови до концепту" є найбільш надійним і аналіз мовних засобів дозволяє найбільш простим і ефективним способом виявити ознаки концептів і змодельовати концепт [Hartley]. Наразі все більше і більше вчених у своїх лінгвістичних дослідженнях звертаються до методики фреймового аналізу.

Дуже складно дати чітке визначення окремого концепту, так як його зміст неоднозначний. Кожна людина в залежності від свого досвіду, соціальної сфери, в якій вона знаходиться, сприймає концепт по-різному. І не обов'язково, що відмінності будуть спостерігатися у носіїв різних мов, цілком можливо, що відмінності будуть спостерігатися навіть у близьких людей, так як присутні суб'єктивно-особистісні аспекти. Експериментальні методи дослідження концептів, зокрема асоціативний експеримент, дозволяють отримати специфічну інформацію індивідуального, емоційного та оцінного характеру, а також виявляють найбільш важливі складові елементи концепту [Лисиченко]. Наразі існує досить багато різновидів асоціативного експерименту (вільний, спрямований, рецептивний тощо), створені різні типології асоціацій, що дозволяють отримати конкретні результати на матеріалі різних мов, а також видані словники асоціативних норм. Основою формування концепту, його асоціативних зв'язків є особливості культурно-історичного формування нації та, відповідно, мовної картини світу. Таким чином, сприйняття одного явища не може бути однаково у всіх народів, а відмінності віддзеркалюються з урахуванням соціальних, культурних, економічних, територіальних, кліматичних та безумовно лінгвістичних відмінностей. Асоціативний експеримент дозволяє максимально наблизитися до ментальної лексики, вербальної

пам'яті, культурним стереотипам конкретного народу. Спостерігається широке використання асоціативного експерименту в психології, психолінгвістиці, соціології. Асоціативний експеримент допомагає виявити зміст концепту в когнітивному розумінні носіїв мови і впорядкувати за важливістю концепт-ознак. Ядро мовного пізнання включає ті асоціації в асоціативно-вербальній мережі, які мають найбільше число зв'язків, виділених на основі принципу частотності. Поняття асоціації було закладено в основі багатьох мережевих розумових моделей, по сутності представляють собою ланцюги одиниць, що стосуються відносин асоціацій різного типу. Це також є важливим для визначення тривалої пам'яті, що враховується перевагою утворень асоціативного характеру. Підкреслюється також важливість цього поняття для когнітивного розвитку дитини. Асоціативні норми можна встановити за результатами проведеного експерименту, що дозволяє їх використовувати як джерело унікальної лінгвістичної та паралінгвістичної інформації. Чим більша кількість учасників експерименту, тим вище їхня статистична "благонадійність", тим легше вони піддаються математичній обробці, яка є унікальним матеріалом для виведення та перевірки статистичних гіпотез. Оскільки все більша кількість досліджень, присвячених вивченню та опису різних концептів, проводиться на матеріалі кількох мов і має, таким чином, порівняльно-зіставний характер, то активно застосовуються також методи контрастивної лінгвістики: саме в дзеркалі іншої мови можна помітити такі визнання концепту, які раніше привернули увагу, особливо чітко виявити національну специфіку концепту, а також побачити різницю між концептом і значенням слова. Виявлені при зіставленні мовних одиниць відмінності інтерпретуються як когнітивні відмінності вираженими ними концептами в різних національних концептосферах і формулюються на основі конкретних мовних когнітивних ознак у конкретній картині світу.

Проведене у статті дослідження вимагало застосування комплексної методики, яка складалася з проведення лексикографічного аналізу з використанням англійських словників (британських та американських), серед яких *Cambridge Dictionary*, *Oxford Learner's*

Dictionary, Merriam-Webster Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, Collins Online Dictionary, Macmillan Dictionary; методу наскрізної вибірки лексичних одиниць медіатекстів, які відносяться до теми пандемії; проведення асоціативного та ідентифікаційного експериментів для визначення місця концепту PANDEMIC у лінгвістичній картині світу британців та американців; проведення семантичного й компонентного аналізу, які уможливили розподілення елементів концепту PANDEMIC на ядерні та периферійні. Відомо, що віддалені від ядра колокації перебувають на периферії поля й доповнюють картину вербалізації базової людської емоції в англійській мові: до них належать номінанти різних частин мови, іменники, прикметники, прислівники, словосполучення різних типів (атрибутивні, предикативні, об'єктні) та ономотопічні утворення. Ці одиниці розташовані шарами навколо ядра та можуть також розподілятися на близьку та далеку периферію.

На першому етапі було проведено лексикографічний аналіз лексеми *pandemic* у вищезазначених словниках, що уможливило визначити семантичне наповнення лексеми *pandemic*. За підсумками аналізу визначені наступні варіанти словникового лексичного значення *pandemic*:

1) *a disease that exists in almost all of an area or in almost all of a group of people, animals, or plants* [Cambridge Dictionary] (хвороба, що охопила майже весь географічний регіон, більшу частину населення, флори та фауни);

2) а) *an outbreak of a disease that occurs over a wide geographic area (such as multiple countries or continents) and typically affects a significant proportion of the population* (спалах захворювання, що відбувається на великій географічній території (наприклад, у багатьох країнах світу або на багатьох континентах), і, як правило, зачіпає значну частину населення);

б) *an outbreak or product of sudden rapid spread, growth, or development* (спалах або результат несподівано швидкого розповсюдження, зростання або розвитку чого-небудь) [Oxford Learner's Dictionary].

3) *a disease that affects people over a very large area or the whole world* (захворювання, що вражає населення великої території або всього світу) [Longman Dictionary].

Згідно зі словником *Merriam-Webster* [Merriam-Webster Dictionary], до найближчих синонімів лексеми *pandemic* належать такі лексичні одиниці: *epidemic* (епідемія), *pest* (зараза), *pestilence* (чума, епідемія), *plague* (чума, епідемія), *affection* (захворювання), *affliction* (недуга, хвороба), *ailment* (захворювання), *contagion* (інфекційне захворювання), *illness* (хвороба), *infection* (інфекція). У словнику *Macmillan Dictionary* синонімічний ряд слова *pandemic* представлений лексемами: *illness* (хвороба), *disease* (хвороба), *sickness* (захворювання).

Британська енциклопедія [Encyclopaedia Britannica] відносить словосполучення *disease outbreak* (спалах захворювання) як синонім до слова *pandemic*.

Отже, у всіх задіяних у дослідженні словниках PANDEMIC інтерпретується як серйозне захворювання, що поширюється на значні території та чинить негативний вплив на всі живі організми.

Синонімічний ряд, виокремлений за допомогою лексикографічних джерел, також характеризує пандемію як процес поширення інфекційного захворювання в межах певної території, як явище, що здатне стати причиною надзвичайної ситуації.

Залучення даних англійських словників дає змогу виокремити ядро і периферію для лексичного опису позначеного концепту на всіх рівнях: від слів і стійких описів до фразеологізмів. Таким чином, на підставі проведеного дефініційного аналізу видається можливим виокремити дві ключові ознаки пандемії: шкода для здоров'я і поширення на великі території. Саме ці ознаки входять до ядра концепту PANDEMIC.

На другому етапі було здійснено відбір лексем та фраз з медіатекстів британських [The Sun, The Daily Telegraph, The Guardian] та американських [New York Post, Daily News, USA Today] газет за березень – травень 2023 року, загальним обсягом 180 одиниць, які було класифіковано за наступними категоріями (подаються за алфавітним порядком):

- засоби індивідуального захисту/*individual protection items*;
- зміна звичного укладу життя/*changing of habits*;
- лікування інфекції/*infection treatment*;

– негативний вплив пандемії на бізнес і світову економіку/*negative influence on business and world economy*;

– позитивний вплив пандемії на бізнес і світову економіку/*positive influence on business and world economy*;

– поширення на великі території/*spreading over a vast territory*;

– соціальна ізоляція/*social isolation*;

– спонукання до вакцинації/*vaccination enforcement*;

– шкода для здоров'я/*harm to health*.

Одним із подальших методів дослідження був асоціативно-ідентифікаційний експеримент, процедура проведення якого передбачала два етапи:

1) письмове опитування експертів у формі асоціативного есе та узагальнення отриманих даних;

2) опитування за допомогою Гугл-форм.

В експерименті взяли участь 30 носіїв американського та британського варіантів англійської мови (по 15 носіїв кожного варіанта), які є представниками різних соціальних груп (викладачі, студенти, юристи, економісти, держслужбовці) і для яких рідною мовою є англійська. Час проведення експерименту: березень – травень 2023 року.

На першому етапі експертів попросили відповісти на запитання: *What associations do you have with the word "pandemic"?* (Які асоціації виникають у Вас зі словом "пандемія?") у вільній формі непідготовленого асоціативного есе, при цьому стиль написання та кількість слів не обмежувалися, а час було лімітовано 40 хвилинами.

Для участі у другому етапі експерименту необхідно було пройти за посиланням до Гугл-форми та визначити всі слова та словосполучення серед запропонованих 90 одиниць, що актуалізують концепт PANDEMIC: *Mark the words which you associate with the word "pandemic"*. (Відмітьте слова, які Ви пов'яжете зі словом "пандемія?"), а також позначити червоним кольором найбільш уживані номінанти концептів з їхньої точки зору. Отримані дані показують, що концепт PANDEMIC посідає важливе місце у свідомості носіїв англійської мови.

Наступним етапом проведеного дослідження був семантичний і компонентний аналіз лексичних одиниць, що репрезентують концепт

на різних рівнях: було визначено, які репрезентанти концепту відносяться до ядра і до периферії концепту, а також дослідити всі способи концептуалізації як переосмислення лексеми на різних рівнях (слова, словосполучення та фразеологізми).

Під час дослідження концепту доцільною є розробка моделі його лексико-семантичного поля. Проводиться аналіз лексем, що репрезентують концепт, і виявляється специфіка вербалізації цього ментального утворення. Саме репрезентанти, що перебувають на різних лексичних рівнях, уможливають визначення особливості об'єктивації концепту в англійській мові. Семантичне поле можна визначити як сукупність мовних одиниць, пов'язаних спільністю змісту, що відображають схожість явищ. Таким чином, дослідження передбачає вивчення слів і словосполучень, що входять до тематичного ряду "пандемія" і належать до відповідної області значень. Усі лексичні одиниці, виявлені під час аналізу, мають увійти в лексико-семантичне поле концептів, що вивчаються.

Під час аналізу репрезентацій концепту необхідно враховувати, що вони також виражають емоційний стан мовця, істотний компонент лінгвокультури, що вербалізується за допомогою певних емотивних мовних знаків. Крім того, під час вираження оцінки завжди очевидна емоція мовця, оскільки за допомогою емоції демонструється ставлення людини до будь-якого явища.

Незважаючи на можливості інтерпретації ментальних конструктів, слід також звернути увагу на таке явище, як відносність вираження думок, що виникають у свідомості мовця. З точки зору психолінгвістики, будь-яка думка спотворена під час звернення у вербальний знак. Таким чином, думка припиняє свій рух і не розвивається, коли вона набуває конкретної лексичної форми й застигає, коли приймає оболонку слова або словосполучення.

Результати. У результаті проведеного аналізу концепту PANDEMIC когнітивні ознаки було класифіковано за частотністю згадування їх в асоціативних есе, а також ідентифікацією експертами під час проведення експерименту наступним чином:

– шкода для здоров'я: *fever, cough, fatigue, loss of smell, shortness of breath, pneumonia, exposure etc.* (24 %);

– лікування інфекції: *coronavirus service, subcutaneous injections, intravenous infusion, supporting therapy, antiviral treatment etc.* (17 %);

– соціальна ізоляція: *quarantine, lockdown, isolation etc.* (15 %);

– спонукання до вакцинації: *vaccination, inoculation, restrictions etc.* (14 %);

– поширення на великі території: *the coronavirus outbreak, global spread, the spread of the virus etc.* (10 %);

– негативний вплив пандемії на бізнес і світову економіку: *severe global socioeconomic disruption, the largest global recession etc.* (9 %);

– зміна звичного укладу життя: *travel restrictions, cancellation of events, widespread supply shortages etc.* (6 %);

– засоби індивідуального захисту: *a medical mask, personal protective equipment, alcohol-based hand rub etc.* (4 %);

– позитивний вплив пандемії на бізнес і світову економіку: *mask selling, mass production etc.* (1 %).

До ядра концепту віднесено ознаки, які, за статистичним підрахунком перевищують 14% (<14%), а саме: шкода для здоров'я, лікування інфекції, соціальна ізоляція.

До складу ближньої периферії концепту PANDEMIC увійшли такі когнітивні ознаки, частотність згадування яких перевищує 5% (<5%): спонукання до вакцинації; поширення на великі території; негативний вплив пандемії на бізнес і світову економіку; зміна звичного укладу життя.

Далеку периферію концепту PANDEMIC становлять вторинні контекстні ознаки PANDEMIC, частотність згадування яких не перевищує 5% (<5%): засоби індивідуального захисту; позитивний вплив пандемії на бізнес і світову економіку.

Висновки. Вивчення різних значень концепту та його інтерпретаційного поля виявляє превалюючу кількість негативно оцінюваних

когнітивних ознак, до яких належать шкода для здоров'я, поширення на великі території, соціальна ізоляція, негативний вплив пандемії на бізнес тощо. Проте в окремих випадках проглядається позитивний вплив пандемії на життя суспільства. До таких когнітивних ознак належать боротьба з інфекцією та позитивний вплив пандемії на бізнес і світову економіку.

Одним із ядерних компонентів концепту PANDEMIC є уявлення про пандемію як про захворювання, що завдає відчутної шкоди здоров'ю й призводить до таких обмежень як соціальна ізоляція, а також протидія (лікування). Вторинні периферійні ознаки концепту PANDEMIC, як примушення до небажаних дій (вакцинація), негативний вплив пандемії на бізнес і світову економіку, зміна звичного укладу життя, як правило, апелюють до асоціативних ланцюжків у свідомості індивіда, що виникають унаслідок осмислення одиниці PANDEMIC через призму власного досвіду. Лексичні одиниці, що становлять далеку периферію інтерпретаційного поля концепту, дають змогу розширити межі когнітивної одиниці та сконструювати образ пандемії в медіатексті, де пандемія коронавірусу асоціюється з такими матеріальними ознаками, як використання засобів індивідуального захисту (медична маска як символ пандемії) та позитивний вплив пандемії на бізнес і світову економіку (компанії, які збагатилися через нові джерела прибутку).

Таким чином, найбільш значущими ознаками концепту PANDEMIC визначені ті, що пов'язані зі шкодою для здоров'я, лікуванням, ізоляцією та вакцинацією, найменш значущою – позитивний економічний ефект.

У перспективі планується проведення зіставлення ознак концепту PANDEMIC з урахуванням варіантів англійської мови (британський, американський) та порівняльний аналіз досліджуваного концепту у свідомості британців та американців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахрушин В. Є. *Методи аналізу даних*. Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2011. 268 с.
2. Бацевич Ф. С. *Нариси з лінгвістичної прагматики* (монографія). Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
3. Голобородько К. Ю. Лінгвістичний статус концепту. *Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди*. Культура народів Причорномор'я. С. 49–57. Харків : ХДПУ, 2012.
4. Загнітко А. П. Класифікаційні типології концептів. *Лінгвістичні студії : зб. наукових праць*. Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. Донецьк : ДонНУ, 2010. Вип. 21. С. 12–21.
5. Лисиченко, Л. А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків: Основа, 2009. 191 с.

6. Макарук Л. Л. Мультиmodalність сучасного англomовного масмедійного комунікативного простору. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 424 с.
7. Огуй О. Д. Мовна картина світу: проблема організації складників. *Мовознавство*. No 4. 2013. С. 15–26.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
9. Радзівєвська Т. В. *Дискурсивні простори: історико-лінгвістичний вимір* (монографія). Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2018. – 323 с.
10. Селіванова О. О. *Основи теорії мовної комунікації*. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.
11. Шевченко І. С. Концепти комунікативної поведінки та дискурс. В *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов (76)*, 15–20, 2013.
12. Evans, V. (2009). *How words mean: lexical concepts, cognitive models, and meaning-construction*. Oxford : Oxford University Press.
13. Gallese V., & Lakoff, G. (2005). The Brain's Concept: The Role of the Sensory-Motor System in Conceptual Knowledge. *Cognitive Neuropsychology*, 22(3/4), 455-479. <https://doi.org/10.1080/02643290442000310>
14. Hartley, J. (2020). *Communication, cultural and media studies: the key concepts*. Routledge.
15. Shkvorchenko, N., Hromovenko, V., & Sharapanovska, Y. (2021). The concept of "pandemic" in modern English-language political discourse. *Amazonia Investiga*, 10(46), 225 – 233. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.46.10.23>.

ДЖЕРЕЛА

1. *Cambridge Dictionary* <https://dictionary.cambridge.org/>
2. *Oxford Learner's Dictionary* <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
3. *Merriam-Webster Dictionary* <https://www.merriam-webster.com/>
4. *Longman Dictionary of Contemporary English* <https://www.ldoceonline.com/>
5. *Encyclopaedia Britannica* <https://www.britannica.com/>
6. *The Sun* <https://www.thesun.co.uk/>
7. *The Daily Telegraph* <https://www.telegraph.co.uk/>
8. *The Guardian* <https://www.theguardian.com/>
9. *New York Post* <https://nypost.com/>
10. *Daily News* <https://www.dailynews.com/>
11. *USA Today* <https://www.usatoday.com/>

REFERENCES

1. Bakhrushyn V. Ye. Metody analizu danykh [Data analysis methods]. Kласychnyj pryvatnyj universytet. Zaporizhzhya : KPU, 2011. 268 s. (in Ukrainian)
2. Batevych F. S. Narysy z lingvistychnoyi pragmatyky [Essays on linguistic pragmatics]. (monografiya). Lviv : PAIS, 2010. 336 s. (in Ukrainian)
3. Goloborod'ko K. Yu. Lingvistychnyj status kontseptu [Linguistic status of the concept]. Kharkivskyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet im. G. S. Skovorody. Kultura narodiv Prychornomor'ya. S. 49–57. Kharkiv : KhDPU, 2012. (in Ukrainian)
4. Zagnitko A. P. Kласyfikacijni typologiyi kontseptiv [Classification typologies of concepts]. Lingvistychni studiyi : zb. naukovykh prats'. Donetskij nac. un-t; nauk. red. A. P. Zagnitko. Donec'k : DonNU, 2010. Vy`p. 21. S. 12–21. (in Ukrainian)
5. Lysychenko, L. A. Leksyko-semantychnyj vymir movnoyi kartyny svitu [Lexico-semantic dimension of the linguistic world picture]. Kharkiv : Osнова, 2009. 191 s. (in Ukrainian)
6. Makaruk L. L. Multymodalnist' suchasnoho anglomovnoho masmedijnogo komunikatyvnoho prostoru [Multimodality of the modern English-language mass media communication space]. Lutsk : Vezha-Druk, 2018. 424 s. (in Ukrainian)
7. Oguy O. D. Mовна kartyna svitu: problema organizaciyi skladnykiv [The linguistic picture of the world: the problem of organising components]. *Мовознавство*. No 4. 2013. S. 15–26. (in Ukrainian)
8. Prykhodko A. M. Kontsepty i kontseptosystemy v kognityvno-dyskursyvnij paradygmi lingvistyky [Concepts and concept systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics]. Zaporizhzhya : Prem'yer, 2008. 332 s. (in Ukrainian)
9. Radzivevska T. V. Dyskursyvni prostory : istoryko-lingvistychnyj vymir (monografiya) [Discursive spaces: the historical and linguistic dimension]. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2018. 323 с. (in Ukrainian)
10. Selivanova O. O. *Основи теорії мовної комунікації* [Fundamentals of the theory of language communication]. Cherkasy : Chabanenko Yu. A., 2011. 350 s.

11. Shevchenko I. S. *Koncepty komunikatyvnoyi povedinky ta dyskurs* [Concepts of communicative behaviour and discourse]. *V Visnyk KhNU imeni V.N. Karazina. Seriya: Inozemna filologiya. Metodyka vykladannya inozemnykh mov* (76), 15–20, 2013.
12. Evans, V. (2009). *How words mean: lexical concepts, cognitive models, and meaning-construction*. Oxford : Oxford University Press.
13. Gallese V., & Lakoff, G. (2005). The Brain's Concept: The Role of the Sensory-Motor System in Conceptual Knowledge. *Cognitive Neuropsychology*, 22(3/4), 455-479. <https://doi.org/10.1080/02643290442000310>
14. Hartley, J. (2020). *Communication, cultural and media studies: the key concepts*. Routledge.
15. Shkvorchenko, N., Hromovenko, V., & Sharapanovska, Y. (2021). The concept of "PANDEMIC" in modern English-language political discourse. *Amazonia Investiga*, 10(46), 225 – 233. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.46.10.23>.

SOURCES

1. *Cambridge Dictionary* <https://dictionary.cambridge.org/>
2. *Oxford Learner's Dictionary* <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
3. *Merriam-Webster Dictionary* <https://www.merriam-webster.com/>
4. *Longman Dictionary of Contemporary English* <https://www.ldoceonline.com/>
5. *Encyclopaedia Britannica* <https://www.britannica.com/>
6. *The Sun* <https://www.thesun.co.uk/>
7. *The Daily Telegraph* <https://www.telegraph.co.uk/>
8. *The Guardian* <https://www.theguardian.com/>
9. *New York Post* <https://nypost.com/>
10. *Daily News* <https://www.dailynews.com/>
11. *USA Today* <https://www.usatoday.com/>

YU. V. SHARAPANOVSKA

*Postgraduate Student at the Department of Romance and German Philology
and Foreign Language Teaching,
International Humanitarian University, Odesa, Ukraine
E-mail: yuliia.sharapanovskaya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5397-2941>*

THE CONCEPT OF PANDEMIC IN THE ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE

The concept of PANDEMIC has developed rapidly over the past three years and is being actively studied at the verbal and paraverbal levels by linguists from different countries. The essence of the concept as a mental formation has changed significantly during the SARS-2019 coronavirus pandemic, which has affected various aspects of human life, leading to changes in the linguistic composition on the lexical, grammatical and other linguistic levels. This influence is especially noticeable in English, which has served as a vocabulary source for other languages with units related to the coronavirus infection spread. The study of the PANDEMIC concept requires multifaceted approaches and the use of a comprehensive methodology. The studied concept belongs to the category of universal concepts, but different linguistic cultures have certain peculiarities of its perception. The concept structure is developed by defining its core and peripheral layers on the basis of lexicographic analysis, as well as associative and identification experiments. The concept core contains the most typical and commonly used components that belong to the concept base, while the periphery is formed by more generalised, abstract and non-obvious components that form the concept interpretive field and depend on the linguistic culture as well as on individual mental interpretations. The central place in the concept structure belongs to the main concept, which is called the core of this concept, and specific national, cultural and personal concepts are placed on the periphery. The concept structure is a combination of conceptual, figurative and evaluative components, which are interconnected and interdependent. Experimental methods of concept research, such as associative and identification experiments, provide specific information of an individual, emotional and evaluative nature, and reveal its most significant components. The conceptual component takes into account the main semantic elements of the concept, whereas the figurative and evaluative component takes into account its value and semantic parameters. The concept formation is based on its associative relations and peculiarities of cultural

and historical formation of linguistic culture. The differences revealed by the comparison of linguistic units are interpreted as cognitive differences in the concepts they express in different national conceptual spheres and are formulated on the basis of specific linguistic cognitive features in a particular world picture. The use of these dictionaries makes it possible to distinguish the core and periphery for the lexical description of the designated concept at all levels: from words and stable descriptions to phraseological units. When studying a concept, it is advisable to develop a model of its lexical and semantic field. The semantic field can be defined as a set of linguistic units connected by common content that reflect the similarity of phenomena. As a result of the PANDEMIC concept analysis, the cognitive features were classified according to the frequency of their mention in associative essays, as well as their identification by experts during the experiment. The most significant features of the concept of PANDEMIC are those related to health damage, treatment, isolation and vaccination, and the least significant are positive economic effects.

Key words: concept, pandemic, lexical-semantic group, nuclear layer, peripheral layer, verbal representation, cognitive features.

ФОЛЬКЛОРИСТИКА

УДК 81`25`81`34

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.14>

І. І. РЕНЬСЬКА

старший викладач кафедри англійської філології,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

Електронна пошта: renska@nubip.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3708-440X>

НАРОДНА ПІСНЯ: РИТМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ОРИГІНАЛУ ТА АНГЛІЙСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Українська народна пісня – душа нашого народу. У ній розкривається характер, традиції, ментальність. Україна зараз на вустах у всьому світі й українська пісня стає популярною та модною тенденцією. Отже мета українців популяризувати українську культуру, особливо пісню, яку співатимуть в усьому світі. Саме зараз так важливо перекладати українські народні пісні англійською мовою, щоб англійські країни, які нас підтримують, відчули наш дух незламності, але в той же час красу, гумор та витонченість української душі. Широкомасштабне вторгнення РФ в Україну згуртувало демократичний світ. Серед країн, які з перших днів великої війни простягнули руку допомоги та підтримують нашу боротьбу, були англійські країни – Великобританія, США, Канада та ін. Збільшився інтерес до України, її мови, історії, культури. Авторка цього дослідження разом з українськими та іноземними студентами Національного університету біоресурсів і природокористування України на заняттях з англійської мови, факультативах, позааудиторних заходах проводила конкурси з перекладу українських народних пісень англійською мовою. Саме про важливість українського фольклору автор статті мала за честь слухати на лекціях видатного дослідника та Вчителя Станіслава Росовецького. У багатогранному науковому доробку вченого є звернення до точних методів у дослідженні фольклору. Матеріал нашого дослідження – українська народна пісня «Несе Галя воду» та її англійський переклад «Nalya carries water». Ця пісня є таким чудовим прикладом, де перетинаються інтриги особистого життя героїв, а також гордість та мудрість персонажів. Дослідження проведено за допомогою експериментально-фонетичних прийомів на комп'ютері, на якому були сегментовані мовленнєві континууми, створена база динамічних комп'ютерних осцилограм і спектрограм, синхронізовані аудіовізуальні та параметричні показники мовлення. У нашому експерименті встановлено, що ритмічна організація української народної пісні та її англійського перекладу будується на базових ритмах: строфічному, віршованому, римування, римованому і звуковому.

Ключові слова: українська народна пісня, звучання оригіналу і перекладу, строфічний, віршований, римований, звуковий ритм.

Постановка проблеми. Широкомасштабне вторгнення РФ в Україну згуртувало демократичний світ. Збільшився інтерес до України, її мови, історії, культури, української народної пісні. Серед країн, які з перших днів великої війни простягнули руку допомоги та підтримують нашу боротьбу, були англійські країни – Великобританія, США, Канада, Австралія та ін.

Українська народна пісня – душа нашого народу. У ній розкривається характер, традиції, ментальність. Україна зараз на вустах у всьому світі й українська пісня стає популярною та модною тенденцією. Отже, мета українців популяризувати українську культуру, особливо пісню, яку співатимуть у найвіддаленіших

куточках світу. Саме зараз так важливо перекладати українські народні пісні англійською мовою, щоб країни, які нас підтримують, відчули наш дух незламності і, в той же час, красу, гумор та витонченість української душі.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідження українського фольклору пов'язано з іменами: С. Грица, М. Драгоманов, Л. Дунаєвська, К. Квітка, Ф. Колесса, М. Лисенко, С. Людкевич, О. Потебня, О. Правдюк, Д. Ревуцький, С. Росовецький та інші.

Саме про важливість українського фольклору автор статті мала за честь слухати на лекціях видатного дослідника та Вчителя Станіслава Казимировича Росовецького (1945 – 2022).

І тільки сьогодні ми розуміємо пророчі слова професора Росовецького «українська народна пісня – наша гордість і душа, і нами буде пишатися увесь світ!». Станіслав Росовецький і в аудиторії, і в бесідах зі студентами неодноразово казав про необхідність дослідження та популяризації українського фольклору, народної пісні і наголошував, що з цією метою «необхідно перекладати ці твори англійською мовою».

Авторка цього дослідження разом з українськими та іноземними студентами Національного університету біоресурсів і природокористування України на лекційних та практичних заняттях з англійської мови, факультативах, позааудиторних заходах проводила конкурси з перекладу українських народних пісень англійською мовою.

Професор Росовецький зазначав, що «нові теорії та методи дослідження, котрі постійно, починаючи із середини ХІХ ст., з'являються в лінгвістиці, час від часу фахово переосмислюються фольклористами та збагачують теорію науки про фольклор» [Росовецький 2007 : 49].

Виклад основного матеріалу. Мета роботи – дослідити акустичну ритмічну організацію української народної пісні та її англійського перекладу.

Матеріал нашого дослідження – українська пісня «Несе Галя воду» та її англійський переклад «Nalya carries water». Це – одна із популярних народних пісень, яку співали та співають найвідоміші колективи та виконавці хор імені

Григорія Верьовки, тріо Мареничів, «Воплі Відоплясова», Христина Соловій та ін., як в Україні, так і за її межами. Пісню співають і зараз – під час героїчного спротиву українського народу російській навалі (рис. 1).

Предмет дослідження – ритмічна організація оригіналу та перекладу.

У багатогранному науковому доробку Станіслава Росовецького «представлено... "точні" методи в дослідженні фольклору» [Дядищева-Росовецька : 8]. «Якщо на початку ХХ ст., за словами музикознавця, академіка України Ф.М. Колесси, «епохальне» значення для музичної фольклористики мало застосування фонографа при записі народних мелодій, в 70-80-х роках знаний віршовнавець, професор Київського університету імені Тараса Шевченка Г.К. Сидоренко сподівалася, що науковці-філологи будуть озброєні електронно-обчислювальними машинами для отримання широкої інформації про будову віршованої мови, то наприкінці століття ми маємо можливість, застосовуючи комп'ютерний комплекс, визначати запрограмовані параметри, експериментально точно досліджувати акустичну природу усного мовлення, пісенної творчості» [Теряєв : 227].

Станіслав Росовецький писав: «Завдання фіксації музичного боку тексту, а також обставин його виконання значно полегшилося, коли фольклористи почали застосовувати фонографи й фотокамери, а згодом магнітозапис, кіно- та відеозйомку. Етномузикознавці вдосконалюють свій технічний арсенал за рахунок

<https://youtu.be/0IHbqcSWYDg>

Який голос! Колумбієць співає «Несе Галя воду» у центрі столиці Колумбії

<https://youtu.be/FX2O2yxHJ8k>

Несе Галя воду. Валерій Судче.

Рис. 1

осцилографів, аудіометрів, мелографів та ін.» [Росовецький 2008 : 58].

Саме тому наше дослідження проведено з допомогою точних об'єктивних експериментальних методів на комп'ютері, на якому були сегментовані мовленнєві континууми, створена база динамічних комп'ютерних осцилограм і спектрограм, синхронізовані аудіовізуальні та параметричні показники мовлення.

Методика проведення експерименту: 1) за результатами конкурсу перекладів українського фольклору англійською мовою відібрано найкращий переклад пісні «Несе Галя воду»; 2) проведено репетиції виконання пісні українською та англійською мовами; 3) записано по 5 варіантів української пісні у виконанні українських студентів та по 5 варіантів її англійського перекладу у виконанні іноземних студентів – носіїв англійської мови; 4) із застосуванням комп'ютерної програми Sound Forge Pro 14.0. записано звучання української народної пісні та її англійського перекладу, проведено слуховий, візуальний та параметричний аналіз оригіналу та перекладу. У дослідженні наведено середні показники акустичних параметрів оригіналів та перекладів.

Сучасні записи були порівняні із записом, зробленим авторкою статті у 1994 р. під час

фольклорної практики, якою керував Станіслав Росовецький, від Анюти Боднар-Посмітюх 1907 р.н., яка народилася і все життя проживала у с. Савинці Хмельницького району Хмельницької області.

На рис. 2 представлені динамічні комп'ютерні спектрограми української пісні та її англійського перекладу.

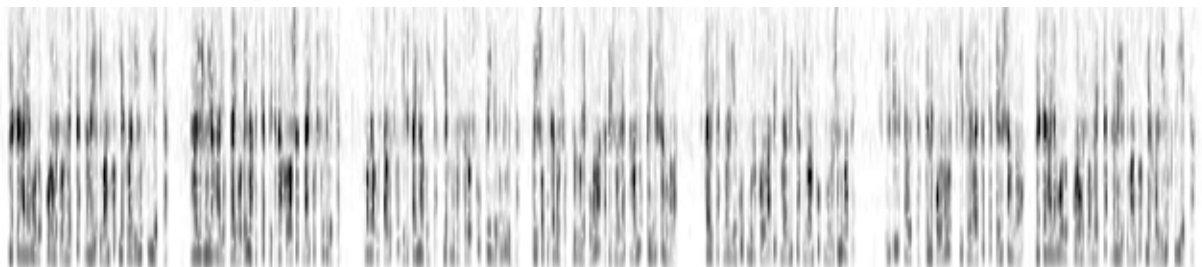
У нашому експерименті досліджено п'ять блоків параметрів ритмічної організації української народної пісні та її англійського перекладу.

1. **Строфічний ритм.** Оригінал і переклад побудовано зі звучання 7 строф та 6 міжстрофічних пауз. На рис. 3 подано діаграми параметрів тривалості (у мілісекундах) строф та міжстрофічних пауз.

Візуальний, слуховий та параметричний аналіз звучання показав наступне: 1. В оригіналі й в перекладі відбувається регулярне чергування звучання та пауз. 2. В українському аудіотексті фіксується послідовне чергування більшої/меншої тривалості строф, більший час звучання припадає на непарні строфи (1, 3, 5, 7), менший – на парні (2, 4, 6).

3. В англійському аудіотексті фіксується хвилеподібне розгортання тривалості строф: від збільшеної тривалості першої строфи від-

Український аудіотекст

Англійський аудіотекст

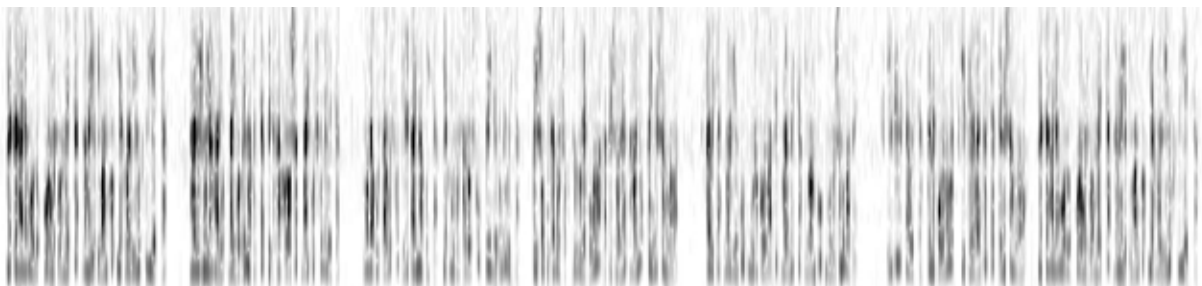
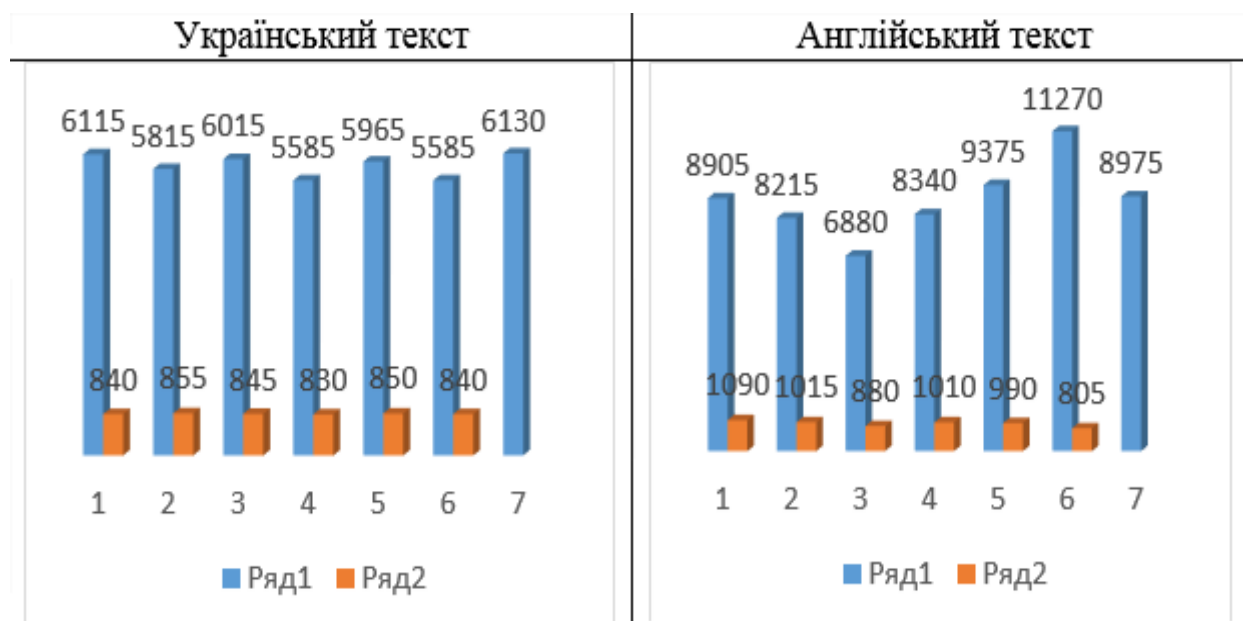

Рис. 2

На осі ординат цифрами позначено строфи пісні. Цифри над стовпчиками показують тривалість.

Ряд 1 – строфи; ряд 2 – міжстрофічні паузи

Рис. 3

бувається поступове зменшення показників часу звучання до мінімуму (третья строфа) та поступове збільшення тривалості до максимуму (шоста строфа) і зменшення показників наприкінці звучання пісні (сьома строфа).

4. Середня тривалість пауз оригіналу становить 843,3 мс і вказує на незначне коливання (25 мс) між мінімальними (830 мс) та максимальними (855 мс) показниками.

5. Середня тривалість пауз перекладу складає 965 мс і показує значне коливання (285 мс) між мінімальними (805 мс) та максимальними (1090 мс) показниками тривалості.

Отже, чергування строф більшої/меншої тривалості та міжстрофічних пауз створює ритм оригіналу та перекладу.

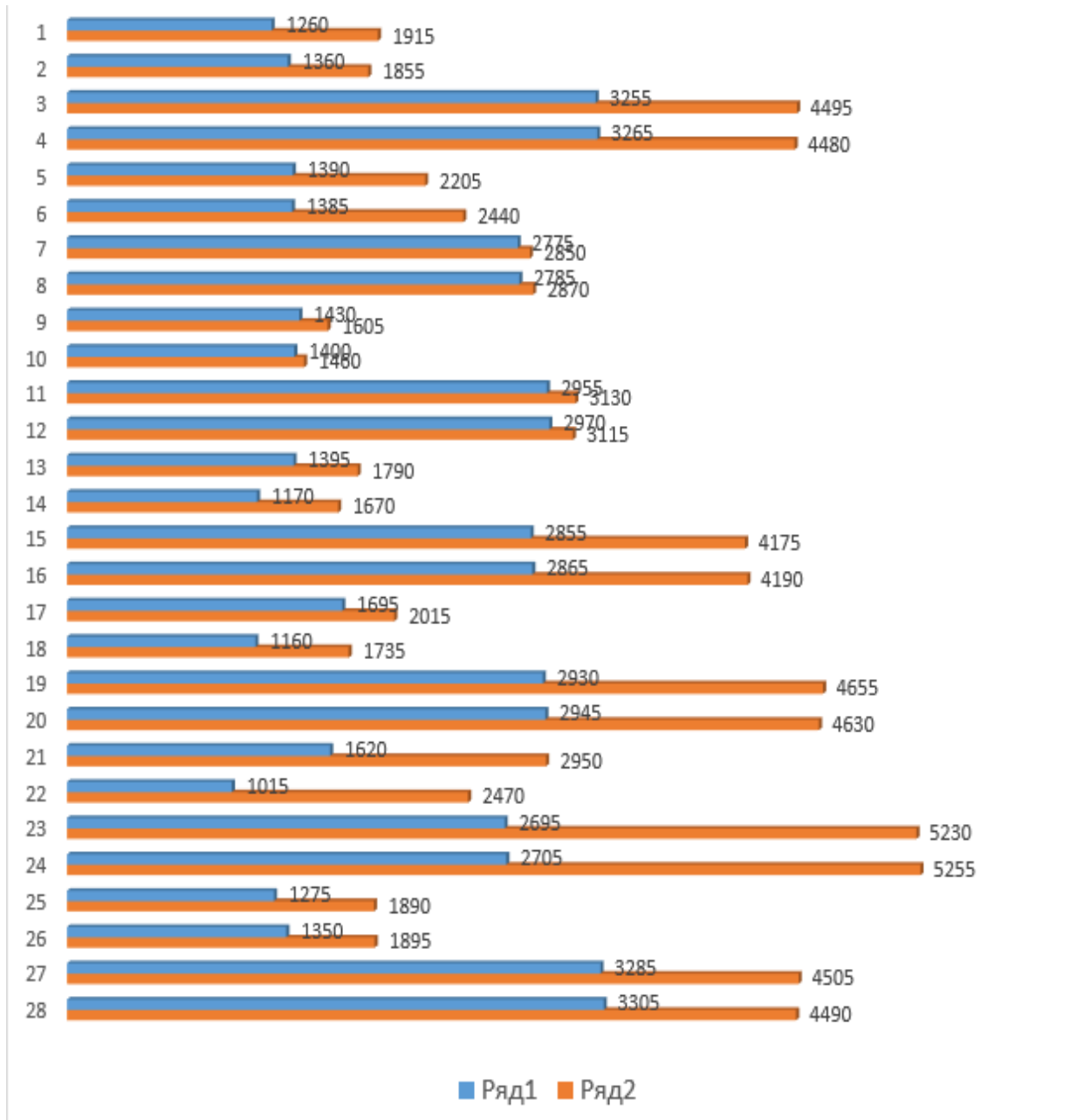
2. **Віршований ритм.** На рис. 4 подано діаграму параметрів тривалості звучання віршів українського оригіналу та англійського перекладу.

Візуальний, слуховий та параметричний аналіз звучання показав наступне: 1) оригінал і переклад створені з 28 віршів; 2) в оригіналі і в перекладі меншу тривалість мають 1, 2, 5, 6, 9, 10, 13, 14, 17, 18, 21, 22, 25, 26 вірші; 3) в оригіналі і в перекладі більша тривалість фіксується на 3, 4, 7, 8, 1, 12, 15, 16, 19, 20, 23, 24, 27, 28 вірші; 4) середня тривалість менших

віршів оригіналу становить 1386,1 мс і вказує на незначне коливання (535 мс) між мінімальними (10 рядок – 1460 мс) та максимальними (21 рядок – 2950 мс) показниками; 5) середня тривалість менших віршів перекладу становить 1992,5 мс і вказує на значне коливання (1490 мс) між мінімальними (18 рядок – 1160 мс) та максимальними (17 рядок – 1695 мс) показниками; 6) середня тривалість більших віршів оригіналу становить 2970,7 мс і вказує на незначне коливання (610 мс) між мінімальними (23 рядок – 2695 мс) та максимальними (28 рядок – 3305 мс) показниками; 7) середня тривалість більших віршів перекладу становить 4147,8 мс і вказує на значне коливання (2405 мс) між мінімальними (7 рядок – 2850 мс) та максимальними (24 рядок – 5255 мс) показниками; 8) в оригіналі та перекладі фіксується повторюваність та більша тривалість віршів: 3 та 4, 7 та 8, 11 та 12, 15 та 16, 19 та 20, 23 та 24, 27 та 28 вірші.

Таким чином, встановлено, що в оригіналі й в перекладі фіксується чергування двох віршів меншої тривалості та двох віршів більшої тривалості, яке створює віршований ритм пісні.

3. **Ритм римування.** На рис. 5 подано діаграму параметрів тривалості інтервалів між

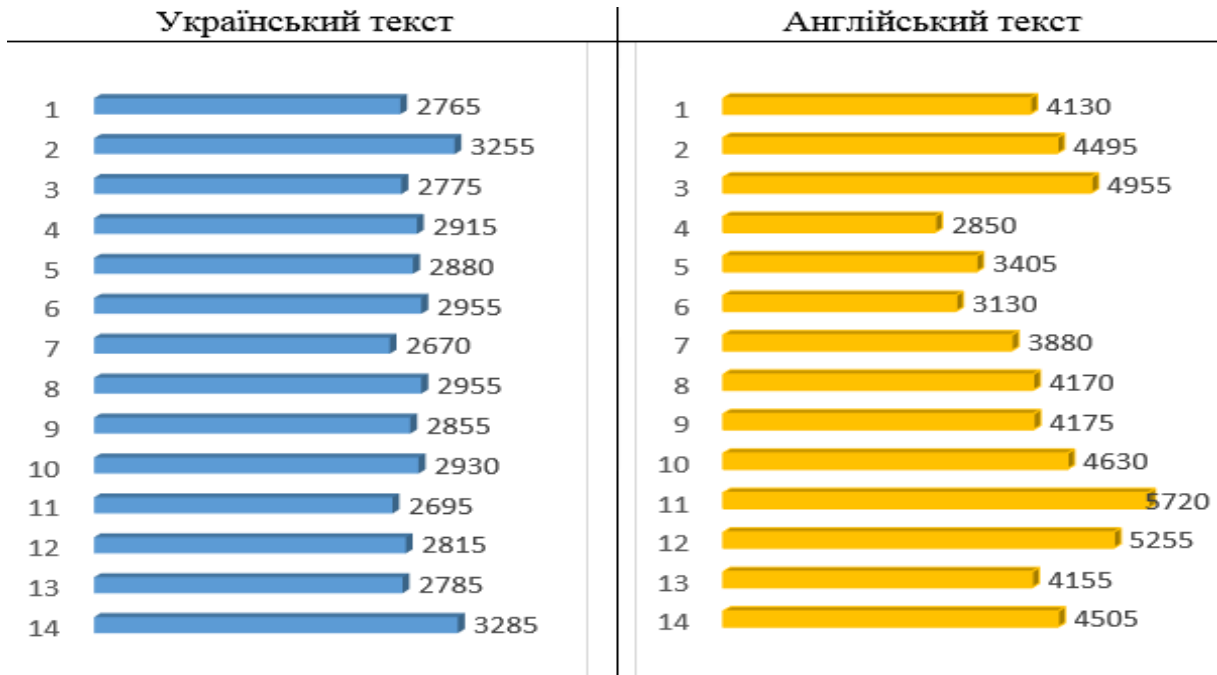
На осі абсцис цифрами позначено вірші. Цифри праворуч від стовпчиків показують тривалість рядків (у мілісекундах). Ряд 1 – українська пісня; ряд 2 – англійський переклад.

Рис. 4

максимальними показниками амплітуд наголошених складів слів, що римуються.

Візуальний, слуховий та параметричний аналіз звучання показав наступне: 1) в українському оригіналі чітко прослідковується чергування меншої/більшої тривалості інтервалів між максимальними показниками амплітуд наголошених складів слів, що римуються: непарні показники мають менший час звучання, парні – більший; 2) в англійському перекладі

відсутнє чергування меншої/більшої тривалості інтервалів між максимальними показниками амплітуд наголошених складів слів, що римуються. Проте є хвилеподібне розгортання параметрів тривалості інтервалів: поступове збільшення часу звучання від 1 до 3 вірша, від 6 до 11 та від 13 до 14 вірша; зменшення – від 3 до 4 вірша та від 11 до 13 вірша. Встановлено, що середня тривалість інтервалів між максимальними показниками амплітуд наголошених

На осі абсцис цифрами позначено інтервали між максимальними показниками амплітуд наголошених складів слів, що римуються. Цифри праворуч від стовпчиків показують їхню тривалість (у мілісекундах).

Рис. 5

складів слів, що римуються в українському оригіналі, становить 2895,4 мс, в англійському перекладі – 4246,8 мс.

Отже, інтервали між максимальними показниками амплітуд наголошених складів слів, що римуються в англійському аудіотексті, в середньому на 1351,4 мс тривають довше, ніж в українському.

4. Римований ритм. На рис. 6 подано комп'ютерні спектрограми слів, що римуються в оригіналі та перекладі.

Візуальний, слуховий та параметричний аналіз звучання показав наступне. 1. В українській народній пісні акустичний малюнок та показники тривалості слів: *гнеться // в'ється; напиться // подивиться; напийся // подивися; кувала // шанувала; поливати // шанувати; поливала // шанувала* вказують на їхню суголосність, що створює риму. 2. В англійському перекладі пісні акустичний малюнок та показники тривалості слів: *down // around; please // least; drink // atme; nearby // dignify; right // dignify; why // dignify; down // around* вказують на їхню суголосність, що створює риму. 3. В оригіналі і в перекладі максимально збільшена трива-

лість, амплітуда та інтенсивність фіксується на передостанньому складі слів, що римуються та свідчить про парокситонну риму. 4. Звучання оригіналу побудовано на доволі точній римі; деякі неточності нівелюються під час співу. 5. Звучання перекладу будується більшою мірою на приблизній римі, що також нівелюється при співі.

5. Звуковий ритм. Існують два джерела звуків мови. Одне джерело – періодичні, гармонійні коливання, тон, музичний звук, що створюються коливаннями голосових зв'язок. Голосні звуки вимовляються під час **розкриття** рота, при цьому повітряний струмінь проходить вільно, не зустрічаючи жодних перешкод, тобто вокалічні звуки утворюються з максимальним **розкриттям** артикуляційного апарата. Так як голосні звуки, по-перше, мають чітко виражений основний тон, по-друге, при вимові безперервно ллюються, по-третє, їхнє утворення відбувається за постійного потоку звукових хвиль, і тому голосні є основою співу.

Інше джерело звуків мови – шум, негармонічний звук, який виникає внаслідок подолання повітряним струменем різних перешкод. При-

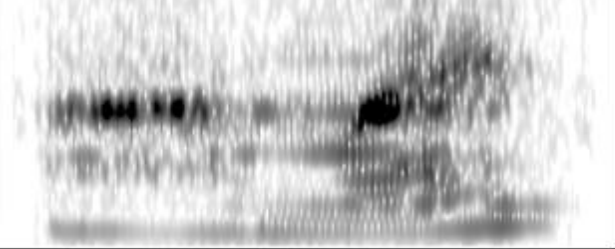
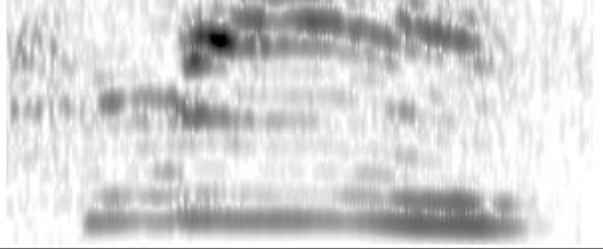
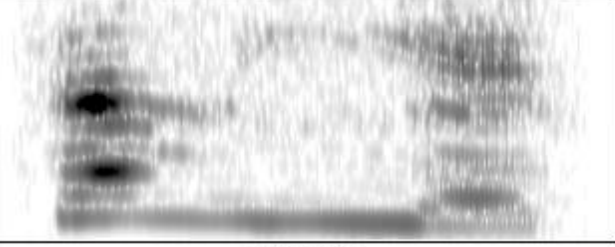
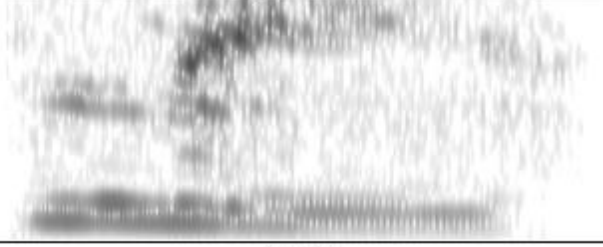
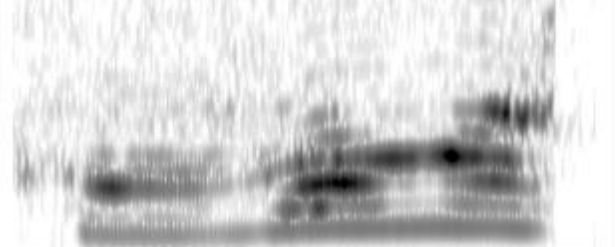
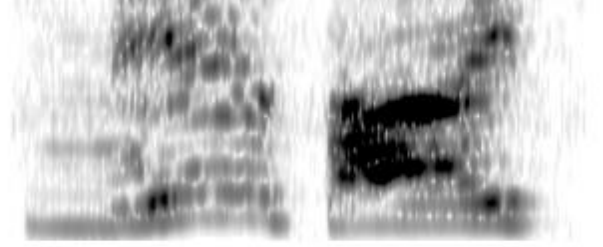
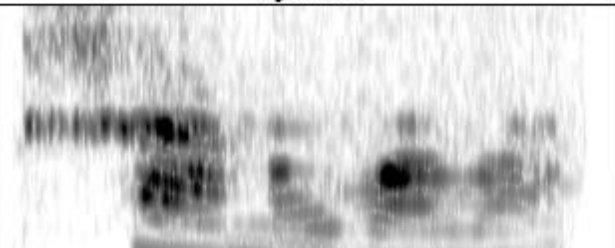
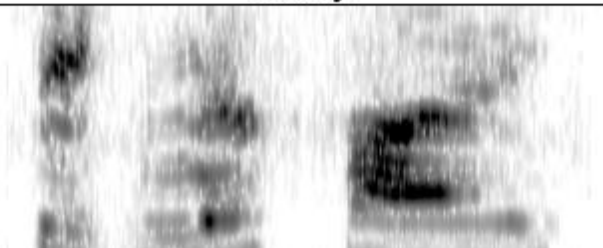
Український текст	Англійський текст
	
гнеться	please
	
в'ється	least
	
кувала	nearby
	
шанувала	dignify

Рис. 6

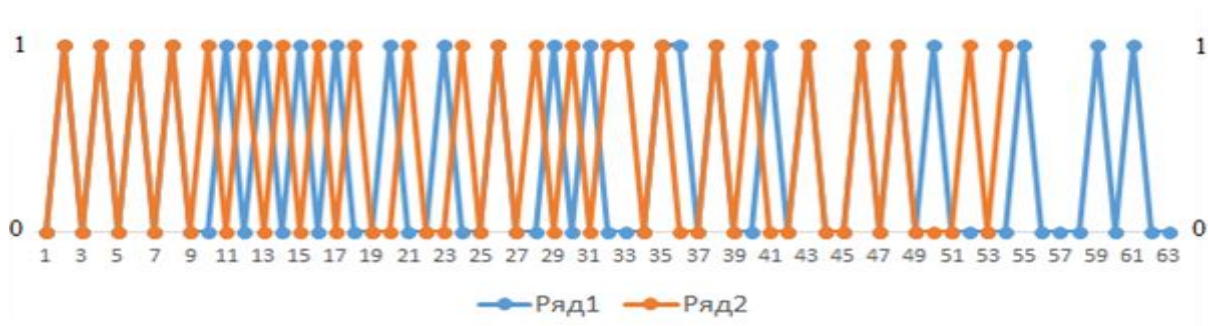
голосні звуки вимовляються при **закритті** рота, при цьому повітряний струмінь долає перешкоди в ротовій порожнині, тобто консонантні звуки утворюються з максимальним **закриттям** / **звуженням** артикуляційного апарата.

На прикладі 1 та 7 строф української пісні та її англійського перекладу розглянемо особливості ритму на звуковому рівні.

На рис. 7 подано діаграму, на якій показано схему розташування голосних та приголосних звуків українського оригіналу та англійського перекладу.

Візуальний, слуховий та параметричний аналіз звучання показав, що як в оригіналі, так

і в перекладі відбувається послідовне чергування консонантних та вокалічних звуків мовлення. Зазначимо, що в українській пісні з 54 звуків першої та сьомої строфи існує тільки 5 двофонемних сполучень приголосних – маркери 19 та 20, 22 та 23, 36 та 37, 41 та 42, 44 та 45 (*коромисло, гнеться, Іванко, барвінок* та ін.) та одне трифонемне сполучення приголосних – маркери 49, 50, 51, що утворилося на стику слів (*барвінок в'ється*). Також фіксується двофонемне сполучення голосних – маркери 32 та 33, що утворилося на стику слів (*за нею Іванко*). На протигагу українській пісні у звучанні першої та сьомої строфи англійського перекладу існує

Цифрами позначено: на осі абсцис: 0 – приголосні звуки; 1 – голосні звуки; на осі ординат – звуки першої строфи. Ряд 1 – англійський аудіотекст; Ряд 2 – український аудіотекст.

Рис. 7

значно більше дво- та трифонемних сполучень приголосних, наприклад, *bending, Ivanka, periwinkle, winds* та ін.

Отже, як і в оригіналі, так і в перекладі 1 та 7 строфи утворені з 24 голосних, з яких 10 мають однакове «розташування» в матерії пісні, що ритмічно наближає до оригінального звучання англійський переклад.

Таким чином, чергування закриття та розкриття артикуляційного апарата під час співу створює звуковий ритм.

Висновки. У результаті експериментально-фонетичного дослідження встановлено, що ритмічна організація української народної пісні та її англійського перекладу будується на п'ять базових ритмах: строфічному, віршованому, римування, римованому і звуковому.

1. Строфічний ритм: послідовне чергування більшої/меншої тривалості строф в українському оригіналі та хвилеподібне розгортання їхньої тривалості в англійському перекладі.

2. Віршований ритм: в українському оригіналі і в англійському перекладі фіксується чергування двох віршів меншої тривалості та двох віршів більшої тривалості.

3. Ритм римування: в українському оригіналі прослідковується чітке чергування меншої/більшої тривалості інтервалів між максимальними показниками амплітуд наголошених складів слів, що римуються. В англійському перекладі фіксується хвилеподібне розгортання параметрів тривалості інтервалів між максимальними показниками амплітуд наголошених складів слів, що римуються.

3. Римований ритм: в оригіналі і в перекладі максимально збільшена тривалість, амплітуда та інтенсивність фіксуються на передостанньому складі слів, що римуються та свідчать про парокситонну риму.

Звуковий ритм: в українському оригіналі і в англійському перекладі відбувається послідовне чергування консонантних та вокалічних звуків мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дядищева-Росовецька Ю.Б., Росовецький С.С. Мовознавча спадщина Станіслава Казимировича Росовецького. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика, 2022. Вип. 44. С. 6-27.
2. Росовецький С.К. Приклад аналізу народної ліричної пісні. Студії з україністики. 2007. Вип. VII. Скарби Культури – безсмертя нації. С. 198-208.
3. Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні. К., 2008. 235 с.
4. Теряев Д. Ритмічна будова української народної пісні. Література. Фольклор. Проблеми поетики. К., 2000. Вип. 7. С. 227 – 236.

REFERENCES

1. Djadyshheva-Rosovecjkja Ju.B., Rosovecjkij S.S. (2022) Movoznavcha spadshhyna Stanislava Kazymyrovycha Rosovecjkogho. [Linguistic heritage of Stanislav Kazimirovych Rosovetskyi]. Aktualjni problemy ukrajinsjkoji lindhvistyky: teorija i praktyka, Vyp. 44. P. 6-27.
2. Rosovecjkij S.K. (2007) Pryklad analizu narodnoji lirychnoji pisni. [An example of analysis of a folk lyric song]. Studiji z ukrajinytyky. Vyp. VII. Skarby Kuljtyry – bezsmertja naciji. P. 198-208.

3. Rosovecjkij S.K. (2008) Ukrajinsjkij foljklor u teoretychnomu vysvitleni. [Ukrainian folklore in theoretical coverage]. K., 235 p.
4. Terjajev D. (2000) Rytmichna budova ukrajinsjkoi narodnoi pisni. [Rhythmic structure of the Ukrainian folk song]. Literatura. Foljklor. Problemy poetyky. K., Vyp. 7. P. 227 – 236.

I. I. RENSKA

Senior Lecturer at the English Philology Department,

National University of Life and Environmental Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: renskaja@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-3708-440X>

**FOLK SONG: RHYTHMIC ORGANIZATION OF THE UKRAINIAN ORIGINAL
AND ENGLISH TRANSLATION**

Ukrainian folk songs are the soul of our people. It reveals our character, traditions, and mentality. Ukraine is now on the lips of the whole world, and Ukrainian songs are becoming a popular and fashionable trend. So, the goal of Ukrainians is to popularize Ukrainian culture, especially the song, which will be sung all over the world. It is now so important to translate Ukrainian folk songs into English so that English-speaking countries that support us can feel our spirit of indomitability, but at the same time the beauty, humor and elegance of the Ukrainian soul. The large-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine united the democratic world. Among the countries that have extended a helping hand and supported our struggle since the first days of the great war were the English-speaking countries – the United Kingdom, the United States, Canada, and others. Interest in Ukraine, its language, history, and culture has increased. The author of this study, together with Ukrainian and foreign students of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, held competitions in translating Ukrainian folk songs into English during English classes, electives, and extracurricular activities. The author of this article had the honor of listening to the lectures of the outstanding researcher, teacher, and teacher Stanislav Rosovetsky about the importance of Ukrainian folklore. The multifaceted scientific work of the scholar includes an appeal to precise methods in the study of folklore. The material of our study is the Ukrainian folk song "Nese Halya vodu" and its English translation "Halya carries water". This song is such a great example of where the intrigues of the characters' personal lives intersect, as well as the pride and wisdom of the characters. The study was conducted using experimental phonetic methods on a computer, where speech continua were segmented, a database of dynamic computer oscillograms and spectrograms were created, and audiovisual and parametric speech indicators were synchronized. Our experiment has established that the rhythmic organization of the Ukrainian folk song and its English translation is based on basic rhythms: strophic, verse, rhyming, rhyme and sound.

Key words: Ukrainian folk song, sounding of the original and translation, strophic, verse, rhyme, sound rhythm.

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Н. Д. Демченко, А. Г. Чала ЛІНГВАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «САМОТНІСТЬ» У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «КАМІНЬ ПОСЕРЕД САДУ» ВОЛОДИМИРА ЛИСА).....	3
В. І. Калініченко СВОЄРІДНІСТЬ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ПРАВДА В УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «УКРАЇНСЬКІ ПРИКАЗКИ, ПРИСЛІВ'Я І ТАКЕ ІНШЕ», УКЛАДЕНОЇ М. НОМИСОМ).....	14
С. В. Ленська СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ АНГЛІЗМІВ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ СЕРГІЯ ЖАДАНА.....	23
В. Є. Орманжи ТРАДИЦІЯ МІСТОЦЕНТРИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: КОНЦЕПТИ УРБАНІСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	32
С. О. Педченко РОЛЬ АНГЛІЗМІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ КОМІЧНОГО (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ІРЕНИ КАРПИ «ЯК ВИХОДИТИ ЗАМІЖ СТІЛЬКИ РАЗІВ, СКІЛЬКИ ЗАХОЧЕТЕ»).....	39
О. П. Ткаченко ПОЕТИКА МІФУ ТА СИМВОЛІКА В РОМАНІ ВАСИЛЯ ЗЕМЛЯКА «ЛЕБЕДИНА ЗГРАЯ».....	47

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Н. М. Маторіна ДО ПИТАННЯ ПРО ДЖЕРЕЛЬНУ БАЗУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ШУЛЬЦІВСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ.....	54
---	----

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

І. С. Казимір ОСОБЛИВОСТІ ГАЗЕТНОГО МІКРОКОНТЕКСТУ В МЕЖАХ КАТЕГОРІЇ КОНТЕКСТУАЛЬНОЇ СИНОНІМІЇ.....	60
О. А. Okhrimenko BESTEUERUNG DURCH DAS PRISMA DER VARIABILITÄT DER FORM „GESETZ“.....	67
О. В. Пітерська ПРОСТОРОВІ ОБРАЗИ В РОМАНІ ЕЛЕАНОР ПОРТЕР “THE SUNBRIDGE GIRLS AT SIX STAR RANCH”.....	74
А. І. Pokulevska, L. V. Vorobyova MILITÄRISCHE TERMINOLOGIE ALS GEGENSTAND MODERNER ÜBERSETZUNGSWISSENSCHAFT (BASIEREND AUF DER DEUTSCHEN SPRACHE).....	81
А. А. Смерчко, Д. А. Кочмар, І. Ф. Будз КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ: ПРОБЛЕМИ УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОГНІТИВНОМУ ТА ПРАГМАТИЧНОМУ РАКУРСІ.....	87
Ю. В. Шарапановська КОНЦЕПТ PANDEMIC В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ.....	96

ФОЛЬКЛОРИСТИКА

І. І. Ренська НАРОДНА ПІСНЯ: РИТМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ОРИГІНАЛУ ТА АНГЛІЙСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	105
--	-----

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

N. D. Demchenko, A. H. Chala

LINGUISTICIZATION OF THE CONCEPT OF LONELINESS IN THE MODERN UKRAINIAN ARTISTIC DISCOURSE (BASED ON THE NOVEL “STONE IN THE MIDDLE OF THE FOREST” BY VOLODYMYR LYS)..... 3

V. I. Kalinichenko

VERBALIZATION FEATURES OF THE “TRUTH” CONCEPT IN THE UKRAINIAN PAREMIES (BASED ON THE “UKRAINIAN FABLES, PROVERBS AND SUCH LIKE” COLLECTION, COMPILED BY M. NOMYS)..... 14

S. V. Lenska

STYLISTIC FUNCTIONS OF ENGLISH BORROWINGS IN SERHII ZHADAN’S OEUVRE..... 23

V. Ye. Ormanzhy

THE CITY-CENTRIC TRADITION OF UKRAINIAN LITERATURE: CONCEPTS OF THE URBAN ENVIRONMENT..... 32

S. O. Pedchenko

THE ROLE OF ANGLICISMS IN REPRESENTING THE CATEGORY OF COMIC (BASED ON THE NOVEL “HOW TO GET MARRIED AS MANY TIMES AS YOU WANT”) 39

O. P. Tkachenko

POETICS OF MYTH AND SYMBOLISM IN THE NOVEL OF VASYL ZEMLIAK “THE FLOCK OF SWANS” 47

SLAVIC LANGUAGES AND LITERATURES

N. M. Matorina

ON THE ISSUE OF THE SOURCE BASE OF LITERARY RESEARCH IN THE SCHULZ DIRECTION..... 54

GERMANIC LANGUAGES AND LITERATURES

I. S. Kazymir

FEATURES OF NEWSPAPER MICROCONTEXT WITHIN THE CATEGORY OF CONTEXTUAL SYNONYMY 60

O. A. Okhrimenko

BESTEUERUNG DURCH DAS PRISMA DER VARIABILITÄT DER FORM „GESETZ“..... 67

O. V. Piterska

SPATIAL IMAGERY IN ELEANOR PORTER’S NOVEL “THE SUNBRIDGE GIRLS AT SIX STAR RANCH”..... 74

A. I. Pokulevska, L. V. Vorobyova

MILITÄRISCHE TERMINOLOGIE ALS GEGENSTAND MODERNER ÜBERSETZUNGSWISSENSCHAFT (BASIEREND AUF DER DEUTSCHEN SPRACHE)..... 81

A. A. Smerchko, D. A. Kochmar, I. F. Budz

COMMUNICATIVE STRATEGIES AND TACTICS: PROBLEMS OF SUCCESSFUL COMMUNICATION IN A COGNITIVE AND PRAGMATIC PERSPECTIVE..... 87

Yu. V. Sharapanovska

THE CONCEPT OF PANDEMIC IN THE ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE..... 96

FOLKLORE STUDIES

I. I. Renska

FOLK SONG: RHYTHMIC ORGANIZATION OF THE UKRAINIAN ORIGINAL AND ENGLISH TRANSLATION..... 105

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Випуск 2

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Алла Олександрівна Марєєва

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 13,49. Замов. № 1023/627. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.